

UHASSELT

KU LEUVEN

Maastricht University

KNOWLEDGE IN ACTION

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De rol van voorbeschiktheid en een voorafbestaande toestand in het aansprakelijkheidsrecht

Bregje van der Sterre

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Ilse SAMOY

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be
Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2021
2022

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De rol van voorbeschiktheid en een voorafbestaande toestand in het aansprakelijkheidsrecht

Bregje van der Sterre

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Ilse SAMOY

SAMENVATTING

In dit onderzoek is er getracht om een antwoord te vinden op de vraag *Leidt de wijze waarop de rol van voorbeschiktheid en een voorafbestaande toestand in het huidige aansprakelijkheidsrecht wordt geregeld tot de juiste resultaten of is het vatbaar voor verbetering?* Het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand in het aansprakelijkheidsrecht leidt momenteel tot breinbrekers in de rechtspraak en de rechtsleer. Bijgevolg is het nuttig om dit leerstuk te onderzoeken, zeker met de komst van Boek V Burgerlijk Wetboek kan dit boeiende resultaten opleveren.

Het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand situeert zich binnen het leerstuk van de onrechtmatige daad, met name bij het aannemen van het oorzakelijk verband en de schade. Indien de schadelijder een voorbeschiktheid heeft, zich in een voorafbestaande toestand bevindt, of er een verhaasting van de schade optreedt dan zal er ten gevolge van de fout meer schade ontstaan. De voorbeschiktheid moet daarbij onderscheiden worden van de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade, doordat er in het geval van de voorbeschiktheid er nog geen schade is ontstaan voor de onrechtmatige daad. De voorafbestaande toestand onderscheidt zich samen met voorbeschiktheid van de verhaasting van de schade doordat het gaat over een statische toestand.

Binnen de rechtspraak en de rechtsleer bestaat er discussie over het leerstuk. Vooreerst is de begripsomschrijving van de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade niet in de wet geregeld wat tot gevolg heeft dat er onduidelijkheid bestaat. Hiernaast is het niet duidelijk of de voorbeschiktheid een invloed heeft op het oorzakelijk verband. Het Hof van Cassatie wijkt in bepaalde arresten af van de equivalentieleer om, te verregaande, schade ten gevolge van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand niet aan te nemen. Daarbij staat ook de bepaling van de schade niet vast wanneer er sprake is van een voorafbestaande toestand. Hierdoor bestaat er onzekerheid of de schadeverwekker de integrale schade dient te vergoeden of slechts de verergering van de schade. Als gevolg van deze onduidelijkheden, bestaat er een onrechtvaardig onderscheid tussen de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand.

Geconcludeerd kan dus worden dat het leerstuk een schending uitmaakt van het rechtszekerheids-, het billijkheids- en het gelijkheidsbeginsel. De oplossingen kunnen gevonden worden in het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek. Vooreerst zal er een duidelijke begripsomschrijving gegeven worden aan de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade. Daarnaast wordt in het wetsontwerp de schadebegroting bepaald, als uitgangspunt wordt hierbij aangenomen dat de schadelijder moet worden teruggeplaatst in de toestand waarin hij zich bevond voor de onrechtmatige daad. Daarbij heeft de wetgever een uitzondering aangenomen op de equivalentieleer wanneer de schade kennelijk onredelijk is. Met de hervorming van het leerstuk, worden de knelpunten binnen het leerstuk dus verholpen en wordt er dus bijgedragen aan het rechtszekerheids-, het billijkheids- en het gelijkheidsbeginsel. Na de inwerkingtreding van het wetsontwerp, zal een grondige evaluatie hiervan zich opwerpen.

DANKWOORD

Het schrijven van mijn masterscriptie was een intense periode. Bij het schrijven van deze masterscriptie heb ik veel bijgeleerd. Ik heb niet enkel geleerd om een grondig onderzoek te verrichten, maar hiernaast heb ik ook geleerd om rechtspraak en rechtsleer te kunnen evalueren. Dit alles zal mij zeker helpen in mijn verdere carrière.

Graag zou ik dan ook nog een aantal mensen willen bedanken. Om te beginnen zou ik mijn promotor, Prof. dr. Samoy willen bedanken. Bedankt voor het aanreiken van dit zeer interessante onderwerp. Daarnaast ook bedankt voor de kans om deze scriptie vervroegd te mogen verdedigen. Daarbij nog een extra bedankt voor de steeds grondig onderbouwde feedback die u gegeven hebt doorheen het schrijven van deze masterscriptie.

Hiernaast zou ik ook graag mijn begeleidster mevrouw Ceustermans willen bedanken. Mevrouw Ceustermans zou ik ook graag willen bedanken voor haar grondige feedback doorheen deze masterscriptie. Bedankt dat u steeds accuraat mijn vragen hebt kunnen beantwoorden.

Hiernaast zou ik ook nog graag mijn familie en vrienden willen bedanken voor al hun steun de afgelopen 5 jaar. In het bijzonder zou ik daarbij mijn vriend willen bedanken die vooral een grote steun was maar daarnaast ook steeds nuttige tips gaf voor het schrijven van deze masterscriptie.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	1
Afdeling I. Probleemstelling	2
Afdeling II. Onderzoeksvragen	2
Afdeling III. Methodologische werkwijze	3
§1 Beschrijvende onderzoeksvraag	3
§2 Evaluerende onderzoeksvraag	4
§3 Normatieve onderzoeksvraag	5
Afdeling IV. Onderzoeksplan	5
Afdeling V. Relevantie	6
Afdeling VI. Beperkingen	7
HOOFDSTUK I: Situering en begrippenkader	9
Afdeling I. Het oorzakelijk verband	9
Afdeling II. De <i>conditio sine qua non</i> -test	11
§1 Draagwijdte overtreden norm	11
§2 De leer van het rechtmatige alternatief	12
§3 De schade moet effectief ontstaan	13
Afdeling III. De equivalentieleer	14
§1 De equivalentieleer in België	14
§1 De leer van de redelijke toerekening in Nederland	16
§2 <i>The foreseeability</i> in Engeland	17
Afdeling IV. De voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand	19
§1 De voorbeschikbaarheid	20
§2 De voorafbestaande toestand	21
§3 De verhaasting van de schade	23
Conclusie	24
HOOFDSTUK II: De huidige regeling inzake 'voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand'	25
Afdeling I. Het oorzakelijk verband	25
Afdeling II. De schadebegroting	27
§1 Voorbeschikbaarheid tot schade	27
§2 Voorafbestaande toestand	30
§3 Verhaasting van de schade	39

Afdeling III. Nederland.....	41
Afdeling IV. Engeland.....	42
Conclusie	44
HOOFDSTUK III: Toekomstige regeling: Wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek	47
Afdeling I. Bijzondere kwetsbaarheid benadeelde	47
Afdeling II. Voorafbestaande toestand benadeelde	48
Conclusie	49
HOOFDSTUK IV: Knelpunten.....	51
Afdeling I. Begripsomschrijving voorbeschikbaarheid, voorafbestaande toestand en verhaasting	51
§1 Onderscheid tussen de voorbeschikbaarheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting	51
§2 Dubbele begripsomschrijving voorafbestaande toestand	52
Afdeling II. De schadebegroting bij een voorafbestaande toestand	53
§3 Onenigheid binnen de rechtspraak.....	53
§4 Moeilijkheden bij het begroten van de schade	55
§3 Onrechtvaardig onderscheid	56
Afdeling III. Welwillende interpretatie van de equivalentieleer.....	57
Conclusie	58
HOOFDSTUK V: De toekomstige regeling inzake 'voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand': Verbeteringen.....	59
Afdeling I. De drie begrippen gedefinieerd	59
Afdeling II. Schadebegroting in de wet verankerd.....	60
§3 Schadebegroting geregeld in de wet	60
§2 Knoop doorgehakt bij de voorafbestaande toestand	61
§3 Rechtvaardig onderscheid.....	63
Afdeling III. Een mildering van de equivalentieleer	64
Conclusie	67
BESLUIT	69
LITERATUURLIJST	71
Wetgeving	71
Rechtspraak.....	71
Rechtsleer.....	75

INLEIDING

1. Dit onderzoek gaat in op het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand in het aansprakelijkheidsrecht. Het onderzoek gaat na of de wijze waarop de rol van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand in het aansprakelijkheidsrecht wordt geregeld tot de juiste resultaten leidt en vatbaar is voor verbetering. Mogelijke verbeteringen worden daarbij aangereikt.

2. De voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand kunnen een invloed hebben op de schade wanneer er sprake is van een onrechtmatige daad. De voorbeschiktheid moet daarbij onderscheiden worden van de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade.

3. In afwachting van het nieuwe aansprakelijkheidsrecht wordt het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand geregeld in de rechtspraak en rechtsleer. Er heerst nog een grote onduidelijkheid binnen het leerstuk over de begripsomschrijving, het causaal verband en de schadebegroting. In de praktijk resulteert dit in tegenstrijdigheden binnen de rechtspraak. Aldus geven de volgende vonnissen hier een goed beeld van:

De rechtbank van eerste aanleg Luik oordeelde in het vonnis van 15 juni 2018 dat de oogarts die foutief een laserinterventie bij een patiënt uitvoert aan het oog, ongeacht deze patiënt reeds bijziend was, dient in te staan voor de volledige blindheid van de patiënt.¹

In het vonnis van 22 maart 2021 oordeelde de rechtbank van eerste aanleg West-Vlaanderen dat de schadeverwekker niet moest instaan voor de volledige blindheid van de schadelijder, maar slechts moest instaan voor de schade aan het ene oog, doordat de schadelijder aan het andere oog reeds slechtziend was. De schadeverwerker moest dus slechts instaan voor de nieuwe schade of de verergering van de schade.²

4. Het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand zorgt dus voor breinbrekers binnen het aansprakelijkheidsrecht. Het is dan ook relevant voor dit onderzoek om deze breinbrekers te doorbreken. Anderzijds is het met de komst van het Boek V van het Burgerlijk Wetboek, waarin het leerstuk zal geregeld worden, zeker relevant om na te gaan of de knelpunten verholpen worden in dit nieuwe aansprakelijkheidsrecht.

5. Het onderzoek start met het bespreken van de probleemstelling en de onderzoeksvragen. Hierna zal het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand worden gesitueerd binnen het aansprakelijkheidsrecht en zullen een aantal begrippen worden overlopen. Vervolgens wordt er ingegaan op de huidige regeling inzake de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand, waarna ook de knelpunten zullen worden besproken. Afsluitend wordt er nagegaan of het nieuwe wetsontwerp soelaas zal bieden aan de knelpunten binnen het leerstuk.

---

¹ Luik (20e k.) 15 juni 2018, *JLMB* 2020, afl. 23, 1075.

² Rb. West-Vlaanderen (afd. Kortrijk) (16e k.) 22 maart 2021, *TGR-TWVR* 2021, afl. 1, 18.

Afdeling I. Probleemstelling

6. Het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand in het aansprakelijkheidsrecht dient verder uitgeklaard te worden. Het Hof van Cassatie is niet eenduidig in zijn arresten. Aldus wordt de schadebegroting niet steeds op dezelfde wijze toegepast, maar is het ook moeilijk om een onderscheid te maken tussen de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting. Deze problemen kunnen niet enkel het billijkheids-, gelijkheids- en het rechtszekerheidsbeginsel schenden, maar staan ook haaks op de equivalentieleer, doordat bij de equivalentieleer principieel alle feitelijke oorzaken moeten worden aangenomen.

7. In dit verband kan worden verwezen naar het *Poncin*-arrest. Het arrest gaat over een chauffeur, persoon A, die inrijdt op het geparkeerde voertuig van persoon B. Persoon B had reeds een aanleg voor het krijgen van hartproblemen. Door deze stress die persoon B kreeg toen hij opmerkte dat zijn voertuig was aangereden, overleed hij. Het Hof van Cassatie heeft in deze zaak beslist dat de schade, zoals deze zich heeft voorgedaan, ook zou hebben plaatsgevonden zonder de fout van persoon A. Hierdoor kon persoon A enkel aansprakelijk gesteld worden voor de schade aan het voertuig. Bijgevolg moest hij niet instaan voor het hartinfarct.³ In dit arrest lijkt het Hof van Cassatie geen strikte invulling te geven aan de equivalentieleer. Het lijkt de voorbeschiktheid te zien als een causaliteitsverbrekende factor. Verder in het onderzoek zal dit arrest nog worden ontleed maar we kunnen nu al zien dat het Hof van Cassatie in dit arrest eerder een voorkeur geeft aan de billijkheid.

8. Doordat het Hof van Cassatie dus in bepaalde arresten ook de billijkheid gaat betrekken, houdt het zich niet meer consequent aan de strikte equivalentieleer waardoor het risico op rechtsonzekerheid stijgt. Anderzijds moet er ook kritisch worden gekeken naar het gelijkheidsbeginsel.

9. In het onderzoek wordt de vraag gesteld of er een onderscheid gemaakt kan worden tussen de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting. Het onderscheid heeft vandaag de dag gevolgen met betrekking tot de schadebegroting. Een strenge toets aan het gelijkheidsbeginsel is dus noodzakelijk.

10. Het is dan ook van belang om ook recentere rechtspraak na te gaan en te kijken of dit leerstuk wel leidt tot de juiste resultaten. Hierbij zal het leerstuk dus worden getoetst aan het rechtszekerheidsbeginsel, het gelijkheidsbeginsel en het billijkheidsbeginsel.

Afdeling II. Onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: *Leidt de wijze waarop de rol van voorbeschiktheid en een voorafbestaande toestand in het huidige aansprakelijkheidsrecht wordt geregeld tot de juiste resultaten of is het vatbaar voor verbetering?* Deze centrale onderzoeksvraag mondt verder uit in

---

³ Cass. 11 oktober 1989, AR 15.791, Poncin-arrest, *RGAR* 1992, 12007.

vijf subonderzoeksvragen. Gestart wordt met de beschrijvende onderzoeksvraag namelijk *Wat houdt het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand in?* Hierna worden ook volgende beschrijvende onderzoeksvragen beantwoord *Hoe wordt het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand geregeld binnen het recht? Hoe zal het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand er uit komen te zien onder Boek V Burgerlijk Wetboek?* Vervolgens komt de evaluerende onderzoeksvraag, namelijk *Is het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand in overeenstemming met het gelijkheidsbeginsel, het rechtszekerheidsbeginsel en het billijkheidsbeginsel?* Er zal worden afgesloten met een normatieve onderzoeksvraag, namelijk *Is het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand vatbaar voor verbetering?*

Afdeling III. Methodologische werkwijze

11. Het onderzoek start met een algemene oriëntatie door het lezen van handboeken en leerboeken betreffende het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. Hierna zal er binnen het onderzoek worden geconcentreerd op meer specifieke bronnen. Er zal daarbij focus worden gelegd op de rechtspraak maar onontbeerlijk zal er ook worden ingegaan op de rechtsleer en wetgeving. Het onderzoek zal om tot een besluit te kunnen komen, eerst een antwoord geven op de beschrijvende onderzoeksvraag, hierna de evaluerende onderzoeksvraag en afsluitend de normatieve onderzoeksvraag.

§1 Beschrijvende onderzoeksvraag

12. In het onderzoek is het belangrijk om eerst de begrippen “de voorbeschiktheid”, “de voorafbestaande toestand” en “de verhaasting” te kaderen binnen het aansprakelijkheidsrecht en verder uiteen te zetten. Op deze manier zullen de problemen rond het leerstuk beter begrepen worden. De begripsbeschrijving zal enerzijds gebeuren door het interpreteren van rechtspraak, en anderzijds door het interpreteren van de rechtsleer.

13. De jurisprudentiële interpretatie gaat de rechtsopvatting van de rechterlijke macht uiteenzetten. Doordat het leerstuk vooral in de rechtspraak vorm heeft gekregen, is dit bijzonder interessant voor het onderzoek. Bijzondere aandacht dient dan ook gegeven te worden aan eventuele veranderingen binnen het leerstuk als gevolg van het evolueren van maatschappelijke omstandigheden.

14. Daarbij is het ook belangrijk om na te gaan hoe het leerstuk binnen de rechtsleer wordt geïnterpreteerd. Doordat het leerstuk vorm gekregen heeft in de rechtspraak, kan er niet worden teruggesproken naar een duidelijk wetsartikel die het leerstuk uiteenzet. Hierdoor kunnen verschillende interpretaties zich voordoen. Het is dan ook nuttig om het leerstuk te interpreteren in het licht van de rechtsleer.

§2 Evaluerende onderzoeksvraag

15. Het leerstuk over de voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand zal beoordeeld worden aan de hand van drie evaluatiecriteria, namelijk het rechtszekerheidsbeginsel, het gelijkheidsbeginsel en het billijkheidsbeginsel.

A. *Evaluatiecriteria*

16. Het rechtszekerheidsbeginsel houdt in dat er zonder objectieve en redelijke verantwoording geen afbreuk mag worden gedaan aan de rechtmatige verwachtingen van de burger.⁴ Het is dus belangrijk dat rechtsregels en beginselen van recht steeds consequent worden toegepast zodat burgers weten waaraan ze zich kunnen verwachten. In deze evaluatie is het dus nuttig om te bekijken of het Hof van Cassatie steeds een consequente toepassing kent van het leerstuk van voorbeschikbaarheid en voorafbestaande toestand, of dat deze door bijvoorbeeld rekening te houden met het billijkheidsbeginsel toch niet consequent is in zijn uitspraken.

17. Het gelijkheidsbeginsel houdt in dat degene die zich in een vergelijkbare situatie bevinden ook op dezelfde wijze moeten worden behandeld, tenzij wanneer de ongelijke behandeling een wettig doel nastreeft, het criterium van onderscheid berust op een objectief en een pertinent criterium, dat toelaat het gestelde doel te bereiken, en de gevolgen van de maatregel niet kennelijk onevenredig zijn met het nagestreefde doel.⁵ In het onderzoek wordt nagegaan of het gerechtvaardigd is dat er een onderscheid gemaakt wordt tussen de voorbeschikbaarheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting. Er wordt bekeken of het hier gaat over vergelijkbare situaties of dat zij toch moeten worden onderscheiden van elkaar.

18. Het billijkheidsbeginsel houdt in dat ook de redelijkheid in acht moet worden genomen bij het maken van beslissingen.⁶ In het onderzoek wordt nagegaan of de regeling voldoende redelijk is.

B. *Rechtsvergelijking*

19. In het onderzoek zal de rechtsfiguur van de voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand extern worden vergeleken met het Nederlands en het Engels rechtstelsel.

20. Het Nederlands Burgerlijk Wetboek is, net zoals dit van België, ontstaan vanuit de *Code Napoléon*. Toch is er in Nederland sinds 1992 een nieuw modern Burgerlijk Wetboek ontwikkeld, waardoor het oude Burgerlijk Wetboek geen toepassing meer heeft. Deze modernisatie maakt het dan ook boeiend om in te gaan op het Nederlandse recht.⁷ Hiernaast is ook de onrechtmatige daad

---

⁴ E. DIRIX, B. TILLEMEN en P. VAN ORSHOVEN, *De Valks Juridisch Woordenboek*, Mortsel, Intersentia, 2011, 345.

⁵ E. DIRIX, B. TILLEMEN en P. VAN ORSHOVEN, *De Valks Juridisch Woordenboek*, Mortsel, Intersentia, 2011, 164.

⁶ E. DIRIX, B. TILLEMEN en P. VAN ORSHOVEN, *De Valks Juridisch Woordenboek*, Mortsel, Intersentia, 2011, 64.

⁷ R. DE WIT, "Het nieuwe Nederlandse Burgerlijk Wetboek – Verleden, heden, toekomst", *RW 1994-95*, (761) 761.

in de laatste decennia aangepast. Het leerstuk van de predispositie en de pre-existentie is daarbij overeind gebleven maar lijkt een mildering te kennen door de aanname van het redelijkheidsbeginsel.

21. Daarnaast is het interessant voor het onderzoek om de vergelijking te maken met het Engelse rechtsstelsel doordat het hier gaat over een *common law* stelsel. Bijgevolg wordt de wet hier gevormd aan de hand van de rechtspraak. De rechter dient rekening te houden met de precedentenwerking. Dit maakt dat de wet eerder vanuit de praktijk, en dus de concrete situaties is gegroeid.⁸ Dit kan leiden tot een boeiende kijk op dit onderzoek. Daarnaast wordt er, net zoals onder het Nederlandse rechtsstelsel, een juridische oorzaak aangenomen. Zo geldt onder het Engelse rechtsstelsel de *forseeability*. In Engeland is de schadeverwekker aansprakelijk wanneer hij redelijkerwijs had kunnen voorzien dat de schade zou ontstaan door zijn foutieve gedraging.⁹ Doordat het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand vaak in contrast staat met het voorzienbaarheidsbeginsel, is dit dus een interessant voor het onderzoek.

22. Doordat de rechtsvergelijking zich zal concentreren op dit specifieke leerstuk, zal het gaan over een microvergelijking met als *tertium comparationis* de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand. In het Nederlands recht is dit respectievelijk de *predispositie* en de *pre-existentie*. In Engeland spreekt men van de *egg-shell skull-rule*. Er zal gebruikt gemaakt worden van een dogmatische benadering. Aldus zullen er begripsmatig equivalente rechtsregels worden opgespoord.¹⁰

§3 Normatieve onderzoeksvraag

23. Nadat er een antwoord gegeven is op de evaluerende onderzoeksvraag, wordt in het onderzoek gekeken naar hoe het recht in overeenstemming gebracht kan worden met het rechtszekerheids-, gelijkheids- en billijkheidsbeginsel, geëvalueerd onder de evaluerende onderzoeksvraag. Hiervoor gaat de normatieve onderzoeksvraag na hoe het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand kan verbeterd worden. In het zoeken naar oplossingen zal gebruik worden gemaakt van de rechtsvergelijkende studie onder de evaluerende onderzoeksvraag. Hiernaast zal er gekeken worden of het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek de knelpunten binnen het leerstuk kan verhelpen.

Afdeling IV. Onderzoeksplan

24. Het eerste hoofdstuk zal het leerstuk situeren binnen het aansprakelijkheidsrecht. Er wordt verder ingegaan op de *conditio sine qua non-test*, de equivalentieleer maar ook de leer van de

⁸ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven, Acco, 2020, 48-49.

⁹ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 65; S.I. STRONG en L. WILLIAMS, *Tort Law: Text, Cases, And Materials*, Oxford, University press, 2008, 109.

¹⁰ L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven, Acco, 2020, 55.

redelijke toerekening en de *forseeability*, respectievelijk gekend in Nederland en Engeland. Verder wordt er duiding gegeven aan de begrippen "voorbeschikbaarheid", "voorafbestaande toestand" en "verhaasting". Het is belangrijk om te starten met dit algemeen kader om hierna de theorie verder uit te diepen.

25. In het tweede hoofdstuk zal er worden ingegaan op de huidige regeling inzake voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand. Het hoofdstuk beschrijft de invloed van de voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand op het oorzakelijk verband en op de schadebegroting. Verder zal er ook gekeken worden naar de predispositie en de pre-existentie zoals gekend onder het Nederlandse recht en de *egg-shell skull rule* zoals gekend onder het Engelse recht.

26. In het derde hoofdstuk zal worden ingegaan op de toekomstige regeling inzake de voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand. De relevante wetsbepalingen uit Boek V Burgerlijk Wetboek zullen worden besproken.

27. In het vierde hoofdstuk zal het leerstuk van de voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand worden geëvalueerd. Deze evaluatie zal gebeuren aan de hand van drie evaluatiecriteria, namelijk het rechtszekerheidsbeginsel, het gelijkheidsbeginsel en het billijkheidsbeginsel. Er zal gewerkt worden aan de hand van knelpunten binnen het hoofdstuk.

28. In het vijfde hoofdstuk zal gekeken worden naar de *lege ferenda*, hoe het recht zou moeten zijn. Nadat in het vierde hoofdstuk het leerstuk is geëvalueerd, kan er eventueel ook een verbetering worden voorgesteld die in overeenstemming is met de drie beginselen onder het vierde hoofdstuk. Doordat er reeds een wetsontwerp hangende is waarin het leerstuk geregeld zal worden, wordt dit wetsontwerp gebruikt om de *lege ferenda* te bepalen. Hiernaast kan er ook worden teruggerepen naar de rechtsvergelijking onder het eerste en tweede hoofdstuk om zo tot een juiste oplossing te komen. Doordat in het Hoofdstuk gebruik gemaakt wordt van het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek, zal dit wetsontwerp alvast geëvolueerd worden in de problematiek omtrent het leerstuk die er vandaag bestaat.

Afdeling V. Relevantie

29. Dit onderzoek heeft zowel een praktische als een theoretische relevantie. Zo zal het onderzoek praktisch relevant zijn doordat de onderzoeksresultaten nuttig zullen zijn voor de dagdagelijkse praktijk. In de praktijk leidt dit leerstuk vaak tot breinbrekers. Een duidelijke blik op de recente cassatierechtspraak kan de moeilijkheden in het leerstuk blootleggen. Daarbij zorgen de evaluatiecriteria voor een juiste inschatting van de resultaten van het rechtspraakonderzoek waarbij ook gekeken wordt naar de rechtsstelsels van andere landen.

Daarnaast is het onderzoek theoretisch relevant doordat de resultaten zullen bijdragen aan de bestaande kennis van de rechtswetenschap.

Afdeling VI. Beperkingen

30. Het onderzoek zal zich enkel richten op de schade met betrekking tot personen doordat hier zich de meeste knelpunten in bevinden. Het zou ons te ver drijven om ook in te gaan op de schade ten aanzien van materialen.

HOOFDSTUK I: Situering en begrippenkader

31. In volgend hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: “*Wat houdt het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand in?*”. In het hoofdstuk zal kort de plaats van het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand worden geschetst binnen het aansprakelijkheidsrecht. Daarnaast wordt er ook ingaan op de begrippen: voorbeschiktheid, voorafbestaande toestand en verhaasting.

Vooreerst zal er worden ingegaan op het oorzakelijk verband bij de onrechtmatige daad. Nadien wordt ingegaan op de *conditio sine qua non*-test en de equivalentieleer. Vervolgens zal het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand worden gesitueerd en zullen de begrippen van elkaar worden onderscheiden. Onder afdeling III. De equivalentieleer zal ook worden ingegaan op de leer van de redelijke toerekening in Nederland en de *foreseeability* uit het Engelse rechtstelsel.

Afdeling I. Het oorzakelijk verband

32. Overeenkomstig art. 1382 en art. 1383 oud BW is een persoon aansprakelijk voor de schade die hij veroorzaakt aan een ander. Dit is de aansprakelijkheid door onrechtmatige daad, ofwel de buitencontractuele aansprakelijkheid. Deze aansprakelijkheid bestaat als er is voldaan aan drie voorwaarden. Ten eerste moet er sprake te zijn van een fout, hiervoor moet zowel het objectieve als het subjectieve bestanddeel zijn vervuld. Respectievelijk moet er dus sprake zijn van een onrechtmatige gedraging en moet deze gedraging toerekenbaar zijn aan de schuldbekwame dader. Ten tweede moet er sprake zijn van schade. Tot slot moet er een oorzakelijk verband bestaan tussen de fout en de schade.¹¹ Dit onderzoek gaat verder in op dit oorzakelijk verband.

33. Het oorzakelijk verband bestaat als de schade voortkomt uit de fout.¹² Om het oorzakelijk verband vast te stellen wordt in de meeste rechtstelsels een onderscheid gemaakt tussen de feitelijke en de juridische oorzaak. De feitelijke oorzaak is de oorzaak die noodzakelijk is voor het ontstaan van de schade. Hiervoor wordt de *conditio qua non*-test toegepast. Onder de juridische oorzaak zal een selectie worden gemaakt tussen de feitelijke oorzaken. Hierbij zal een bepaald criterium worden aangenomen om te bepalen of de oorzaak voldoende verband houdt met de schade. Aldus zal er op deze manier een keuze gemaakt worden tussen de feitelijke oorzaken.¹³

In België wordt bij het bepalen van het oorzakelijk verband uitgegaan van de equivalentieleer.¹⁴ Hierdoor zullen alle voorwaarden die noodzakelijk waren voor het ontstaan van de schade worden aangehouden. Om deze noodzakelijke voorwaarden te kunnen bepalen wordt gebruikgemaakt van

---

¹¹ S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 40-48.

¹² S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 140.

¹³ B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsels, Intersentia, 2009, 764.

¹⁴ B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsels, Intersentia, 2009, 765.

de *conditio sine qua non-test*.¹⁵ Met deze test worden dus de feitelijke oorzaken nagegaan. Als gevolg van de toepassing van de equivalentieleer, zal in België de juridische oorzaak niet worden nagegaan doordat bij de juridische oorzaak wordt nagegaan welke oorzaak voldoende verbonden is aan het schadegeval. Dit kan bijvoorbeeld door het toepassen van een billijkheidscontrole.¹⁶ In de volgende afdelingen wordt verder ingegaan op de *conditio sine qua non-test* en de equivalentieleer in het Belgische rechtsstelsel.

34. Er kan zowel sprake zijn van een middellijke als een onmiddellijke oorzaak. Zo kan de schadeverwekker de schade zowel indirect als direct veroorzaken.¹⁷ Een voorbeeld van indirecte schade is wanneer een persoon in het ziekenhuis verblijft naar aanleiding van een ongeval, en deze persoon in het ziekenhuis de ziekenhuisbacterie oploopt en hieraan overlijdt. In dat geval zal de veroorzaker van het ongeval niet enkel aansprakelijk zijn voor de directe schade die is ontstaan door het ongeval, maar ook voor de indirecte schade, in dit geval het overlijden als gevolg van de ziekenhuisbacterie. Het ongeval was namelijk de indirecte oorzaak van de ziekenhuisbacterie doordat zonder het ongeval, de persoon niet in het ziekenhuis moest worden opgenomen en bijgevolg dus ook geen ziekenhuisbacterie zou hebben opgelopen.

35. Anderzijds bestaat er de aanleiding, deze moet streng worden onderscheiden van de oorzaak. De aanleiding is niet de veroorzaker van de schade, maar heeft deze wel mede-veroorzaakt. In dit geval bestaat er geen oorzakelijk verband.¹⁸ Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld de supermarkt die alcoholische dranken aan een meerderjarige verkoopt. Indien deze meerderjarige later op de dag de alcoholische dranken opdrinkt waardoor hij in staat van dronkenschap verkeert, en deze meerderjarige hierna dronken een ongeval veroorzaakt als bestuurder van een auto. Dan was het verkopen van de alcoholische dranken aan de meerderjarige wel een aanleiding, want zonder de drank had het ongeval niet plaats gevonden, maar was het geen oorzaak doordat het de schade niet heeft veroorzaakt. De oorzaak van het ongeval is namelijk de fout van de meerderjarige die heeft beslist om dronken met een voertuig te rijden.

---

¹⁵ Cass. 12 juni 2017, AR C.16.0428.N, www.juportal.be; F. AUVRAY, "Over de beoordelingsperikelen van het oorzakelijk verband tussen het gebrek van de zaak en de schade", *TBBR* 2016, afl. 3, (149) 150; H. BOCKEN, "Samenloop en causaliteit in het Voorontwerp Buitencontractuele aansprakelijkheid" in C. VAN SCHOU BROECK, en I. SAMOY (eds.), *Trends en evoluties in het aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2019, (11) 27.

¹⁶ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUTHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 64; B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 764.

¹⁷ B. DE GROOTE, D. BRULOOT en R. De CORTE, *Privaatrecht in hoofdlijnen volume 2 (veertiende herziene editie)*, Mortsel, Intersentia, 2020, 301.

¹⁸ B. DE GROOTE, D. BRULOOT en R. De CORTE, *Privaatrecht in hoofdlijnen volume 2 (veertiende herziene editie)*, Mortsel, Intersentia, 2020, 301.

Afdeling II. De *conditio sine qua non*-test

36. Zoals hierboven uiteengezet, wordt de *conditio sine qua non*-test uitgevoerd om het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade te bepalen. Onder deze titel zal eerst de *conditio sine qua non* verder worden verduidelijkt. Hierna wordt de *conditio sine qua non*-test uiteengezet met de leer van het rechtmatig alternatief.

37. Een oorzakelijk verband bestaat wanneer zonder de fout, de schade zich niet zou hebben voorgedaan zoals deze zich *in concreto* heeft voorgedaan.¹⁹ Om dus de oorzaak te achterhalen, wordt de *conditio sine qua non*-test toegepast. Deze test gaat bepalen welke de noodzakelijke oorzaken zijn voor de schade.²⁰ Hierbij kunnen er meerdere oorzaken worden aangenomen wanneer deze allen noodzakelijk waren voor de schade.²¹

38. De *conditio sine qua non*-test is ontstaan vanuit de rechtspraak. Zo is deze leer aangenomen door het Hof van Cassatie en later overgenomen door de hoven en rechtbanken.²² Het Hof van Cassatie verwijst daarbij duidelijk naar de schade zoals zij zich *in concreto* heeft voorgedaan.²³ In de rechtspraak van het Hof wordt dus duidelijk dat het gaat over de concrete schade die zonder de fout niet zou zijn ontstaan.

39. Om de *conditio sine qua non* te bepalen volgen de hoven en rechtbanken drie stappen. Ten eerste moet de draagwijdte van de overtreden norm worden bepaald. Ten tweede moeten de hoven en rechtbanken het rechtmatig alternatief bepalen.²⁴ Tot slot moeten de hoven en rechtbanken na gaan of de schade effectief zou zijn ontstaan moest het rechtmatig alternatief niet louter een hypothese zijn maar de werkelijkheid.²⁵

§1 Draagwijdte overtreden norm

Ten eerste moet dus de draagwijdte van de overtreden norm worden bepaald. Dit is noodzakelijk doordat vereist is dat de schadeverwekker de norm heeft overtreden binnen de draagwijdte van deze norm. Daarnaast is dit ook belangrijk voor het bepalen van de handeling die de schadeverwekker wel of niet had moeten stellen om in de concrete situatie wel rechtmatig te handelen. Er zijn normen

---

¹⁹ H. BOCKEN, "Samenloop en causaliteit in het Voorontwerp Buitencontractuele aansprakelijkheid" in VAN C. SCHOUBROECK en I. SAMOY (eds.), *Trends en evoluties in het aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2019, (11) 27; J.-L. FAGNART, *la causalité*, Waterloo, Kluwer, 2009, 51.

²⁰ Cass. 12 juni 2017, AR C.16.0428.N, www.juportal.be; F. AUVRAY, "Over de beoordelingsperikelen van het oorzakelijk verband tussen het gebrek van de zaak en de schade", *TBBR* 2016, afl. 3, (149) 150; H. BOCKEN, "Samenloop en causaliteit in het Voorontwerp Buitencontractuele aansprakelijkheid" in C. VAN SCHOUBROECK, en I. SAMOY (eds.), *Trends en evoluties in het aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2019, (11) 27.

²¹ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 64.

²² B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 259.

²³ Cass. 28 maart 1966, *Arr. Cass.* 1966, 976-978; Cass. 4 maart 1968, *Arr. Cass.* 1968, 884-886.

²⁴ S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht, I/2*, Brugge, die Keure, 2020, 140.

²⁵ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 66-68.

waarbij de draagwijdte niet strikt vast ligt in de wet waardoor de draagwijdte kan afhangen van de interpretatie die gegeven wordt aan de norm.²⁶

Het belang van het bepalen van de draagwijdte van de overtreden norm wordt aangetoond door volgend cassatiearrest. Persoon A rijdt met zijn voertuig, het voertuig van persoon B aan. Het voertuig van persoon B was niet verzekerd. Persoon A trachtte daarom aan te tonen dat persoon B een eigen fout had gemaakt doordat hij zijn voertuig niet verzekerd had om op deze manier persoon B medeaansprakelijk te stellen voor de schade. Er was dan ook sprake van een schending van art. 2 WAM-wet, namelijk het niet verzekeren van het voertuig,²⁷ in hoofde van persoon B. Het Hof van Cassatie had evenwel geen oorzakelijk verband aangenomen tussen de schade aan het voertuig van persoon B en de fout wegens het niet verzekeren van het voertuig door persoon B.²⁸ Art. 2 van de WAM-wet beschermt niet persoon A die tegen het voertuig van persoon B was aangereden. De verzekering beschermt juist het slachtoffer van de botsing doordat deze niet zal stoten op een insolvabele schadeverwekker. Anderzijds beschermt de norm ook de verzekerde zelf doordat de verzekering zal instaan voor de schade aan het andere voertuig. Het wordt dus duidelijk dat in dit arrest de schadeverwekker geen aanspraak kan maken op het niet-verzekeren van het voertuig door de schadelijder doordat dit niet valt onder de draagwijdte van de geschonden rechtsnorm.

§2 De leer van het rechtmatige alternatief

40. Na het bepalen van de draagwijdte van de geschonden norm, dient de leer van het rechtmatig alternatief te worden toegepast. De leer van het rechtmatig alternatief gaat na wat de schadeverwekker in diezelfde situatie wel of juist niet had moeten doen om rechtmatig te handelen. Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen de foutieve gedraging en de foutieve onthouding. Bij de foutieve gedraging wordt de foutieve gedraging weggedacht, terwijl bij de foutieve onthouding de gedraging van de schadeverwekker er wordt bij gedacht alsof de schadeverwekker de gedraging, en dus zijn plicht, wel zou vervuld hebben.²⁹ Het is enkel het foutieve gedeelte van de gedraging die daarbij wordt weggedacht. De omstandigheden naast de foutieve gedraging dienen hetzelfde te blijven.³⁰ Het is dus van belang dat de historiek van de gebeurtenis onveranderd blijft.³¹

---

²⁶ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 66.

²⁷ Wet 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, BS 8 december 1989.

²⁸ Cass. 19 december 2007, AR P.07.1314.F, www.juportal.be.

²⁹ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 67; H. BOCKEN, "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1988, afl. 3, 282.

³⁰ S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 140; H. BOCKEN, "De conditio sine qua non en het rechtmatig alternatief" in ORDE VAN VLAAMSE BALIES & ADVOCATS (ed.), *La justice: enjeux et perspectives de demain - Justitie: vraagstukken en perspectieven voor morgen*, Limal, Anthemis, 2013, (109) 117; H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 66-67; H. BOCKEN, "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1988, afl. 3, 282.

³¹ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 66-67.

In het vonnis van 18 december 2020 paste de rechtbank van eerste aanleg Leuven de leer van het rechtmatig alternatief toe. De schadeverwekkers hadden een loods op het perceel van de schadelijder. De omliggende onroerende goederen waren ook eigendom van de schadelijder. Op een dag ontstond er een brand in de loods van de schadeverwekkers. Door de brand werden er verschillende asbest-cementen golfplaten weggeschoten. De stukken kwamen terecht op de omliggende onroerende goederen van de schadelijder. Doordat de schadelijder hierdoor schade ondervond, eiste zij schadevergoeding voor de asbestverontreiniging op basis van art. 1382-1383 oud BW. De schadelijder voerde daarbij aan dat de schadeverwekkers een fout hadden gemaakt doordat de loods werd gebruikt voor niet-landbouwdoeleinden, namelijk als een houtverwerkingsbedrijf. De loods had daarentegen enkel een vergunning voor landbouwdoeleinden. Zij meende dan ook dat indien de loods wel werd gebruikt voor landbouwdoeleinden en niet als opslagplaats voor meubels, dat de brand niet zou zijn ontstaan. Deze redenering werd weerlegd door de rechtbank. Zo oordeelde zij dat voor het bepalen van het oorzakelijk verband tussen fout en schade, eerst het rechtmatig alternatief van de fout moet worden bepaald. De fout was het gebruiken van de loods als houtbewerkingsbedrijf, en dus als opslagplaats voor meubelen. Het rechtmatig alternatief is hier het gebruiken van de loods voor landbouwdoeleinde. De rechtbank oordeelde dat bij het stokkeren van landbouwgoederen, waardoor er dus ook hout en olie wordt opgeslagen, de brand zich op dezelfde wijze had voorgedaan als dat deze zich heeft voorgedaan in de loods met de stockage van meubelen. De rechtbank heeft hier het oorzakelijk verband dus niet aangenomen.³²

§3 De schade moet effectief ontstaan

41. Wanneer de rechter de draagwijdte van de overtreden norm en het rechtmatig alternatief heeft bepaald, dan gaat hij na of de schade effectief zou zijn ontstaan moest het rechtmatig alternatief niet louter een hypothese zijn maar de werkelijkheid. De rechter gaat dit na aan de hand van ervaring en/of wetenschappelijk onderzoek. Toch zal dit zich in de praktijk beperken tot veronderstellingen gebaseerd op algemeenheden, doordat het feit zich in alle waarschijnlijkheid niet voordoet, of zich nog niet heeft voorgedaan in het verleden.³³

42. Indien de hoven en rechtbanken dus bovenstaande stappen hebben overlopen, komen zij tot de feitelijke oorzaken van de schade. Hierna zal dan de equivalentieleer worden toegepast.

---

³² Rb. Leuven 18 december 2020, AR 10/1465/A, *TBBR* 2021, afl.6, 338.

³³ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 68.

Afdeling III. De equivalentieleer

§1 De equivalentieleer in België

43. De equivalentieleer houdt in dat alle oorzaken die bestaan en volgens de *conditio sine qua non-test* noodzakelijk worden gehouden voor het ontstaan van de schade, gelijkwaardig zijn. De fouten die tot de schade geleid hebben, zullen dus niet worden onderscheiden in de mate van ernst.³⁴ Zo zijn dus alle oorzaken die worden aangenomen noodzakelijk geweest voor het ontstaan van de schade.³⁵ Het Hof van Cassatie heeft in 1950 deze leer aangenomen.³⁶

Doordat België uitgaat van de equivalentieleer, zullen alle feitelijke oorzaken worden aangenomen als oorzaak van de schade. Anders dan in de meeste rechtsstelsels zal er dus geen juridische oorzaak worden aangenomen. De oorzaken die vaststaan onder de *conditio sine qua non-test* zullen dan ook aangenomen worden als oorzaak van de schade.

44. Het gevolg van de equivalentieleer is dat het niet van belang is of de oorzaak eerder toevallig, onverwacht of atypisch is. Doordat dus ook de onverwachte oorzaken worden aangenomen, dient de schade niet het noodzakelijke gevolg te zijn van de fout. Het is niet noodzakelijk dat de schade zich, ten gevolge van de fout, sowieso had voorgedaan.³⁷

45. Het zijn dus de hoven en rechtbanken die de noodzakelijke oorzaken van de schade moeten aannemen. Bij twijfel over het causaal verband tussen de schade en de fout kan de rechter de vordering afwijzen. Bij twijfel wordt in de rechtspraak soms gegrepen naar de verlies van een kans theorie. Deze theorie zal hier niet verder worden toegelicht doordat deze niet bijdraagt aan de verdere uitwerking van dit onderzoek.³⁸

46. Het is de taak van het Hof van Cassatie om de wettigheid van de genomen beslissing door de feitenrechter te toetsen. Volgens de rechtsleer zijn er veel verbrekingsarresten. Hieruit concluderen zij dat de hoven en rechtbanken niet steeds akkoord gaan met een strikte toepassing van de equivalentieleer.³⁹ Dusdanig hielden enkele hoven en rechtbanken in vonnissen en arresten slechts rekening met de voorzienbare schade⁴⁰, gingen zij uit van het noodzakelijke of het normale gevolg⁴¹

---

³⁴ S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 142; H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 65.

³⁵ B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 765.

³⁶ M. KRUIHOF, "Oorzaak of aanleiding? Geen causaal verband zonder causale bijdrage" in T. VANSWEEVELT en B. WEYTS (eds.), *Actuele ontwikkelingen in het aansprakelijkheidsrecht en verzekeringsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2015, (139) 148.

³⁷ B. DE GROOTE, D. BRULOOT en R. DE CORTE, *Privaatrecht in hoofdlijnen volume 2 (veertiende herziene editie)*, Mortsel, Intersentia, 2020, 300.

³⁸ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 75-76.

³⁹ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 72.

⁴⁰ Brussel 4 mei 1994, *RGAR* 1996, nr. 12.671.

⁴¹ Brussel 24 februari 1989, *RGAR* 1990, 174.

of gingen zij uit van de normbestemmingsleer.⁴²

Zo heeft het Hof van Beroep te Brussel het oorzakelijk verband niet aangenomen tussen het aanrijden van het voertuig en het hartinfarct van de eigenaar van dat voertuig. De eigenaar kreeg ten gevolge van het ongeval een hartinfarct toen hij vernam dat zijn wagen beschadigd was. Toch heeft het Hof van Beroep hier geoordeeld dat de schade niet in oorzakelijk verband stond met de fout en bijgevolg dus de bestuurder van de andere wagen niet aansprakelijk was voor het hartinfarct van de eigenaar.⁴³ Hier gaat het Hof van Beroep dus uit van het normale gevolg, doordat het niet te verwachten viel dat de man een hartinfarct zou krijgen doordat hij niet rechtstreeks betrokken was bij het ongeval.

Het Hof van Cassatie nam in het arrest van 16 september 1986 de normbestemmingsleer aan. Bij de normbestemmingsleer wordt er gekeken naar de finaliteit van de rechtsnorm. Enerzijds is de norm waarop de aansprakelijkheidsvordering is gebaseerd, er op gericht om specifiek bescherming te bieden aan bepaalde personen. Anderzijds biedt de norm bescherming tegen een bepaald type schade. Dus indien de schade niet is gericht aan de beschermde persoon of aan het bepaald type schade, zal er volgens de normbestemmingsleer geen oorzakelijk verband bestaan tussen de fout en de schade.⁴⁴ Het arrest ging over een persoon die er zelf voor koos om mee te rijden met een geïntoxiceerde bestuurder. Deze bestuurder kreeg onderweg een ongeval waardoor de passagier schade ondervond. Geoordeeld was dat het ongeval niet te wijten was aan de alcoholintoxicatie van de bestuurder waardoor er geen oorzakelijk verband bestond tussen de schade van de passagier en haar fout om in het voertuig met de geïntoxiceerde bestuurder te stappen.⁴⁵ Het Hof van Cassatie heeft hier dus de normbestemmingsleer aangenomen doordat de bestuurder die de schade vorderde van de passagier, de gedragsnorm niet kon inroepen doordat zijn belangen door deze norm niet werden beschermd. Het aannemen van de normbestemmingsleer door het Hof van Cassatie bleek wel eerder zeldzaam, doordat hierna terug werd overgestapt naar de equivalentieleer.

47. Doordat de equivalentieleer wordt aangenomen, zullen dus alle noodzakelijke oorzaken worden aangenomen. Dit heeft als voordeel dat het systeem zeer slachtoffervriendelijk is doordat het gaat over een ruime aansprakelijkheid van de schadeverwekker. Dit heeft tot gevolg dat de aansprakelijke gehouden is tot volledige schadeloosstelling van die schade die in oorzakelijk verband staat met de fout.⁴⁶ Doordat alle noodzakelijke oorzaken worden aangenomen is er sprake van een objectieve theorie. Dit komt ten goede aan het rechtszekerheidsbeginsel doordat er geen subjectieve beoordelingsbevoegdheid is weggelegd voor de rechter.⁴⁷

48. Daarnaast kan de equivalentieleer ook rekenen op kritiek. Zo breidt deze de aansprakelijkheid

---

⁴² Cass. 16 september 1986, *Arr.Cass.* 1986-87, 56.

⁴³ Brussel 24 februari 1989, *RGAR* 1990, 174.

⁴⁴ V. SCHOLLAERT, "Is de inbreuk op een recht absoluut of relatief onrechtmatig?", *NJW* 2021, afl. 445, (514) 515.

⁴⁵ Cass. 16 september 1986, *Arr.Cass.* 1986-87, 56.

⁴⁶ S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 142; B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 766.

⁴⁷ B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 766.

zover uit naar tijd en actoren dat een consequente toepassing niet mogelijk lijkt. Daarbij is het ook moeilijk om te bepalen wat het rechtmatig alternatief zou geweest zijn in de bepaalde situatie. Tot slot wordt de beoordelingsvrijheid van de rechter beperkt doordat alle noodzakelijke oorzaken moeten worden aangenomen, zelfs deze oorzaken die slechts een beperkte rol gespeeld hebben.⁴⁸

49. In volgende titels wordt er ingegaan op het leerstuk van de onrechtmatig daad onder het Nederlandse en het Engelse rechtstelsel. Eerst zal kort worden overlopen wanneer er sprake is van een onrechtmatige daad, waarna er dieper wordt ingegaan op het oorzakelijk verband tussen de schade en de fout.

§1 De leer van de redelijke toerekening in Nederland

50. De onrechtmatige daad wordt in Nederland geregeld in art. 6:162 Nederlands Burgerlijk Wetboek. Net zoals onder het Belgische rechtstelsel, wordt in Nederland de onrechtmatige daad aangenomen indien er voldaan is aan dezelfde cumulatieve voorwaarden. Ten eerste moet het gaan over een onrechtmatige gedraging, deze gedraging moet toerekenbaar zijn aan de pleger van de onrechtmatige daad. Daarnaast moet er vermogensschade zijn ontstaan en moet er een causaal verband bestaan tussen de onrechtmatige daad en de schade.⁴⁹

51. Onder het Nederlandse rechtstelsel moet er dus ook een oorzakelijk verband bestaan tussen de fout en de schade. Om dit oorzakelijk verband te bepalen, is net zoals onder het Belgische rechtstelsel de *conditio sine qua non*-test van toepassing. Er wordt dus nagegaan of de schade ook zonder de onrechtmatige daad zou zijn ontstaan. Bij een ontkennend antwoord zal het causaal verband niet worden aangenomen.⁵⁰

52. Het bepalen van de feitelijke oorzaak is dus niet verschillend met het Belgisch rechtstelsel. Echter wordt in het Nederlandse rechtstelsel de juridische oorzaak wel aangenomen. Hiervoor werd oorspronkelijk uitgegaan van de leer van de adequate oorzaak. De schade die in adequaat verband stond met de fout werd aangenomen als juridische oorzaak. Het gaat dan over het "normale" gevolg oftewel het gevolg dat je zou verwachten.⁵¹ Doordat de leer van de adequate oorzaak soms leidde tot onredelijke gevolgen en het soms te weinig houvast bood, werd er in de jaren 70⁵² overgegaan

---

⁴⁸ B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsels, Intersentia, 2009, 766.

⁴⁹ R.J.B. BOONEKAMP, "Artikel 98. Causaal verband", in A.T. BOLT, L.M. VAN DEN BERG, R.J.B. BOONEKAMP, S.D. LINDENBERGH en L.B.A. TIGELAAR (eds.), *Groene Serie Schadevergoeding*, Deventer, Wolters Kluwer, https://www.navigators.nl/document/inod28aac08a428987bce20e5995ec853f98?ctx=WKNL_CSL_417.

C.H.M. JANSEN, *Onrechtmatige daad: algemene bepalingen (Monografieën BW nr. B45)*, Deventer, Wolters Kluwer, 2009, 21.

⁵⁰ C.H.M. JANSEN, *Onrechtmatige daad: algemene bepalingen (Monografieën BW nr. B45)*, Deventer, Wolters Kluwer, 2009, 43; A. KOLDER, "Personenschade: hoe rekbaar is het causaal verband?", *VR* 2020, afl. 145, <https://www.navigators.nl/document/idee92448efc6d4b20ac6a3ef6be268d00/verkeersrecht-anwb-personenschade-hoe-rekbaar-is-het-causaal-verband>.

⁵¹ J.H. NIEUWENHUIS, *Onrechtmatige daden: Délicts, Unerlaubte Handlungen, Torts*, Deventer, Kluwer, 2008, 44; B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsels, Intersentia, 2009, 767.

⁵² J.M. VAN DUNNÉ, *Verbintenissenrecht, onrechtmatige daad, overige verbintenissen*, Deventer, Kluwer, 2004, 374.

naar de theorie van de toerekening naar redelijkheid.⁵³

De theorie van de toerekening naar redelijkheid wordt geregeld in art. 6:98 Nederlands Burgerlijk Wetboek: "*Voor vergoeding komt slechts in aanmerking schade die in zodanig verband staat met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust, dat zij hem, mede gezien de aard van de aansprakelijkheid en van de schade, als een gevolg van deze gebeurtenis kan worden toegerekend.*"⁵⁴ De rechter gaat dus het redelijkheidsbeginsel in acht nemen bij het bepalen van de causaliteit.⁵⁵

Om het redelijkheidsbeginsel aan te nemen, gaat de rechter gebruik maken van een aantal criteria. Aldus gaat hij na wat de aard van de aansprakelijkheid en de aard van de schade is. Tevens gaat de rechter ook rekening houden met de zwaarte van de schuld en de voorzienbaarheid van de schade. Voor dit laatste wordt gekeken naar de zorgvuldigheidsnorm.⁵⁶ Er wordt daarbij vanuit gegaan dat wanneer de ervaringsregels de schade waarschijnlijker maken, dan de schade eerder toerekenbaar is aan de fout. Tot slot is het doel van de norm ook van belang.⁵⁷

Doordat de aard van de schade, de aard van de aansprakelijkheid en de voorzienbaarheid een belangrijke rol spelen bij het bepalen van de juridische oorzaak, heeft dit tot gevolg dat er een ruimere aansprakelijkheid bestaat wanneer er sprake is van letselschade, dan wanneer er sprake is van vermogensschade. In het geval van vermogensschade, wordt er sneller geoordeeld dat er geen oorzakelijk verband bestaat tussen de fout en de schade.⁵⁸

§2 The foreseeability in Engeland

53. Onder het Engelse rechtstelsel bestaat er geen allesomvattend artikel zoals onder het Belgische recht die de onrechtmatige daad regelt. Onder het Engelse rechtstelsel kunnen we de onrechtmatige daad vergelijken met *torts*. Er bestaan zeer veel verschillende soorten van *torts*. In dit onderzoek zal er enkel worden ingegaan op de *negligence* doordat deze algemene regels bevat die ook worden toegepast op de specifieke vormen van *torts*.

54. *Negligence* legt de nadruk op het aansprakelijk stellen van de schadeverwekker, bij de specifieke vormen van *torts* wordt daarentegen de nadruk gelegd op het beschermen van een specifiek recht. *Negligence* beschermt dus geen specifiek recht maar geeft een extra waarborg tot compensatie van

---

⁵³ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUIHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 65; B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 772.

⁵⁴ Art. 6:98 Burgerlijk wetboek (NL), *Staatsblad* 1 januari 1992.

⁵⁵ R.M.A. VAN DER POEL, D.A. SCHEENJES en T.B.D. VAN DER WAL, *Causaliteit*, Apeldoorn, Maklu, 2010, 17.

⁵⁶ J.M. VAN DUNNÉ, *Verbintenissenrecht, onrechtmatige daad, overige verbintenissen*, Deventer, Kluwer, 2004, 376.

⁵⁷ W. DIJKSHOORN, "Leer van de redelijke toerekening: back to the eighties", *AV&S* 2011, www.navigators.nl; B. WEYTS en T. VANSWEEVELT, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 773.

⁵⁸ D.C.A. VAN DEN DUNGEN, "De rechter als waarzegger: de invloed van de predispositie op de begroting van de toekomstige schade", *BB* 2016, Afl. 11, (126) 126.

de schade. Met de algemene regels die worden toegepast bij de *negligence*, is er gezorgd voor een enorme uitbreiding van de verschillende soorten *torts*.⁵⁹ Vele van de *torts* zijn dus gebaseerd op de *negligence* waardoor het niet noodzakelijk is om alle soorten te bespreken.

55. Om te kunnen spreken van *negligence* moet aan bepaalde voorwaarden worden voldaan. Ten eerste moet er een soort zorgplicht bestaan bij de schadeverwekker. Daarnaast moet de schadeverwekker deze plicht schenden. Om na te gaan of de zorgplicht is geschonden, en dus de schadeverwekker nalatig was, moet het zorgniveau lager zijn dan een minimumnorm gekozen door de rechtbanken.⁶⁰ Daarnaast moet er een oorzakelijk verband bestaan tussen deze schending en de schade. Als laatste dient de schade voorzienbaar te zijn.⁶¹

56. In het Engelse aansprakelijkheidsrecht is er bij het bepalen van het oorzakelijk verband sprake van *causation in fact* en *causation in law*. Het eerste houdt in dat de onrechtmatige gedraging van de schadeverwekker moeten hebben geleid tot schade bij de schadelijder. Daarnaast is er de *causation in law* dit houdt in dat er een *sufficiently close link* moet bestaan tussen de gedraging en de schade.⁶² Respectievelijk gaat het hier dus over de feitelijke en de juridische oorzaak.

57. De feitelijke oorzaak wordt onder het Engelse recht nagegaan met de *but for test*.⁶³ Deze is vergelijkbaar met de *conditio sine qua non*-test in België. De *but for test* komt van de vraag "But for the defendant's breach, would the claimant have suffered this damage?". Deze test bepaalt dus of zonder de onrechtmatige handeling van de schadeverwekker, de schade zou zijn ontstaan. Indien het antwoord nee is op deze vraag, dan heeft de aansprakelijkheidsvordering kans op slagen. Indien het antwoord op deze vraag ja is, dan zou de schade hoe dan ook zijn ontstaan, dus ook zonder het schadeverwekkende feit, in dat geval wordt het oorzakelijk verband doorbroken.⁶⁴

De klassieke case voor de *but for test* is *Barnett v Chelsea & Kensington Hospital*. De case gaat over drie nachtbewakers die 's nachts tijdens hun werk thee aan het drinken waren. Doordat de nachtbewakers begonnen over te geven, gingen zij naar het ziekenhuis. De verpleegster in het ziekenhuis belde de dokter van wacht en besprak de symptomen van de nachtbewakers. De dokter besloot daarop om niet langs te komen. De dokter zei dat de nachtbewakers naar huis moesten gaan en daar hun eigen dokter moesten opbellen. De nachtbewakers gingen naar huis. Diezelfde nacht overlijdt een van de bewakers aan een arseen-vergiftiging ten gevolge van het drinken van de thee. Het ziekenhuis werd hiervoor aangeklaagd wegens nalatigheid. Toch werd het ziekenhuis vrijgesproken doordat de kansen van de man bijzonder klein waren geweest indien de dokter wel naar het ziekenhuis was gekomen. Er werden namelijk zeer weinig mensen vergiftigd met arseen en er dus ook een kleine, tot zelfs geen, kans was dat het tegengif op tijd zou worden toegediend, zelfs

---

⁵⁹ D. NOLAN en J. DAVIES, "Torts and Equitable Wrongs" in A. BURROWS (ed.), *Englisch private law*, 2013, Oxford, Oxford university press, Oxford, 930-931.

⁶⁰ R. STEVENS, *Torts and rights*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 92-93.

⁶¹ S.I. STRONG en L. WILLIAMS, *Tort Law: Text, Cases, And Materials*, Oxford, University press, 32.

⁶² R.M.A. VAN DER POEL, D.A. SCHEENJES en T.B.D. VAN DER WAL, *Causaliteit*, Apeldoorn, Maklu, 2010, 106.

⁶³ W. VAN GERVEN, J. LEVER en P. LAROUCHE, *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*, Oxford, Hart publishing, 2000, 427.

⁶⁴ S.I. STRONG en L. WILLIAMS, *Tort Law: Text, Cases, And Materials*, Oxford, University press, 2008, 89.

indien de dokter naar het ziekenhuis zou zijn gekomen.⁶⁵ Dus indien we hier de *but for test* toepassen moet de vraag gesteld worden of de bewaker schade had geleden indien het ziekenhuis geen fout zou hebben gemaakt. Hierop kan geantwoord worden dat de bewaker inderdaad de schade nog zou hebben geleden, bijgevolg is de *but for test* niet vervuld en dus het oorzakelijk verband verbroken.

58. Naast de feitelijke oorzaak, zal ook de juridische oorzaak moeten worden onderzocht. De vraag wordt dan gesteld of het redelijk is dat de schadeverwekker aansprakelijk wordt gesteld voor de aangerichte schade.⁶⁶ In Engeland is de schadeverwekker aansprakelijk wanneer hij redelijkerwijs had kunnen voorzien dat er schade zou ontstaan door zijn foutieve gedraging.⁶⁷ Of de schade voorzienbaar was wordt bepaald aan de hand van de *wagon mound test*. Deze bepaald dat de schade die de schadelijder heeft geleden, door een redelijke persoon moet kunnen worden voorzien.

Het is daarbij de schade die voorzienbaar moet zijn, niet de weg naar de schade.⁶⁸ Dit kan worden toegelicht met het arrest *Hughes v Lord Advocate* waarbij een jongen van 8 jaar met een paraffinelamp aan het spelen is. De lamp ontploft tijdens het spelen waardoor de jongen verschillende brandwonden oploopt. Het feit dat de lamp zou ontploffen was niet voorzienbaar maar het feit dat de jongen brandwonden kon oplopen door de lamp wel. Dus er bestaat aansprakelijkheid in hoofde van de persoon die de lamp daar heeft geplaatst.⁶⁹ Uit dit arrest kan dus worden geconcludeerd dat de manier waarop de schade ontstaat, en de omvang van de schade niet voorzienbaar moeten zijn. Het is enkel van belang dat het voorzienbaar was dat er schade zou ontstaan.⁷⁰

Afdeling IV. De voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand

59. De schade kan veroorzaakt worden door verschillende oorzaken. Indien een oorzaak noodzakelijk was voor de schade, dan zal deze worden aangenomen door de equivalentieleer. Dit is reeds hierboven uiteengezet. Naast de oorzaken, kunnen er ook nog andere tussenkomende factoren bestaan die mee de schade doen ontstaan, of verergeren. Zo kan er een samenloop zijn van de fout van de dader en een derde, een eigen fout van het slachtoffer, toevallige factoren,...⁷¹ De vraag is dan of deze tussenkomende factoren impact hebben op het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade.⁷² Doordat deze masterscriptie zich toespitst op de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand van het slachtoffer, zal enkel op deze tussenkomende factoren worden ingegaan.

60. Bij de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand gaat het over de combinatie van een fout van de dader en een voorbeschiktheid of een voorafbestaande toestand van het slachtoffer. Typevoorbeeld is de eierschaalschedel. Personen met een eierschaalschedel kunnen reeds door een

---

⁶⁵ High Court 1969, *Barnett/Chelsea & Kensington Hospital*, QB 1969, 428.

⁶⁶ S.I. STRONG en L. WILLIAMS, *Tort Law: Text, Cases, And Materials*, Oxford, University press, 2008, 106-107.

⁶⁷ H. BOCKEN, I. BOONE en M. KRUITHOF, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 65; S.I. STRONG en L. WILLIAMS, *Tort Law: Text, Cases, And Materials*, Oxford, University press, 2008, 109.

⁶⁸ House of Lords 1961, 'The wagon mound', AC 1961, 388.

⁶⁹ House of Lords 21 februari 1963, *Hughes/Lord Advocate*, AC 1963, 837.

⁷⁰ High Court 1971, *Vacwell Engineering Ltd/BDH Chemicals Ltd*, QB 1971, 111.

⁷¹ S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 144-151.

⁷² S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 144.

lichte tik op het hoofd overlijden, in het geval dat het daarentegen gaat over een persoon met een normale schedel zou deze niet overlijden.⁷³ Doordat deze factoren invloed kunnen hebben op de schade, is het van belang om na te gaan of de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand van het slachtoffer het oorzakelijk verband verbreekt. Indien het geen causaliteitsverbrekend effect heeft, is het ook relevant na te gaan of dit een invloed heeft op de begroting van de schade.

61. Om te beginnen moet er een onderscheid gemaakt worden tussen drie factoren, met name de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting.⁷⁴ De voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand onderscheiden zich van de verhaasting doordat zowel de voorbeschiktheid als de voorafbestaande toestand een statisch toestand is, terwijl de verhaasting dynamisch is. Respectievelijk zal bij de statische toestand de toestand onveranderd blijven totdat de fout intreedt. Zonder de fout zou dus de toestand van de schadelijder onveranderd gebleven zijn, terwijl bij de dynamische toestand de toestand in evolutie is maar wordt versneld door de fout.⁷⁵ Deze factoren zullen in volgende alinea's verder worden onderscheiden van elkaar.

§1 De voorbeschiktheid

62. De voorbeschiktheid bestaat wanneer de geestelijke of lichamelijke toestand van de schadelijder nog niet is aangetast voor de onrechtmatige daad. De schadelijder heeft dus nog geen schade opgelopen maar heeft een potentiële aanleg tot het oplopen van grotere schade.⁷⁶ Zoals hierboven reeds aangehaald, is deze toestand statisch. Indien de onrechtmatige daad dus niet plaatsvindt, zal de toestand onveranderd blijven. Bij het ontstaan van de onrechtmatige daad zal de statische toestand doorbroken worden. Het is dan de voorbeschiktheid die ervoor zorgt dat de concrete schade op dat moment in die omvang en intensiteit optreedt ten gevolge van de onrechtmatige daad.⁷⁷

63. In de rechtspraak worden verschillende synoniemen gegeven aan het begrip voorbeschiktheid. Zo spreekt de rechtspraak ook van een pathologische dispositie en in het Frans *prédispositions pathologiques*.⁷⁸

De politierechtbank Hoei geeft de volgende definitie aan de voorbeschiktheid: « *La notion de «prédispositions pathologiques» concerne l'état d'une victime qui avait en elle, avant l'accident, un défaut, un mal existant mais non avéré qui se révèle ou qui s'aggrave par le fait de l'accident. Dans*

---

⁷³ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 301.

⁷⁴ L. BREWAEYS, "Tijdelijke ongeschiktheid" in L. BREWAEYS, E. DE KEYSER, L. DE SOMER, G. HULLEBROECK en J. SURMONT, (eds.), *Handboek Letselschade Gemeen Recht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, (11) 16-17.

⁷⁵ D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 74-77.

⁷⁶ D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 74.

⁷⁷ S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 195.

⁷⁸ Gent 24 april 1998, *TAVW* 1999, 102, noot J. MUYLDERMANS; Pol. Brugge (10e K.) 25 maart 2002, *RW* 2004-2005, nr. 40, 1595; Pol. Brussel (strafkamer) 16 december 2002, *T. Vred.* 2003, afl. 6, 273; Pol. Hoei 28 juni 2005, *T. Pol.* 2008, afl. 4, 209.

cette hypothèse, la victime sera intégralement indemnisée s'il résulte des éléments de la cause que le dommage ne se serait pas produit en l'absence du fait dommageable. »⁷⁹ Vrij vertaald betekent de voorbeschiktheid dus de toestand van het slachtoffer die voor het ongeval reeds een gebrek in zich had, maar dat pas aan het licht komt door het feit van het ongeval.

64. De voorbeschiktheid kan bestaan uit genetische, psychologische en/of fysische eigenschappen.⁸⁰ Voor genetische eigenschappen kan verwezen worden naar de voorbeschiktheid tot het krijgen van een bepaalde aandoening die door bepaalde analyses door de voorspellende geneeskunde kan worden opgespoord. Hierbij kan gedacht worden aan de gevoeligheid voor het ontstaan van diabetes, verschillende vormen van kanker,...⁸¹ Hiernaast wordt het fenotype ook gezien als een voorbeschiktheid, zo zal bijvoorbeeld iemand met O-benen eerder last krijgen van artrose.⁸² Daarnaast kan ook verwezen worden naar de ogenschijnlijke normale mentale toestand van een schadelijder die mede bestaat uit eigenaardigheden die niet zichtbaar zijn in het leven van de schadelijder, maar die wel kunnen worden gezien door een gespecialiseerd medisch-psychologisch onderzoek en die zich tot pathologie kan ontwikkelen na een onrechtmatig handelen van de schadeverwekker.⁸³ Hiernaast kan ook verwezen worden naar hartproblemen maar ook naar een aanleg voor het ontstaan van zeldzame reacties, of een bepaalde gevoeligheid voor psychische problemen.⁸⁴

Het volgende voorbeeld illustreert de voorbeschiktheid. De schadelijder die overlijdt door een hartinfarct als gevolg van zowel het ongeval als zijn aanleg voor de schade, doordat deze als hartlijder gevoelig is voor stress⁸⁵, heeft een voorbeschiktheid die er uit bestaat dat zijn hart niet op een normale manier op stress reageert, met als gevolg dat de omvang van de schade groter zal zijn bij deze persoon dan bij een andere persoon zonder voorbeschiktheid.

§2 De voorafbestaande toestand

63. De voorafbestaande toestand bestaat wanneer de geestelijke of lichamelijke toestand van de schadelijder reeds is aangetast en deze, ten gevolge van de onrechtmatige daad, verder schade lijdt.⁸⁶ Verschillend met de voorbeschiktheid, heeft de schadelijder bij de voorafbestaande toestand

---

⁷⁹ Pol. Hoi 28 juni 2005, *T. Pol.* 2008, afl. 4, 209.

⁸⁰ S. VEREecken en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 195.

⁸¹ N. SIMAR en B. DEVOS, "Prédispositions pathologiques et état antérieur: une tempête dans un verre d'eau ?", *RGAR* 2015, afl. 2, nr. 15150, 1.

⁸² N. SIMAR en B. DEVOS, "Prédispositions pathologiques et état antérieur: une tempête dans un verre d'eau ?", *RGAR* 2015, afl. 2, nr. 15150, 1.

⁸³ N. SIMAR en B. DEVOS, "Prédispositions pathologiques et état antérieur: une tempête dans un verre d'eau ?", *RGAR* 2015, afl. 2, nr. 15150, 1.

⁸⁴ S. VEREecken en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 195.

⁸⁵ Pol. Brussel (strafkamer) 16 december 2002, *T. Vred.* 2003, afl. 6, 273.

⁸⁶ D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 74.

dus reeds schade geleden.⁸⁷ De reeds opgelopen schade is essentieel om te kunnen spreken van een voorafbestaande toestand.⁸⁸

In de rechtsleer wordt naast deze definitie ook verwezen naar deze, meer beperktere definitie: "een slachtoffer door een schadegeval meer schadelijke gevolgen lijdt dan verwacht door dat hij voorafgaandelijk reeds het slachtoffer werd van een ander ongeval".⁸⁹ In deze definitie wordt verwezen naar de persoon die meer schade lijdt dan een "normaal persoon", terwijl in de eerste definitie wordt verwezen naar de toestand die geestelijk of lichamelijk reeds is aangetast en meer schade lijdt.

De politierechtbank Hoei geeft de volgende definitie aan de voorafbestaande toestand: « *L'état antérieur concerne en revanche la situation d'une personne affectée d'un mal avéré, définitif et stabilisé. il ne sera pris en compte dans l'évaluation de l'incapacité que s'il affectait péjorativement la capacité de travail de la victime ou de manière certaine son espérance de vie.* »⁹⁰ Vrij vertaald betekent de voorafbestaande toestand dus de situatie waarin een persoon die reeds was getroffen door een bewezen, definitieve, gestabiliseerde ziekte opnieuw wordt getroffen.

64. In de rechtspraak worden verschillende synoniemen gegeven aan de voorafbestaande toestand. Meermaals wordt de (pathologische) predispositie gebruikt.⁹¹ Daarnaast wordt ook de bestaande pathologische toestand gebruikt om te verwijzen naar de voorafbestaande toestand.⁹² Meermaals wordt duidelijk naar het begrip "voorafbestaand" verwezen. Zo wordt verwezen naar de voorafbestaande schade⁹³, voorafbestaande toestand⁹⁴, voorafgaandelijke staat van het slachtoffer⁹⁵ maar daarnaast ook de reeds bestaande ziekte toestand⁹⁶.

In de Franstalige rechtspraak wordt verwezen naar: *état antérieur*⁹⁷, *prédispositions pathologiques*⁹⁸,

---

⁸⁷ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschikbaarheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 302.

⁸⁸ S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschikbaarheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 196.

⁸⁹ J.-L. FAGNART, *la causalité*, Waterloo, Kluwer, 2009, 288; L. D'HONDT, "Verergering van de voorafbestaande toestand, datum inwerkingtreding Wet Patiëntrechten en definitieve (?) afwijzing "onvoorbereidheidsschade", *T. Gez.* 2020, afl. 5, (331) 332-333; B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschikbaarheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 301-302.

⁹⁰ Pol. Hoei 28 juni 2005, *T. Pol.* 2008, afl. 4, 209.

⁹¹ Cass. 14 juni 1995, AR P.95.251.F, www.juportal.be; Cass. 4 maart 2019, C.15.0035.N, www.juportal.be, concl. Adv. Gen. VANDERLINDEN; Gent (1e k.) 10 november 2011, *RGAR* 2012, 14878; Pol. Brugge (4e K.) 16 mei 2002, *RW* 2003-2004, nr. 39, 1550.

⁹² Cass. 14 juni 1995, AR P.95.251.F, www.juportal.be.

⁹³ Antwerpen 16 juni 1999, *RW* 2000-2001, nr. 3, 97.

⁹⁴ Gent (12e k.) 6 januari 2010, *T. Verz.* 2011, afl. 1, 89, noot GRAULUS, P.; Rb. Brussel (Fr.) (11e K.) 29 februari 2016, *T. Gez.* 2015-2016, afl. 5, 370; Pol. Brussel (Fr.) 20 maart 2018, *VAV* 2018, afl. 3, 43.

⁹⁵ Rb. Brussel (Fr.) 13 april 2015, *RGAR* 2015, afl. 9, nr. 15232.

⁹⁶ Cass. 2 februari 2011, AR P.10.1601.F, www.juportal.be.

⁹⁷ Cass. 6 januari 1993, AR 9980, www.juportal.be; Luik 15 juni 2018, *JLMB* 2020, afl. 23, 1075; Rb. Brussel (Fr.) 13 april 2015, *RGAR* 2015, afl. 9, nr. 15232; Pol. Brussel (Fr.) 20 maart 2018, *VAV* 2018, afl. 3, 43.

⁹⁸ Cass. 20 juni 2019, AR C.18.0377.F/1, www.juportal.be; Brussel 23 februari 2005, *T. Verz.* 2007, afl. 4, 451; Pol. Verviers 24 september 2001, *T. Vred.* 2002, afl. 6-7, 345.

*pathologies antérieures*⁹⁹, *état préexistant*¹⁰⁰, *état préalablement existant*¹⁰¹. Het is daarbij opvallend dat er zowel voor de voorafbestaande toestand als voor de voorbeschiktheid verwezen wordt met het begrip "*prédispositions pathologiques*".

65. De voorafbestaande toestand kan zowel betrekking hebben op anatomische elementen, als op pathologische fysische elementen alsook op psychische elementen. Het is daarbij niet van belang of deze elementen gekend zijn, dan wel zichtbaar of onzichtbaar zijn. Daarbij kunnen ook latent aanwezige elementen worden aangenomen als een voorafbestaande toestand.¹⁰² Het is daarnaast ook irrelevant van waaruit de voorafbestaande toestand is ontstaan. De voorafbestaande toestand kan dus ontstaan zijn vanuit een ongeval maar het kan evengoed genetisch ontstaan zijn of een evolutie zijn van een al dan niet psychologisch ziektebeeld.¹⁰³

De voorafbestaande toestand kan geïllustreerd worden met het arrest van het hof van beroep in Gent van 6 januari 2010. In het arrest lijdt het slachtoffer aan een gestabiliseerde veneuze insufficiëntie, waardoor hij zich dus in een voorafbestaande toestand bevond. Deze veneuze insufficiëntie had nog geen aanleiding gegeven tot een arbeidsongeschiktheid. Toch heeft het ongeval in samenhang met de voorafbestaande toestand wel geleid tot een arbeidsongeschiktheid.¹⁰⁴ Indien het ongeval dus niet had plaats gevonden, was de statische toestand van de veneuze insufficiëntie onveranderd gebleven. Het is daarbij wel door de veneuze insufficiëntie dat het slachtoffer meer schade lijdt dan dat een slachtoffer zonder voorafbestaande toestand zou hebben geleden.

§3 De verhaasting van de schade

66. De verhaasting, *état préexistant*, bestaat wanneer de toestand van de schadelijder reeds voor de onrechtmatige daad intreedt, in evolutie is maar deze evolutie naar aanleiding van de onrechtmatige daad wordt versneld.¹⁰⁵ Er moet dus sprake zijn van een reeds onomkeerbaar proces dat door de onrechtmatige daad wordt versneld.¹⁰⁶ Anders dan de voorafbestaande toestand, gaat het hier dus over een dynamische toestand.

Dit kan geïllustreerd worden met het vonnis van de politierechtbank van Mechelen van 10 september 2008.¹⁰⁷ Het vonnis gaat over een persoon met een reeds bestaande dynamische voorafbestaande toestand. De persoon zou op termijn schizofreen geworden zijn, ongeacht of het ongeval zou hebben

⁹⁹ Pol. Brussel (Fr.) 20 maart 2018, VAV 2018, afl. 3, 43.

¹⁰⁰ Gent (12e k.) 6 januari 2010, T. Verz. 2011, afl. 1, 89, noot GRAULUS, P.

¹⁰¹ Rb. Brussel (Fr.) (11e K.) 29 februari 2016, T. Gez. 2015-2016, afl. 5, 370.

¹⁰² S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 196.

¹⁰³ N. SIMAR en B. DEVOS, "Prédispositions pathologiques et état antérieur: une tempête dans un verre d'eau ?", *RGAR* 2015, afl. 2, nr. 15150, 1.

¹⁰⁴ Gent (12e k.) 6 januari 2010, T. Verz. 2011, afl. 1, 89, noot GRAULUS, P.

¹⁰⁵ D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 74.

¹⁰⁶ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 302.

¹⁰⁷ Pol. Mechelen 10 september 2008, T. Verz. 2010, afl. 3, 376.

plaats gevonden. Maar doordat het ongeval plaatsgevonden had, was er een versnelling opgetreden van het ontwikkelen en het verloop van de ziekte. Hierdoor kwam de persoon sneller in een schizofrene toestand.¹⁰⁸

Conclusie

67. In dit hoofdstuk werd het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand geplaatst binnen het aansprakelijkheidsrecht. Het leerstuk situeert zich binnen de onrechtmatige daad, meer specifiek op het niveau van het oorzakelijk verband dat moet bestaan tussen de fout en de schade. Verder in dit onderzoek is het dus van belang om na te gaan of het leerstuk een invloed heeft op dit oorzakelijk verband, daarnaast zal ook de invloed op de begroting van de schade moeten worden nagegaan, hierop zal worden ingegaan onder Hoofdstuk II: De huidige regeling inzake "voorbeschiktheid en voorafbestaande toestand".

68. Daarnaast werd in dit hoofdstuk duidelijk dat er een onderscheid moet gemaakt worden tussen de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting. De begrippen onderscheiden zich op basis van hun statisch, dan wel dynamisch karakter en op het al dan niet tot uiting gekomen zijn van de schade voordat de onrechtmatige daad is ingetreden. In theorie lijkt dat de begrippen duidelijk kunnen worden onderscheiden, maar uit dit onderzoek blijkt alvast dat de begrippen bijzonder dicht bij elkaar liggen. Hiernaast worden er verschillende begrippen gebruikt in de rechtspraak en zijn ook de begripsomschrijvingen niet steeds eenduidig. Hierdoor is het een moeilijkheid om de begrippen te vereenzelvigen met juridische concepten.¹⁰⁹ In Hoofdstuk II: De huidige regeling inzake "voorbeschiktheid en voorafbestaande toestand" zal het belang van dit onderscheid verder worden uiteengezet.

---

¹⁰⁸ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 302.

¹⁰⁹ S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 194.

HOOFDSTUK II: De huidige regeling inzake 'voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand'

69. In het vorige hoofdstuk werd het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand kort gesitueerd binnen het aansprakelijkheidsrecht, daarnaast werden ook de begrippen uiteengezet. In dit hoofdstuk wordt er een antwoord geboden op de vraag: "Hoe wordt het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand geregeld binnen het recht?".

In dit hoofdstuk wordt dus ingegaan op de regeling inzake de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand. Enerzijds wordt nagegaan welk gevolg de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand heeft op het oorzakelijk verband en anderzijds wordt nagegaan welk effect dit heeft op de schadebegroting.

Afdeling I. Het oorzakelijk verband

70. Zowel de voorbeschiktheid als de voorafbestaande toestand van het slachtoffer zullen het oorzakelijk verband niet verbreken.¹¹⁰ De schadeverwekker moet het slachtoffer nemen zoals hij hem aantreft, *the wrongdoer must take the victim as he finds him*.¹¹¹ Het oorzakelijk verband zal niet worden aangenomen indien de schade, zoals zij is ontstaan, niet zou zijn ontstaan indien de onrechtmatige daad niet zou hebben plaatsgevonden.¹¹² Indien de schade zou zijn ontstaan, ook zonder de onrechtmatige daad, dan zou dat betekenen dat de voorafbestaande toestand de schade zelf zou veroorzaakt hebben, er geen fout bestaat in hoofde van de schadeverwekker of er geen oorzakelijk verband bestaat.¹¹³

Het principe dat de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand geen causaliteitsverbrekend effect hebben, wordt verklaard doordat het gaat over een samenloop van een fout door de schadeverwekker en een niet-foutief feit door het slachtoffer.¹¹⁴

71. In het Hartlijders arrest heeft het Hof van Cassatie de leer toegepast. Het arrest gaat over een hartpatiënt die achterna gezeten wordt door zijn schuldeiser. Doordat hij hartpatiënt was, en hij moest spurten door de schrik die hij had van zijn schuldeiser, overleed hij. Het Hof van Cassatie doorbrak het causaal verband hierbij niet. De schadeverwekker moest instaan voor de schade van de schadelijder, ongeacht dat deze een hartpatiënt was.¹¹⁵ In het arrest gaat het Hof van Cassatie

---

¹¹⁰ H. ULRICHTS, *Schaderegeling in België*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2018, 91.

¹¹¹ L. BREWAEYS, "Tijdelijke ongeschiktheid" in L. BREWAEYS, E. DE KEYSER, L. DE SOMER, G. HULLEBROECK en J. SURMONT (eds.), *Handboek Letselschade Gemeen Recht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, (11) 15; H. ULRICHTS, *Schaderegeling in België*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2018, 91; M. VAN QUICKENBORNE, "De schade werd mee veroorzaakt door de fout van de benadeelde", *TPR* 2010, afl. 1, 336; S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 150.

¹¹² H. ULRICHTS, *Schaderegeling in België*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2018, 91.

¹¹³ I. SAMOY en W. VANDENBUSSCHE, "Angstschade sleutel voor de toekomst of doos van Pandora" in M. KRUIHOF (ed.), *Inzichten in actueel aansprakelijkheidsrecht en verzekeringsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, (207) 237.

¹¹⁴ S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 150.

¹¹⁵ Cass. 13 oktober 1981, AR 6711, 'Hartlijdersarrest', gepubliceerd in: T. VANSWEEVELT, *Buitencontractueel*

het oorzakelijk verband dus niet verbreken tussen de schade en de fout door de schadeverwekker. De schadeverwekker maakt hier de fout door de schadelijder te achtervolgen, zoals hierboven reeds aangehaald geldt hier *the wrongdoer must take the victim as he finds him*. Het feit dat de schadelijder een hartpatiënt was, en deze diagnostiek dus mede gezorgd heeft voor het overlijden van de schadelijder, verbreekt het oorzakelijk verband niet. Bijgevolg doorbreekt de voorbeschiktheid van de schadelijder het oorzakelijk verband niet volgens het Hof van Cassatie.

72. In uitzonderlijke gevallen wijkt het Hof van Cassatie hiervan af, bijvoorbeeld in het *Poncin-arrest*. In dit arrest lijkt het Hof van Cassatie de billijkheid te hebben gebruikt in zijn uitspraak. Het arrest gaat over een chauffeur, persoon A, die inrijdt op het geparkeerde voertuig van persoon B. Persoon B had reeds een aanleg voor het krijgen van hartproblemen. Door de stress die persoon B kreeg toen hij opmerkte dat zijn voertuig was aangereden, overleed hij. Het Hof van Cassatie heeft in deze zaak beslist dat de schade, zoals deze zich heeft voorgedaan, ook zou hebben plaatsgevonden zonder de fout van persoon A. Hierdoor kon persoon A enkel aansprakelijk gesteld worden voor de schade aan het voertuig. Bijgevolg moest hij niet instaan voor het hartinfarct.¹¹⁶ Zoals hierboven reeds aangehaald gaat het Hof van Cassatie hier de billijkheid toepassen in plaats van de equivalentieleer. Het Hof oordeelt dat het hartinfarct ook zou zijn ontstaan indien het ongeval niet had plaatsgevonden. Het Hof neemt dus de uitzondering die bestaat, namelijk het ontstaan van de schade zonder de fout, om de vergoedbare schade te milderen. Hierdoor lijkt het Hof van Cassatie dus de billijkheid te hebben aangenomen in dit arrest. In dit zeldzame geval had de voorbeschiktheid van de man dus wel een causaliteitsverbrekend effect.

73. Bepaalde auteurs in de rechtsleer zijn van mening dat de voorafbestaande toestand wel een causaliteitsverbrekend effect heeft.¹¹⁷ Deze auteurs zijn immers van oordeel dat de schade in geval van een voorafbestaande toestand ook zou zijn ingetreden indien de onrechtmatige daad niet had plaatsgevonden. Ik ben het hiermee echter niet akkoord. Bij een voorafbestaande toestand is de toestand van de schadelijder immers statisch, waardoor, indien de onrechtmatige daad niet zou plaatsvinden, de toestand onveranderd zal blijven. Het zou dus in schending zijn met het equivalentiebeginsel om bepaalde oorzaken, die geleden hebben tot de schade, niet aan te nemen als oorzaak van de schade.

74. Bij de verhaasting van de toestand van de schadeverwekker, lijkt niet voldaan te zijn aan de voorwaarde dat de schade niet zou zijn ontstaan indien de onrechtmatige daad niet had plaats gevonden. De schade zou namelijk wel zijn ingetreden maar treedt naar aanleiding van de onrechtmatige daad sneller in dan normaal. Doordat het hier ook gaat over de samenloop van een fout en een niet-foutief feit, namelijk de verhaasting van de schade, zal ook hier het causaal verband niet doorbroken worden.¹¹⁸ Wel zal de toestand van de schadelijder een invloed hebben op de schadebegroting¹¹⁹ doordat er een oorzakelijk verband zal bestaan tussen de verhaasting van de

---

aansprakelijkheidsrecht en (aansprakelijkheids) verzekeringsrecht, Antwerpen, Maklu, 2013, 397.

¹¹⁶ Cass. 11 oktober 1989, AR 15.791, Poncin-arrest, *RGAR* 1992, 12007.

¹¹⁷ L. D'HONDT, "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, (349) 349.

¹¹⁸ S. STIJNS en I. SAMOY, *Verbintenissenrecht*, I/2, Brugge, die Keure, 2020, 150.

¹¹⁹ Luik (20e K.) 27 april 2007, *RGAR* 2009, nr. 14501, 1.

schade en de fout, dus niet tussen de fout en de schade, die ook zonder de onrechtmatige daad zou ontstaan, op zichzelf.¹²⁰

75. Ongeacht of de schadelijder reeds een voorbeschiktheid of een voorafbestaande toestand zal het oorzakelijk verband tussen de oorzaak en de schade dus niet worden doorbroken. Dit volgt uit de redenering dat het gaat over de samenloop tussen een foutief en een niet-foutief feit. Indien er een verhaasting optreedt, dan zal er een oorzakelijk verband bestaan tussen de fout en de verhaasting van de schade. In de volgende titels zal worden besproken hoe de schadebegroting dient te gebeuren onder de drie verschillende factoren.

Afdeling II. De schadebegroting

76. In de context van art. 1382 BW is er een integrale schadeloosstelling verschuldigd door de schadeverwekker, oftewel een *restitutio in integrum*.¹²¹ De schadelijder moet terug worden hersteld in de toestand in welke deze zich zou hebben bevonden indien de onrechtmatige daad niet had plaatsgevonden.¹²² Bij het bepalen van de schade moet dan ook gekeken worden naar de concrete en dus niet naar de normale toestand.¹²³ Er moet dus niet gekeken worden naar welke schade een normaal persoon geplaatst onder dezelfde omstandigheden zou hebben geleden. Er moet concreet nagegaan worden welke schade de concrete schadelijder ondergaat in die concrete omstandigheden.¹²⁴

77. In dit onderzoek is het dus belangrijk dat de schadebegroting wordt nagegaan wanneer er sprake is van een voorbeschiktheid, een voorafbestaande toestand of een verhaasting van de schade. In volgende titels zal dit steeds per begrip worden nagegaan.

§1 Voorbeschiktheid tot schade

78. Wat betreft de voorbeschiktheid tot schade geldt dat de schadeverwekker de volledige schade dient te vergoeden. Met uitzondering van die schade die ook zonder het schadeverwekkende feit, de onrechtmatige daad, zou zijn opgetreden.¹²⁵ *"The wrongdoer must take the victim as he finds*

---

¹²⁰ L. D'HONDT, "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, (349) 350.

¹²¹ D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 78.

¹²² Cass. 20 september 1988, AR 1235, *RW* 1988-89, 966; Cass. 23 december 1992, AR 23, *RW* 1993-1994, 1455; Cass. 17 februari 2012, AR. C110451F, www.juportal.be; Cass. 11 februari 2016, AR C150031N, www.juportal.be.

¹²³ J. RONSE en L. DE WILDE, *Schade en schadeloosstelling*, Gent, Story-Scientia, 1984, 191.

¹²⁴ S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 199-200.

¹²⁵ Cass. 13 oktober 1981, AR 6711, 'Hartlijdersarrest', gepubliceerd in: T. VANSWEEVELT, *Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en (aansprakelijkheids) verzekeringsrecht*, Antwerpen, Maklu, 2013, 397.; L. BREWAEYS, "Tijdelijke ongeschiktheid" in L. BREWAEYS, E. DE KEYSER, L. DE SOMER, G. HULLEBROECK en J. SURMONT (eds.), *Handboek Letselschade Gemeen Recht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, (11) 16.

him"¹²⁶. Behoudens deze uitzondering is de veroorzaker dus steeds gehouden om de integrale schade te vergoeden.¹²⁷ Zoals hierboven reeds aangehaald, zal niet de normale maar wel de concrete schade worden vergoed.¹²⁸ De volgende vonnissen en arresten illustreren dat de hoven en rechtbanken de schadeverwekkers veroordelen tot het vergoeden van de integrale schade.

Hierboven werd reeds het Hartlijdersarrest aangehaald.¹²⁹ In het arrest moest de schadeverwekker instaan voor de schade naar aanleiding van het overlijden van de hartpatiënt. Er werd dus bij de beoordeling van de schade geen rekening gehouden met de voorbeschiktheid van de schadelijder.¹³⁰

In een ander arrest van het hof van beroep in Bergen van 7 januari 1983 hield de schadelijder naar aanleiding van een slagen op het hoofd door de schadeverwekker verschillende kneuzingen over. Hiernaast waren er ook psychische gevolgen gebleken bij de schadelijder. Zo werd zij depressief, neurotisch en hysterisch. Na onderzoek bleek dat niet enkel de slagen het gevolg waren van de schade, maar ook de voorbeschiktheid van het slachtoffer hierbij een rol speelde. Het slachtoffer had reeds een emotionele en intellectuele achterstand waardoor het slachtoffer een voorbeschiktheid had om psychisch zo te reageren. Het Hof van beroep oordeelde dat de schadeverwekker moest instaan voor de volledige schade, dus ook voor de neurose die het gevolg was van de slag op het hoofd. Dit besliste het Hof doordat zonder de slagen op het hoofd, de neurose niet zou zijn ontstaan. De slagen waren dus een noodzakelijke oorzaak voor de neurose. De schadeverwekker moest dus instaan voor de blijvende ongeschiktheid van 20%.¹³¹

Een ander voorbeeld is het arrest van 24 april 1998 van het hof van beroep in Gent. Dit arrest gaat over een autobestuurder die een fietser had aangereden. Doordat het rijgedrag van deze bestuurder de enige en uitsluitende oorzaak was van het ongeval en zijn gevolgen, werd er een fout aangenomen in hoofde van de autobestuurder. Later overleed de fietser aan een hartaanval in het ziekenhuis. Volgens de deskundige was het ongeval slechts een uitlokkende factor van het overlijden, maar was het de voorbeschiktheid van de fietser die mede gezorgd heeft voor de hartaanval. Toch nam het Hof hier aan dat de autobestuurder moest instaan voor de volledige schade, en dus ook voor het overlijden van de fietser.¹³² Bijgevolg dient de schadeverwekker dus weer in te staan voor de integrale schade, al was deze mede-veroorzaakt door de voorbeschiktheid van de schadelijder.

De vergoeding van de integrale schade wordt ook toegepast in het vonnis van de politierechtbank van Brugge van 25 maart 2002. Persoon A reed met zijn wagen persoon B, een fietser komend van rechts, aan op een kruispunt. Persoon A had voorrang moeten verlenen en was dus in fout. Persoon

---

¹²⁶ D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 74.

¹²⁷ L. BREWAEYS, "Tijdelijke ongeschiktheid" in L. BREWAEYS, E. DE KEYSER, L. DE SOMER, G. HULLEBROECK en J. SURMONT (eds.), *Handboek Letselschade Gemeen Recht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, (11) 16.

¹²⁸ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 301.

¹²⁹ Cass. 13 oktober 1981, AR 6711, 'Hartlijdersarrest', gepubliceerd in: T. VANSWEEVELT, *Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en (aansprakelijkheids) verzekeringsrecht*, Antwerpen, Maklu, 2013, 397.

¹³⁰ Cass. 13 oktober 1981, AR 6711, 'Hartlijdersarrest', gepubliceerd in: T. VANSWEEVELT, *Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en (aansprakelijkheids) verzekeringsrecht*, Antwerpen, Maklu, 2013, 397.

¹³¹ Bergen 7 januari 1983, *RGAR* 1986, afl. 2, 11023.

¹³² Gent 24 april 1998, *TAVW* 1999, (102) 103-104.

B liep ten gevolge van het ongeval een rechterdijbeenbreuk op. Er vonden verschillende ingrepen plaats om de genezing van het been van persoon B mogelijk te maken. Tijdens een van deze ingrepen traden complicaties op wegens ernstig bloedverlies. Hierdoor werd persoon B overgedragen naar de intensieve zorgen. Doordat het slachtoffer te maken kreeg met multipel orgaanfalen overleed hij. Uitgesloten was dat het hierbij ging om een medische fout. Volgens de deskundige was het ongeval dan ook de noodzakelijke oorzaak voor het overlijden, doordat wanneer het ongeval niet had plaats gevonden, de patiënt ook niet geopereerd moest worden en dus het bloedverlies niet had plaatsgevonden. Het Hof oordeelde daarbij dat indien persoon B leed aan enige voorbeschiktheid, doordat hij hier een voorbeschiktheid had tot het krijgen van een ernstig bloedverlies, persoon A dan ook diende in te staan voor de integrale schadevergoeding.¹³³

In een arrest van 25 mei 2021 oordeelt het Hof van Cassatie ook tot een integrale schadevergoeding. Het arrest gaat over persoon A die had beslist om geen residentiële behandeling te ondergaan waardoor de schade waaraan zij leed toenam. Er werd geoordeeld dat de voorbeschiktheid ertoe had geleid dat de vrouw de residentiële behandeling niet was ondergaan. Volgens het Hof van Cassatie kon de weigering van het volgen van een residentiële behandeling door een voorbeschiktheid niet worden toegerekend aan persoon A. Bijgevolg diende de schadeverwekker in te staan voor de integrale schadevergoeding.¹³⁴

79. De rechtspraak binnen de leer van de voorbeschiktheid van het slachtoffer is dus eenduidig. Indien de schade niet zou zijn ontstaan indien het schadeverwekkend feit niet had plaats gevonden, dan moet de schadeverwekker instaan voor de integrale schade geleden door de schadelijder.

In een uitzonderlijk geval zal het Hof van Cassatie hiervan afwijken, hierbij maakt deze gebruik van de causaliteitsleer. Het Hof van Cassatie deed dit in het *Poncin*-arrest. Het Hof van Cassatie nam hierbij het oorzakelijk verband tussen de schade, het hartinfarct, en de fout, de aanrijding, niet aan. Hierdoor moest de schadeverwekker niet instaan voor de schade ten gevolge van het hartinfarct.¹³⁵ Er werd dus een uitzondering gemaakt op het niveau van het oorzakelijk verband waardoor dit invloed had op de schadebegroting. Doordat het hartinfarct niet werd aangenomen als gevolg van de fout, moest de schadeverwekker hier niet voor instaan. Er werd dus door het Hof van Cassatie een uitzondering aangenomen op de regel van de vergoeding van de integrale schade door een weg te vinden in de equivalentieleer.

80. Het Hof van Cassatie geeft dus duidelijk de voorkeur aan de integrale schadevergoeding. Indien het hiervan afwijkt, lijkt het een oplossing te zoeken onder het leerstuk van het oorzakelijk verband. Deze uitzonderingen zijn eerder zeldzaam. In de meeste gevallen zal de schadeverwekker dus gehouden zijn tot het vergoeden van de integrale schade, met uitzondering van die schade die ook zonder de onrechtmatige daad zou zijn opgetreden.

---

¹³³ Pol. Brugge 25 maart 2002, *TAVW* 2003, afl. 3, 254.

¹³⁴ Cass. 25 mei 2021, AR P.21.0213.N/1, www.juportal.be.

¹³⁵ Cass. 11 oktober 1989, AR 15.791, *Poncin*-arrest, *RGAR* 1992, 12007.

§2 Voorafbestaande toestand

81. Het leerstuk van de voorafbestaande toestand is complexer. De hoven en rechtbanken zijn het niet steeds met elkaar eens, maar ook in de rechtsleer is er discussie. Deze onenigheid heeft als gevolg dat er twee strekkingen bestaan binnen de rechtspraak en rechtsleer.

A. *Twee strekkingen*

82. Wanneer er dus al schade bestond in hoofde van het slachtoffer, dan is er sprake van een voorafbestaande toestand bij het slachtoffer.¹³⁶ Er is onduidelijkheid over hoe de schadebegroting dient te gebeuren wanneer er reeds schade was ingetreden en er als gevolg van het ongeval dus grotere schade intreedt. Hierin kunnen er twee oplossingen worden onderscheiden. Enerzijds kan de schade als één geheel worden beschouwd. Anderzijds wordt enkel die schade aangenomen die de schadeverwekker effectief heeft veroorzaakt.¹³⁷ Dit kan geïllustreerd worden met het volgende voorbeeld. Indien de schadelijder voor de onrechtmatige daad al aan één oog blind was, en hij ten gevolge van de onrechtmatige daad aan het andere oog ook blind wordt. Dan is dus de vraag of de schadeverwekker moet instaan voor het volledig blind worden van de schadelijder of voor het blind worden aan het ene oog.

83. Indien de schade als één geheel wordt bekeken, zal de schadeverwekker de volledige schade van het slachtoffer moeten vergoeden. De enige schade die het slachtoffer niet zal moeten vergoeden is deze die ook zonder de onrechtmatige daad zou zijn opgetreden. Bijgevolg staat de schadeverwekker dan in voor de integrale schadevergoeding. Dit heeft als resultaat dat de schadelijder een volledige schadevergoeding zal ontvangen, waarbij deze ook vergoed zal worden voor de schade die vreemd is aan de fout van de schadeverwekker. Daartegenover dient de schadeverwekker dus in te staan voor meer schade dan dat hij daadwerkelijk zelf veroorzaakt heeft.¹³⁸

Op deze oplossing komt kritiek vanuit de rechtsleer naar aanleiding van het arrest van het Hof van Cassatie van 2 februari 2011 waarbij het Hof de schadeverwekker veroordeelt tot integrale schadevergoeding.¹³⁹ Zo meent WEYTS dat wanneer de schadeverwekker moet instaan voor de integrale schade, de schadebegroting wordt beïnvloed door de equivalentieleer.¹⁴⁰ Aldus zal de schadeverwekker niet slechts instaan voor de schade ontstaan ten gevolge van zijn fout, maar ook voor die schade die reeds voor zijn fout bestond. Daarnaast haalt deze rechtsleer aan dat het Hof van Cassatie de schadebegroting gaat verwarren met het oorzakelijk verband, dit terwijl de principes van het oorzakelijk verband apart dienen te worden bekeken.¹⁴¹

---

¹³⁶ L. BREWAEYS, "Tijdelijke ongeschiktheid" in L. BREWAEYS, E. DE KEYSER, L. DE SOMER, G. HULLEBROECK en J. SURMONT (eds.), *Handboek Letselschade Gemeen Recht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, (11) 16.

¹³⁷ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 302.

¹³⁸ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 302.

¹³⁹ Cass. 2 februari 2011, AR P.10.1601.F, www.juportal.be.

¹⁴⁰ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 303.

¹⁴¹ S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en*

Daarnaast is STAQUET van mening dat de rechtspraak van het Hof van Cassatie in het arrest van 2 februari 2011 er juist toe zal leiden dat de magistraten en experts hun werk zal verlicht worden en dit dus een gunstige evolutie is. Zo meent hij dat de leer van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand momenteel vaak complex, moeilijk en dubbelzinnig is.¹⁴² Zo dient voortaan de toestand van de schadelijder voor de fout niet meer gekend te zijn. STAQUET spreekt dan ook van een evolutie waarbij enkel nog moet gekeken worden naar de schade die ook zou ontstaan zijn zonder de fout, het is enkel die schade die dan nog buiten beschouwing wordt gehouden bij het bepalen van de schade.¹⁴³

84. In de andere oplossing, zal enkel die schade worden aangenomen die de schadeverwekker daadwerkelijk zelf heeft veroorzaakt. Dit is dan ook gelijkend op de regels inzake de verhaasting van de schade.¹⁴⁴ Indien dus de schadelijder reeds voor het ongeval voor 20% arbeidsongeschikt was en hij na het ongeval een arbeidsongeschiktheidsgraad heeft van 50%, zal de schadeverwekker moeten instaan voor een arbeidsongeschiktheidsgraad van 30%. Voor het ongeval betrof de arbeidsongeschiktheidsgraad van de schadelijder namelijk 20% en in de hypothetische toestand zou deze, indien het ongeval niet had plaats gevonden, nog steeds 20% bedragen.

D'HONDT en STAQUET vinden deze oplossing in strijd met het beginsel van herstel *in concreto*.¹⁴⁵ Aldus wordt er niet meer wordt uitgegaan van de concrete schade, maar van de normale schade.¹⁴⁶ D'HONDT verklaart dit door te verwijzen naar het beginsel *the wrongdoer must take the victim as he finds him*. Volgens haar moet dit beginsel in samenhang bekeken worden met het beginsel van het herstel van de werkelijke schade. Er moet dus een vergelijking worden gemaakt tussen de huidige situatie van het slachtoffer na het ongeval en de situatie die zich zou hebben voorgedaan indien het ongeval niet had plaatsgevonden, hierbij mag volgens D'HONDT de voorafgaande toestand niet in mindering worden gebracht.¹⁴⁷

SIMOENS daarentegen vindt dit een analoge toepassing van de problematiek van de "latere gebeurtenissen" uit het gemene recht, hiermee wordt bedoeld de gebeurtenissen tussen het tijdstip van de onrechtmatige daad en deze van het moment van de beoordeling door de rechter. Dusdanig mogen er geen zaken in aanmerking genomen worden bij de beoordeling van de schade die geen verband houden met de schade of de fout en die zich na de fout hebben voorgedaan.¹⁴⁸ Voorbeelden van zaken die het Hof van Cassatie niet heeft aangenomen zijn bijvoorbeeld wanneer echtgenoten een slechte verstandhouding hadden, dan kan er niet van worden uitgegaan bij de beoordeling van

---

politie-rechters 2014, Brugge, die Keure, 2014, (191) 206.

¹⁴² P. STAQUET, "État antérieur d'une victime : à prendre ou à laisser ?", *RGAR* 2012, nr. 14850, 1.

¹⁴³ P. STAQUET, "État antérieur d'une victime : à prendre ou à laisser ?", *RGAR* 2012, nr. 14850, 5.

¹⁴⁴ S. VEREËCKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politie-rechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 202.

¹⁴⁵ L. D'HONDT, "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, (349) 353 ; P. STAQUET, "État antérieur d'une victime : à prendre ou à laisser ?", *RGAR* 2012, nr. 14850, 5.

¹⁴⁶ B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 302.

¹⁴⁷ L. D'HONDT, "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, (349) 353.

¹⁴⁸ Cass. 20 maart 1980, *RW* 1980-1981, 1067; Cass. 21 mei 1993, AR 7896, www.juportal.be.

de schade dat deze hun huwelijk zouden hebben beëindigd.¹⁴⁹ Wordt ook niet aangenomen in de beoordeling van de schade is dat de weduwe van de overleden schadelijder een nieuwe relatie aangaat.¹⁵⁰ *A contrario* bestaan er ook latere gebeurtenissen die wel verband houden met de fout of de schade. Het Hof van Cassatie heeft in deze geoordeeld dat er moet worden rekening gehouden met de latere gebeurtenis die de schade beïnvloedt. Dit ongeacht deze vreemd is aan de onrechtmatige daad. Het overlijden van de schadelijder heeft dus een invloed op de schade die voortvloeit uit de blijvende arbeidsongeschiktheid van deze schadelijder.¹⁵¹ SIMOENS vindt dus dat deze cassatierechtspraak per analogie kan worden toegepast op het leerstuk van de voorafbestaande toestand. Dit zou betekenen dat er rekening moet worden gehouden met de voorafbestaande toestand indien deze niet vreemd is aan de schade ontstaan door de fout.¹⁵² Zo concludeert hij dat de reeds bestaande schade, voor wat de omvang van de schade betreft, in mindering moet worden gebracht van de schade ten gevolge van het ongeval. Dit omdat het de schade verder beïnvloed. Indien het de schade niet beïnvloed, dan zou de schadeverwekker moeten instaan voor de volledige schade.¹⁵³

B. Evolutie in de rechtspraak

85. Onder deze subtitel zal de rechtspraak worden uiteengezet betreffende de voorafbestaande toestand. Duidelijk wordt dat de hoven en rechtbanken niet steeds tot dezelfde beslissing komen. De uitkomst van de schadebegroting loopt duidelijk uiteen in de twee pistes die hierboven reeds besproken werden.

86. Het arrest van 9 maart 1971 van het Hof van Cassatie vernietigde de beslissing van de feitenrechters die bepaalde dat de schadeverwekker moest instaan voor de integrale schade. De schade *in concreto* kwam neer op een blijvende werkonbekwaamheid van 50%, hiervan was 15% reeds voor het ongeval aanwezig. De cassatierechter oordeelde in dit arrest dat de beslissing van de feitenrechter die de schadeverwekker veroordeelde tot een schadevergoeding van de werkonbekwaamheid ten belope van 50% onvoldoende was gemotiveerd. Daarbij stelde het Hof vast dat de schadeverwekker niet moest instaan voor de integrale schade, hier 50%, maar slechts voor het deel dat hij veroorzaakt had door zijn fout, hier 35%.¹⁵⁴ In het arrest gaat de feitenrechter dus de toestand na het ongeval vergelijken met de hypothetische toestand die zou bestaan indien het ongeval niet had plaatsgevonden. De regel van de integrale schadevergoeding wordt dus weerlegd door het Hof van Cassatie.

87. In het cassatiearrest van 6 januari 1993 nam het Hof van Cassatie het andere standpunt in. In dit arrest oordeelde het Hof van Cassatie dat de schadeverwekker moest instaan voor de integrale

---

¹⁴⁹ Cass. 28 maart 1990, ECLI:BE:CASS:1990:ARR.19900328.6, www.juportal.be.

¹⁵⁰ Cass. 15 februari 2011, AR P.10.1089.N, www.juportal.be.

¹⁵¹ Cass. 14 december 1993, AR 7100, www.juportal.be.

¹⁵² D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 79.

¹⁵³ S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 203.

¹⁵⁴ Cass. 9 maart 1971, *Arr. Cass.* 1971, 657.

schade, en deze dus volledig diende te vergoeden. De schadelijder had reeds een voorafbestaande toestand die eruit bestond dat hij een geestestoestand had van een kind van 10-12 jaar en een handicap van 4% door een eerder ongeval. Nadat de onrechtmatige daad had plaatsgevonden, had de schadelijder door zijn voorafbestaande toestand, namelijk de broze persoonlijkheidsstructuur, het moeilijker om de zware letsels en de daaruit voortvloeiende gebrekkigheden te verwerken. Het was dan ook moeilijk voor de schadelijder om een grote inspanning te leveren om de resterende gebrekkigheid te boven te komen. Het Hof van Cassatie veroordeelde de schadeverwekker dan ook tot het vergoeden van de integrale schade.¹⁵⁵ De schadeverwekker diende dus in te staan voor de integrale schade en bij de bepaling van de schade werd er dus geen rekening gehouden met de voorafbestaande toestand. Dit werd nog eens bevestigd in het arrest van 14 juni 1995, ook hier werd de schadeverwekker veroordeeld tot het vergoeden van de integrale schade.¹⁵⁶ Het Hof van Cassatie heeft met het arrest van 6 januari 1993 dus de weg van de integrale schadevergoeding bewandeld, hiermee wijkt het af van het arrest van 9 maart 1971.

88. Na het arrest van 6 januari 1993 volgden ook de lagere hoven en rechtbanken de rechtspraak van het Hof van Cassatie. Zo werd ook bij deze lagere rechtscolleges de schadeverwekker veroordeeld tot het vergoeden van de integrale schade.¹⁵⁷ Hierna wordt dit geïllustreerd met een aantal vonnissen en arresten van de hoven en rechtbanken.

In het vonnis van de politierechtbank van Verviers op 24 september 2001 besliste de rechtbank dat er geen rekening mag gehouden worden met de eventuele voorafbestaande toestand van het slachtoffer. De man leed reeds voor het ongeval aan verschillende pathologieën, maar het ongeval heeft deze verergerd. Zo kon hij na het ongeval niet meer zelfstandig lopen en had hij aanzienlijke intellectuele stoornissen. Dit alles terwijl hij voor het ongeval wel nog fysiek autonoom was en hij nog steeds een ontwikkelde intellectuele activiteit had.¹⁵⁸ De rechtbank veroordeelde de schadeverwekker dan ook tot het vergoeden van de integrale schade ongeacht de voorafbestaande toestand van de schadelijder.

De politierechtbank van Brugge oordeelde in zijn vonnis van 16 mei 2002 dat de schadelijder die reeds 70% invalide was voor het ongeval, maar tot het ongeval nog geen uitkering verkreeg in het stelsel van de Z.I.V., dat deze schadelijder indien zij na het ongeval wel voldoende ernstig is aangetast voor die uitkering, dat dan de schadeverwekker alle gevolgen daarvan moest dragen. Uitzondering op deze regel is wanneer de schade zich hoe dan ook, zelfs zonder het ongeval, zou hebben voorgedaan. Dat is hier niet het geval. De schadeverwekker was dus gehouden om alle schade te vergoeden, met inbegrip van het integrale loonverlies dat mede door de voorafbestaande toestand is veroorzaakt.¹⁵⁹

---

¹⁵⁵ Cass. 6 januari 1993, AR 9980, www.juportal.be.

¹⁵⁶ Cass. 14 juni 1995, AR P.95.251.F, www.juportal.be.

¹⁵⁷ Bergen 24 mei 2004, *RGAR* 2005, afl. 8, nr. 14035; Brussel 23 februari 2005, *T. Verz.* 2007, afl. 4, 451; Gent (12e k.) 6 januari 2010, *T. Verz.* 2011, afl. 1, 89, noot GRAULUS, P; Pol. Brugge (4e K.) 16 mei 2002, *RW* 2003-2004, nr. 39, 1550; Pol. Verviers 24 september 2001, *T. Vred.* 2002, afl. 6-7, 345.

¹⁵⁸ Pol. Verviers 24 september 2001, *T. Vred.* 2002, afl. 6-7, 345.

¹⁵⁹ Pol. Brugge 16 mei 2002, *RW* 2003-2004, 1550.

Het hof van beroep in Gent volgde in zijn arrest van 6 januari 2010 ook de piste van de vergoeding van de integrale schade. In het arrest leed het slachtoffer aan een gestabiliseerde veneuze insufficiëntie. Deze veneuze insufficiëntie had nog niet geleiden tot een arbeidsongeschiktheid. Toch had het ongeval in samenhang met de voorafbestaande toestand wel geleid tot een arbeidsongeschiktheid. De schadeverwekker moest instaan voor de vergoeding van de integrale schade.¹⁶⁰

89. Na het arrest van 6 januari 1993 leken de hoven en rechtbanken eensgezind te zijn over de schadebegroting wanneer er sprake was van een voorafbestaande toestand. De schadeverwekker moest instaan voor het integraal vergoeden van de schade. Toch werd de regel niet consequent toegepast door de lagere hoven en rechtbanken. Het arrest van het hof van beroep van Antwerpen van 16 juni 1999 ging over een persoon die reeds voor het ongeval een werkonbekwaamheidspercentage van 50% had door een mentale en motorische retardatie, gepaard gaande met epilepsieaanvallen. Ten gevolge van het ongeval werd het arbeidsvermogen van deze persoon nog meer verminderd. Er bleef een restwerkbekwaamheid over van 2/3 van het overblijvende arbeidsgeschiktheid. De schadeverwekker moest hierbij instaan voor een arbeidsongeschiktheidsgraad van 16,666 %, en dus 1/3 van 50%. Dus niet voor een arbeidsongeschiktheidsgraad van 33,333%.¹⁶¹ In dit arrest wordt er dus geen rekening gehouden met de integrale schade. Er wordt slechts rekening gehouden met die schade die is ontstaan ten gevolge van het ongeval, waarna de schade als gevolg van de voorafbestaande toestand in mindering wordt gebracht.

90. Ondanks dat, bevestigde het Hof van Cassatie in zijn arrest van 2 februari 2011 toch weer het arrest van 6 januari 1993. Het arrest van 2 februari 2011 ging over een vrouw die haar betrekking verloor ten gevolge van het ongeval. Volgens de deskundige was de vrouw niet meer in de mogelijkheid om een soortgelijke betrekking of een andere functie dagelijks uit te oefenen. Het Hof oordeelde dan ook dat zij 100% blijvend arbeidsongeschikt zou blijven. Ongeacht de voorafbestaande toestand van de vrouw had bijgedragen aan de schade, werd de schadeverwekker veroordeeld tot het vergoeden van de integrale schade. Volgens het Hof van Cassatie mochten de bodemrechters zich niet baseren op de voorafbestaande toestand, om dan evenredig hiermee, de vergoeding van de schade te verminderen. Het feit dat de voorafbestaande toestand van de schadelijder had bijgedragen aan de schade, sloot niet uit dat de schadeverwekker verplicht was om de integrale schade te vergoeden, enkel wanneer de schade sowieso was ontstaan indien de onrechtmatige daad niet had plaatsgevonden.¹⁶²

---

¹⁶⁰ Gent (12e k.) 6 januari 2010, *T. Verz.* 2011, afl. 1, 89, noot GRAULUS, P.

¹⁶¹ Antwerpen 16 juni 1999, *RW* 2000-2001, nr. 3, 97.

¹⁶² Cass. 2 februari 2011, AR P.10.1601.F, www.juportal.be.

91. De hoven en rechtbanken volgde ook hierna het Hof van Cassatie en veroordeelde de schadeverwekkers tot het vergoeden van de integrale schade.¹⁶³ Dit wordt geïllustreerd met de volgende vonnissen en arresten.

Het hof van beroep in Gent deed uitspraak in zijn arrest van 10 november 2011. Het arrest ging over een hoteluitbater die een koppel ontving in zijn hotel. Door een foutieve waterleiding in het hotel had een van de partners de legionella bacterie opgelopen, hieraan was hij later overleden. De voorafbestaande toestand, hier bestaande uit het roken van 6 sigaretten per dag en het lijden in het verleden aan pleuritis, stond volgens het Hof de vergoeding van de integrale schade niet in de weg. In het arrest was het wel niet duidelijk of deze voorafbestaande toestand had geleid tot een verergering van de schade, maar indien dit het geval zou zijn zo oordeelde het Hof, dan zou de hoteleigenaar nog steeds moeten instaan voor de vergoeding van de integrale schade.¹⁶⁴

In het vonnis van 13 april 2015 door de Rechtbank van Eerste Aanleg in Brussel was de schadelijder reeds voorafgaand aan de onrechtmatige daad deels invalide doordat zij pijnen had aan haar benen. Ten gevolge van de onrechtmatige daad was deze schade verergerd, bijgevolg steeg het invaliditeitspercentage van de schadelijder. Het Hof van Cassatie oordeelde dat de schadeverwekker moest instaan voor het vergoeden van de integrale schade. Hierbij werd geen rekening gehouden met de voorafbestaande toestand. De vergoeding moest dus worden berekend op basis van het invaliditeitspercentage dat bestond na de onrechtmatige daad. Er diende niet gekeken te worden naar het verschil tussen het invaliditeitspercentage voor en na de onrechtmatige daad.¹⁶⁵ Het Hof van Cassatie leek dus een consequente houding aan te nemen na het arrest van 6 januari 1993 door telkens een integrale schadevergoeding toe te kennen aan een schadelijder met een voorafbestaande toestand.

92. Er leek een omkeer te komen in de rechtspraak van het Hof van Cassatie met het arrest van 4 maart 2019. Tijdens de operatie trad er een verwikkeling op waardoor de patiënt 15% blijvende invaliditeit opliep. Volgens de appelrechters zou deze schade zich ook voorgedaan hebben moest de fout van de schadeverwekker niet zijn ingetreden. Daarlangs ontstond er ook 15% blijvende invaliditeit als gevolg van de nalatigheid van de schadeverwekker. Er was dus een blijvende invaliditeit van 30%. Toch moest de schadeverwekker enkel instaan voor de blijvende invaliditeit van 15% wegens zijn nalatigheid, en dus niet voor de 15% complicatieschade.¹⁶⁶ Het Hof van Cassatie bevestigd daarbij de redenen van de appelrechters die vaststelden dat de schade ook zou zijn ontstaan indien de schadeverwekker geen fout zou hebben gemaakt. In de conclusie van Advocaat-generaal VANDERLINDEN werd aangehaald dat de regel van het vergoeden van de integrale schade te verregaand is. Zo zegt hij dat wanneer de equivalentie wordt toegepast in de fase van de

---

¹⁶³ Gent (1e k.) 10 november 2011, *RGAR* 2012, 14878; Rb. Brussel 21 november 2011, *JLMB* 2012, afl. 37, 1780; Rb. Brussel (Fr.) 13 april 2015, *RGAR* 2015, afl. 9, nr. 15232; Rb. Brussel (Fr.) (11e K.) 29 februari 2016, *T. Gez.* 2015-2016, afl. 5, 370; Rb. Brussel 3 oktober 2016, *Con.M.* 2017, afl. 2, 92, noot FAGNART, J.; Rb. Brussel (Fr.) 8 mei 2017, *RGAR* 2018, afl. 6, nr. 15497; Pol. Brussel (Fr.) 20 maart 2018, *VAV* 2018, afl. 3, 43.

¹⁶⁴ Gent (1e k.) 10 november 2011, *RGAR* 2012, 14878(2).

¹⁶⁵ Rb. Brussel (Fr.) 13 april 2015, *RGAR* 2015, afl. 9, nr. 15232.

¹⁶⁶ Cass. 4 maart 2019, C.15.0035.N, www.juportal.be, concl. Adv. Gen. VANDERLINDEN.

schadebegroting, dat dan de schadeverwekker zal moeten instaan voor een grotere schade dan de door de onrechtmatige daad geleden schade.¹⁶⁷

93. Het arrest van het Hof van Cassatie van 20 juni 2019 ging over een persoon die betrokken raakte bij een verkeersongeval. Voordat deze persoon betrokken raakte bij het verkeersongeval, had hij reeds een voorafbestaande toestand die eruit bestond dat hij een blijvende economische invaliditeit had van 28%, 20% hiervan was het gevolg van een prothese in de linkerknie en 8% was het gevolg van een meniscusoperatie in de rechterknie. Als gevolg van het verkeersongeval, ontstond een bijkomende economische invaliditeit van 12%, de persoon had daardoor nooit zijn beroepsactiviteit hervat en ging op 1 december 2012 met vervroegd pensioen. De persoon had dus een loonverlies van 100%. In het arrest heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat de redenering van het hof van beroep betreffende het oorzakelijk verband causaliteit haar besluit juridisch niet rechtvaardigt. Anderzijds was zij niet van mening dat het juridisch niet gerechtvaardigd is om de schadeverwekker te laten instaan voor de volledige arbeidsongeschiktheid van 100%.¹⁶⁸ Het Hof van Cassatie spreekt zich in dit arrest dus niet uit over de concrete schadebegroting, wel oordeelt het Hof dat het vergoeden van de integrale schade niet wordt uitgesloten.

94. Het arrest van 12 november 2019 van het Hof van Cassatie volgt de oplossing van het vergoeden van de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade. In het arrest van 12 november 2019 oordeelde het Hof van Cassatie dat het slachtoffer moest worden teruggeplaatst in de situatie waarin deze zich bevond voor de onrechtmatige daad. Daarbij werd nog eens verduidelijkt dat enkel de nieuwe schade, ofwel de verergering van de bestaande schade moest worden vergoed. In het arrest hadden de appelrechters bepaald dat het slachtoffer die na het ongeval lijdt aan een blijvende invaliditeit van 80% en deze invaliditeit voor de onrechtmatige daad reeds 50% bedroeg. De schadeverwekker moest instaan voor de vergoeding van de integrale schade doordat de schadelijder ten gevolge van de onrechtmatige daad zijn volledige zelfstandigheid kwijt was. Dit arrest werd vernietigd door het Hof van Cassatie. Het Hof oordeelde dat enkel de nieuwe schade, oftewel de verergering van de schade, moest worden vergoed. Het Hof van Cassatie baseert zich hiervoor op het beginsel dat het slachtoffer zich moet bevinden zoals in de situatie indien het ongeval niet had plaatsgevonden.¹⁶⁹

95. Hierna oordeelden ook de lagere hoven en rechtbanken dat de schade niet integraal dient te worden vergoed door de schadeverwekker. Zo dient enkel de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade te worden vergoed. De rechtbank van eerste aanleg West-Vlaanderen oordeelde in een geschil over een persoon die een voorafbestaande toestand had die eruit bestond dat hij slechts zeer slechtziend was aan zijn linkeroog, ten gevolge van de fout verloor hij zijn rechteroog. Voor het ongeval had deze persoon nog een globaal zicht en kon hij normaal functioneren. Ten gevolge van het ongeval was de persoon zo goed als blind. De rechtbank oordeelde dat de schadeverwekker enkel diende in te staan voor de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade. De schadelijder moest dan ook maar instaan voor een blijvende persoonlijke

---

¹⁶⁷ Cass. 4 maart 2019, C.15.0035.N, www.juportal.be, concl. Adv. Gen. VANDERLINDEN.

¹⁶⁸ Cass. 20 juni 2019, C.18.0377.F/1, www.juportal.be.

¹⁶⁹ Cass. 12 november 2019, AR P.19.0757.N/1, www.juportal.be.

ongeschiktheid van 20%.¹⁷⁰ De rechtbank van eerste aanleg Oost-Vlaanderen oordeelt in het arrest van 19 januari 2021 ook dat de schadeverwekker enkel moet instaan voor de nieuwe schade of de verergering van de reeds bestaande schade.¹⁷¹

96. In het geval van de voorafbestaande toestand, zijn er dus nog steeds twee pistes die gevolgd kunnen worden door de hoven en rechtbanken. In de rechtsleer wordt ook nog steeds gediscussieerd over beide pistes. Enerzijds zal de schadeverwekker de integrale schade moeten vergoeden, en anderzijds zal de schadeverwekker enkel de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade te vergoeden. Tot het arrest van 4 maart 2019 leek het Hof van Cassatie gekozen te hebben voor de weg van de integrale schadevergoeding. Zeker na het arrest van 2 februari 2011, die de uitspraak van 1993 bevestigde, was de meerderheid van de rechtsleer ervan overtuigd dat het Hof van Cassatie deze piste had gekozen.¹⁷² Met het arrest van 4 maart 2019 wijkt het Hof van Cassatie af van zijn vaste rechtspraak. In het arrest oordeelt het Hof van Cassatie dat de schadeverwekker enkel dient in te staan voor de nieuwe schade en de verergering van de reeds bestaande schade, en dus niet meer voor de integrale schade. In het arrest van 20 juni 2019 heeft het Hof van Cassatie zich niet expliciet uitgesproken over dat de schade integraal moest vergoed worden, hierdoor kunnen we niet met zekerheid zeggen dat de voorafbestaande toestand niet dient afgetrokken te worden.¹⁷³ Met het arrest van 20 juni 2019 lijkt het Hof van Cassatie wel te bevestigen dat het niet onwettig is om een integrale schadevergoeding uit te spreken. Toch oordeelt het Hof van Cassatie in het arrest van 12 november 2019 dat de schadeverwekker slechts moet instaan voor de bijkomende schade en de verergering van de voorafbestaande toestand. Op dit moment is het dus afwachten of het Hof van Cassatie deze piste nu zal aanhouden of dat het op termijn terug zal gaan naar de integrale vergoeding van de schade.

C. *Reacties in de rechtsleer*

97. Het Hof van Cassatie is dus niet eenduidig in zijn uitspraken. In de rechtsleer wordt er getracht om een verklaring te vinden voor de verscheidenheid aan uitspraken van het Hof van Cassatie.

98. D'HONDT haalt een mogelijke verklaring aan om het onderscheid tussen de uitspraken van het Hof van Cassatie in het arrest van 2 februari 2011 en het arrest van 4 maart 2019 te verklaren. Enerzijds verwijst zij naar de draagwijdte van de uitzondering die bepaald dat de gevolgen die hoe dan ook zullen ontstaan, ook zonder de onrechtmatige daad, dat daar de schadeverwekker niet voor moet instaan. D'HONDT meent dan ook dat deze uitzondering voor het arrest van 4 maart 2019 werd gebruikt om de situatie van de verhaasting te kunnen onderscheiden van deze van de gewone voorafbestaande toestand. Zij haalt dan ook aan dat met het arrest van 4 maart 2019 deze uitzondering is gebruikt om de schadevergoeding te kunnen beperken bij de verergering van de

---

¹⁷⁰ Rb. West-Vlaanderen (afd. Kortrijk) (16e k.) 22 maart 2021, *TGR-TWVR* 2021, afl. 1, 18.

¹⁷¹ Rb. Oost-Vlaanderen (afd. Gent) 19 januari 2021, *TGR-TWVR* 2020, afl. 5, 216.

¹⁷² B. WEYTS, "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, (301) 303; P. STAQUET, "État antérieur d'une victime : à prendre ou à laisser ?", *RGAR* 2012, nr. 14850, 5.

¹⁷³ L. D'HONDT, "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, (349) 353.

voorafbestaande toestand. Dit laatste hadden de partijen in het arrest van 2 februari 2011 niet aangehaald voor de feitenrechter waardoor de beschikkingsbevoegdheid van het Hof van Cassatie beperkt was.¹⁷⁴ SIMAR en DEVOS zijn dan ook van mening dat de rechter in het arrest van 2 februari 2011 werd beperkt door dit beschikkingsbeginsel doordat partijen dit niet hadden opgeworpen.¹⁷⁵ In het arrest van 4 maart 2019 werd daarentegen wel de vraag gesteld naar het oorzakelijk verband.¹⁷⁶ SIMAR en DEVOS zijn dan ook van mening dat het beschikkingsbevoegdheid van het Hof van Cassatie kan verklaren waarom het Hof van Cassatie zich anders uitspreekt in beide arresten. Volgens hen is het uitgangspunt van het Hof van Cassatie het vergoeden van de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade is.

99. SIMAR en DEVOS anderzijds verklaren dit onderscheid door te stellen dat het gaat over twee verschillende situaties van economische ongeschiktheid. Zij verwijzen daarbij dat de ene situatie waarbij de schadelijder een volledig inkomensverlies lijdt en het dus gaat over een volledige economische ongeschiktheid waarbij de schadelijder zijn activiteit niet meer kon verderzetten, terwijl het anderzijds gaat over een economische ongeschiktheid waarbij het werk wel nog zou kunnen worden voortgezet maar er zouden daarbij meer inspanningen moeten geleverd worden. De schade die vervolgens moet worden vergoed, is die van het weerslag van het letsel op het vermogen van het slachtoffer om te functioneren en te interageren met zijn omgeving.¹⁷⁷

FAGNART verklaart de rechtspraak van de hoven en rechtbanken, net zoals SIMAR en DEVOS ook op deze zin. Met het begrip "synergie" om te bepalen in hoeverre de schade begroot dient te worden ingeval er sprake is van een voorafbestaande toestand. Synergie betekent in deze zin dat de voorafbestaande toestand betrekking heeft op de schade die veroorzaakt werd door de onrechtmatige daad en de toestand van de voorafbestaande toestand moet dus verergeren. De auteurs hebben dan ook een gelijkaardige redenering om de schade te bepalen:

- Indien er sprake is van synergie en er sprake is van een totaal functioneel verlies; in dit geval zal de schadeverwekker moeten instaan voor het vergoeden van de integrale schade.
- Indien er sprake is van synergie maar slechts een gedeeltelijk functioneel verlies; in dit geval zal de schadeverwekker enkel instaan voor de verergering van de schade.
- Indien er geen sprake is van synergie; dan zal het oorzakelijk verband tussen de fout en de voorafbestaande toestand niet worden aangenomen doordat de schade die het gevolg is van de fout, niet wordt beïnvloed door de voorafbestaande toestand.¹⁷⁸

VANDEWEERDT vindt dat er ook een onderscheid kan gemaakt worden tussen de tijdelijke en de

---

¹⁷⁴ L. D'HONDT, "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, (349) 350 ; L. D'HONDT, "Verergering van de voorafbestaande toestand, datum inwerkingtreding Wet Patiëntrechten en definitieve (?) afwijzing "onvoorbereidheidsschade"", *T.Gez.* 2020, afl. 5, (331) 333-334.

¹⁷⁵ N. SIMAR en B. DEVOS "Prédispositions pathologiques et état antérieur : la bouteille à encre ?" in P. LECOQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (157) 175.

¹⁷⁶ L. D'HONDT, "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, (349) 351.

¹⁷⁷ L. D'HONDT, "Verergering van de voorafbestaande toestand, datum inwerkingtreding Wet Patiëntrechten en definitieve (?) afwijzing "onvoorbereidheidsschade"", *T.Gez.* 2020, afl. 5, (331) 334.

¹⁷⁸ J.-L. FAGNART, "L'aggravation du dommage corporel" in I. LUTTE (ed.), *États généraux du droit médical et du dommage corporel*, Limal, Anthemis, 2016, (261) 284-285; N. SIMAR en B. DEVOS, "Prédispositions pathologiques et état antérieur: une tempête dans un verre d'eau ?", *RGAR* 2015, afl. 2, nr. 15150, 3.

blijvende verergering. In geval van de tijdelijke verergering dient de integrale schade niet vergoed te worden doordat de schadelijder na verloop van tijd toch terug zich toch terug in deze situatie zal bevinden.¹⁷⁹

D'HONDT haalt aan dat de vaststelling dat de betrokkene in het arrest van 4 maart 2019 zijn beroepswerkzaamheden ook na de verergering van de vorige aanvoering heeft kunnen verrichten, hetgeen niet het geval was in het arrest van 2 februari 2011, niet de toepassing rechtvaardigt van de ruime uitlegging equivalentieleer, en dus de beperkte vergoeding. Volgens haar is het volkomen aanvaardbaar ook hier de strikte interpretatie van deze leer toe te passen: de uiteindelijke schade, namelijk de 30% arbeidsongeschiktheid, zou zich niet hebben voorgedaan zonder de fout, hetgeen betekent dat er wel degelijk een oorzakelijk verband bestond tussen deze 30% arbeidsongeschiktheid en de fout.¹⁸⁰

100. FOSSÉPREZ is ervan overtuigd dat met het arrest van 12 november 2019 *la théorie de la neutralité*, oftewel de vergoeding van de integrale schade met inbegrip van die schade die reeds bestond, zal gedag gezegd worden. FOSSÉPREZ vindt dat niet meer kan beweerd worden dat moet uitgegaan worden dat de schadelijder zich voor het ongeval in een perfecte staat bevond doordat het Hof van Cassatie stelt dat indien de schadelijder reeds schade heeft geleden voor de onrechtmatige daad, enkel de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade moet worden vergoed.¹⁸¹ FOSSÉPREZ sluit zich aan bij de stelling van SIMAR en DEVOS die stellen dat het arrest van het Hof van Cassatie van 2 februari 2011 slechts *une tempête dans un verre d'eau* was.¹⁸²

§3 Verhaasting van de schade

101. Tot slot kan er ook sprake zijn van verhaasting van de schade. Dit houdt in dat de schade op termijn in ieder geval zou ontstaan zijn maar dat deze evolutie is versneld door het schadeverwekkende feit.¹⁸³ Anders dan bij de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand, is hier dus geen sprake van een statische toestand, maar wel van een dynamische toestand.¹⁸⁴ In het geval van de verhaasting van de schade staat de schadeverwekker in voor de gevolgen van de verhaasting. Hij staat bijgevolg dus niet in voor de volledige schade.¹⁸⁵

---

¹⁷⁹ M. VANDEWEERDT, "Voorbeschiktheid tot schade: Over welke schade gaat het?" in KONINKLIJK VERBOND VAN DE VREDE- EN POLITIERECHTERS (ed.), *Indicatieve tabel 2016 / Tableau indicatif 2016*, Brugge, Die Keure, 2016, (79) 83.

¹⁸⁰ L. D'HONDT, "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, (349) 351.

¹⁸¹ B. FOSSÉPREZ, "L'état antérieur: entre nuages et éclaircies", *RGAR* 2020, nr. 15685, 4.

¹⁸² B. FOSSÉPREZ, "L'état antérieur: entre nuages et éclaircies", *RGAR* 2020, nr. 15685, 5; N. SIMAR en B. DEVOS, "Prédispositions pathologiques et état antérieur: une tempête dans un verre d'eau ?", *RGAR* 2015, afl. 2, nr. 15150, 12.

¹⁸³ L. BREWAEYS, "Tijdelijke ongeschiktheid" in L. BREWAEYS, E. DE KEYSER, L. DE SOMER, G. HULLEBROECK en J. SURMONT (eds.), *Handboek Letselschade Gemeen Recht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, (11) 17.

¹⁸⁴ D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 74-75.

¹⁸⁵ L. BREWAEYS, "Tijdelijke ongeschiktheid" in L. BREWAEYS, E. DE KEYSER, L. DE SOMER, G. HULLEBROECK en J. SURMONT (eds.), *Handboek Letselschade Gemeen Recht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, (11) 17.

102. Bij verhaasting is het belangrijk dat de schade in de toekomst zeker zal ontstaan, maar dat er dus een loutere vervroeging is van die schade. Indien het dus onzeker is of de schade zal ontstaan, is de regel van verhaasting niet van toepassing. Indien het wel zeker is, geldt dat er een schadevergoeding dient betaald te worden voor wat betreft de vervroeging van de schade.¹⁸⁶ De schadeverwekker moet dus niet instaan voor de volledige schade.

103. Om dit ter verduidelijken kan er gekeken worden naar de medisch triage. De medische triage houdt in dat een beoefenaar van een medisch beroep patiënten indeelt in de mate van urgentie naargelang de ernst van het letsel van het slachtoffer. Denk bijvoorbeeld aan de volgorde van patiënten op een spoedafdeling, waarbij de patiënten die het snelste hulp nodig hebben, als eerste naar de dokter mogen gaan. Indien dan de patiënt verkeerd wordt ingeschat door degene die de medische triage uitvoert, en door deze foute inschatting meer schade oploopt dan het zou hebben opgelopen moest de medische triage juist zijn uitgevoerd, dan is er geen sprake van verhaasting. De reden hiervoor is dat het niet zeker is of de schade zich in de toekomst zou voordoen. Het is namelijk onzeker of de schade zich ook zou hebben voorgedaan moest er een correcte triage, een correcte inschatting zijn gebeurd.¹⁸⁷

104. Het Hof van Beroep van Brussel oordeelde in het arrest van 1 juni 2010 dat de gynaecoloog die zich onthoudt van het onderzoeken van haar patiënt en daarbij ook niet naar de resultaten kijkt die de radioloog haar doorstuurt, dat die gynaecoloog dan een fout maakt. De schade die ontstaat ten gevolge van deze fout, was reeds in evolutie. De schade zou uiteindelijk ontstaan zijn maar door de fout van de gynaecoloog treedt deze schade eerder in. De gynaecoloog zal dan ook in moeten staan voor de verergering van de schade die is ontstaan door haar fout.¹⁸⁸ Bijgevolg dient ze niet in te staan voor de concrete schade ten gevolge van de ziekte waaronder de patiënt lijdt.

105. Het is niet steeds mogelijk om te bepalen of de schade effectief zal ontstaan. Het hof van beroep in Luik heeft in zijn arrest van 27 april 2007 dan ook beslist dat in het geval van twijfel er wordt teruggegrepen naar de vergoeding van de integrale schade. Indien het onzeker is of de schade effectief zou ontstaan dan wordt deze dus integraal vergoed. In het arrest zou het slachtoffer vervroegd overlijden, toch stond niet vast wanneer dit concreet zou gebeuren. Het Hof oordeelde dan ook dat het onmogelijk was om deze voorafbestaande toestand te beoordelen. Met zekerheid stond enkel vast dat het ongeval de schade verergerd had. De rechtbank oordeelde dan ook dat er geen rekening kon worden gehouden met de voorafbestaande toestand bij het bepalen van de schadevergoeding.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ C. DE RIDDER, "Aansprakelijkheid bij medische triage", *T.Gez.* 2016-17, afl. 1, (6) 24.

¹⁸⁷ C. DE RIDDER, "Aansprakelijkheid bij medische triage", *T.Gez.* 2016-17, afl. 1, (6) 24.

¹⁸⁸ Brussel (4e k.) 1 juni 2010, *RGAR* 2011, afl. 4.

¹⁸⁹ Luik (20^e K.) 27 april 2007, *RGAR* 2009, nr. 14501, 1.

Afdeling III. Nederland

106. Zoals onder het Belgisch recht, geldt in Nederland ook het beginsel dat de schadeverwekker de schadelijder moet nemen zoals hij hem aantreft. In Nederland noemt dit de predispositie. Het Nederlandse recht verwijst hier naar de lichamelijke of geestelijke constitutie, op het moment van het ongeval, en op de persoonlijkheidsstructuur van de schadelijder.¹⁹⁰ Net zoals onder het Belgische recht wordt het oorzakelijk verband dus niet doorbroken wanneer er sprake is van een predispositie.¹⁹¹ Om de schade te kunnen bepalen, gaat de rechter na hoe de toestand van de schadelijder is na het ongeval en wat zijn hypothetische toestand zou zijn, moest het ongeval niet hebben plaats gevonden.¹⁹² Hiervoor zal ook de schade die buiten de normale verwachtingen valt worden aangenomen.¹⁹³

In het arrest van de Hoge Raad van 27 november 2015 is er sprake van een predispositie. Het arrest gaat over een werknemer die tweemaal van enkele meters hoogte van een stelling was afgevallen waarna een jerrycan viel op zijn hoofd en bovenlichaam. De werknemer vorderde een schadevergoeding wegens verdienvermogen van zijn werkgever doordat hij sinds het tweede arbeidsongeval, arbeidsongeschikt was geworden. De werkgever erkende zijn aansprakelijkheid voor de arbeidsongevallen. De rechtbank had geoordeeld dat de werknemer reeds over een predispositie beschikte die eruit bestond dat hij op somatische wijze reageerde en klachten verergerde, op een licht letsel gaf hij reeds een ernstige psychische reactie. De rechtbank oordeelde daarbij dat de psychische reactie op het letsel van de werknemer veroorzaakt werd door de predispositie en dat het aannemelijk was dat de werknemer op enig ander moment in zijn leven op dezelfde wijze zou hebben gereageerd. De rechtbank nam daarbij aan dat dit zou gebeuren rond zijn 55e levensjaar. Hierdoor had de rechtbank de schadevergoeding gematigd tot deze leeftijd. Dit vonnis werd vernietigd door de Hoge Raad. Om redenen dat er sprake was van een motiveringsgebrek terwijl de rechter de omvang van de schadevergoeding zwaar had beperkt. Er waren dus geen concrete aanknopingspunten in het vonnis die de toekomstige toestand, zoals beschreven door de rechtbank, konden aannemelijk maken.¹⁹⁴ Het Hof nam dus niet aan dat de schade ook zonder de onrechtmatige daad zou hebben plaatsgevonden. Bijgevolg werd het vonnis van de rechtbank vernietigd.

Het Gerechtshof 's-Hertogenbosch oordeelt gelijkaardig in het arrest van 6 mei 2008. De schadelijder leed aan een matig intellectueel vermogen, een beperking in het vermogen tot adequate oordeelsvorming en een cognitieve stoornis. Hierdoor kreeg hij sneller angstgevoelens. Het Hof oordeelde dat deze predispositie het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade niet verbrak. Het Hof stelde daarbij vast dat er een oorzakelijk verband bestond tussen de fout en de schade.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ C.J.M. KLAASSEN, *Schadevergoeding algemeen 2 (Monografieën BW nr. B35)*, Deventer, Wolters Kluwer, 2017.

¹⁹¹ C.J.M. KLAASSEN, *Schadevergoeding algemeen 2 (Monografieën BW nr. B35)*, Deventer, Wolters Kluwer, 2017.

¹⁹² C. VAN DIJK en J. OVERES, "Predispositie en de omvang van de vergoeding van letselschade. Naar een onzekerheidscorrectie bij onzekerheid rondom predispositie?", *TLP* 2016, afl. 5, (1) 5.

¹⁹³ J.H. NIEUWENHUIS, *Onrechtmatige daden: Délits, Unerlaubte Handlungen, Torts*, Deventer, Kluwer, 2008, 45.

¹⁹⁴ Hoge raad (NL) 27 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3397, www.rechtspraak.nl.

¹⁹⁵ Hof 's-Hertogenbosch (NL) 6 mei 2008, *JAR* 2008, 223.

107. Anders dan de predispositie, zijn de preëxistente factoren. Deze zijn vergelijkbaar met de voorafbestaande toestand onder het Belgische recht. De pre-existentie houdt in dat deze factoren reeds een zelfstandige oorzaak zijn van de schade. De klachten die al bestonden voor het ongeval zullen dan ook niet vergoed moeten worden door de schadeverwekker.¹⁹⁶ Indien de pre-existentie kan worden gezien als een zelfstandige oorzaak van de schade, dus dat het slachtoffer zonder de onrechtmatige daad ook de schade zou hebben geleden, dan zal het oorzakelijk verband doorbroken worden tussen de fout en de schade.¹⁹⁷

Bij het beoordelen van de schade, zal de rechter een vergelijking maken tussen de hypothetische schade, dus de schade die zou bestaan indien het ongeval niet zou hebben plaatsgevonden, en de toekomstige schade, dus de schade die is ontstaan na het ongeval.¹⁹⁸

In het vonnis van 29 juni 2011 sprak de rechtbank van Amsterdam zich uit over volgend geschil. Een dame die schade opliep naar aanleiding van een tramongeluk waarbij zij passagier was van de tram, stelde de trammaatschappij aansprakelijk voor de door haar opgelopen schade. Als schade nam zij de kneuzingen aan naar aanleiding van het ongeval. Daarnaast gaf zij ook aan dat zij psychische schade heeft naar aanleiding van het ongeval. De deskundigen gaven hierbij aan dat er sprake was van een pre-existentie. Voor het ontstaan van het ongeval zou de dame al problemen gehad hebben met haar houdings- en bewegingsapparaat. Aldus zou ze al klachten hebben aan haar rug, nek en schouders. De rechtbank stelde dan ook dat de schadeverwekker enkel gehouden is tot de tijdelijke schade van de kneuzingen en dus niet voor langdurige schade, doordat ze deze reeds al opgelopen had voor het ongeval. Daarbij had de dame reeds psychische klachten. Ook deze psychische klachten konden volgens de rechtbank slechts tijdelijk zijn en dus moest de schadeverwekker niet instaan voor de blijvende psychische schade. De rechtbank oordeelde dan ook dat de schadeverwekker enkel moest instaan voor de verergering van de schade die het gevolg was van het ongeval. Concreet moest de schadelijder instaan voor de fysieke en psychische klachten gedurende drie maanden na het ongeval.¹⁹⁹

Afdeling IV. Engeland

108. In Engeland wordt net zoals onder het Belgische recht, de voorbeschiktheid van het slachtoffer geregeld in de rechtspraak. De gelijkaardige regeling onder het Engelse recht is de *egg shell skull rule*, deze volgt uit het arrest *Dulieu v White*.²⁰⁰ De aanvankelijke schade dient daarbij voorzienbaar te zijn, het is daarbij irrelevant of de omvang van de schade voorzienbaar was.²⁰¹ Bijgevolg moet de

---

¹⁹⁶ C.J.M. KLAASSEN, *Schadevergoeding algemeen 2 (Monografieën BW nr. B35)*, Deventer, Wolters Kluwer, 2017.

¹⁹⁷ D.C.A. VAN DEN DUNGEN, "De rechter als waarzegger: de invloed van de predispositie op de begroting van de toekomstige schade", *BB* 2016, Afl. 11, (126) 126.

¹⁹⁸ D.C.A. VAN DEN DUNGEN, "De rechter als waarzegger: de invloed van de predispositie op de begroting van de toekomstige schade", *BB* 2016, Afl. 11, (126) 127.

¹⁹⁹ Rechtbank van Amsterdam (NL) 29 juni 2011, ECLI:NL:RBAMS:2011:BR6183, www.rechtspraak.nl.

²⁰⁰ S.I. STRONG en L. WILLIAMS, *Tort Law: Text, Cases, And Materials*, Oxford, University press, 2008, 112.

²⁰¹ *Supra* 19, nr. 58.

voorbeschiktheid dus niet gekend zijn door de schadeverwekker. Indien de schade verergerd wordt door een reeds bestaande gevoeligheid, dient dus ook hier de schadeverwekker voor in te staan.²⁰²

Het arrest *Dulieu v. White* ging over een zwangere vrouw die werkte in een café waar plots een paardenkoets binnenreed. De vrouw was zo hard verschoten dat ze in shock geraakte en hierdoor de bevalling startte. Hierdoor werd haar baby prematuur geboren en had hij een leerachterstand. De schadeverwekker zei dat de zwangerschap onvoorzienbaar was en dat hij dus niet moest instaan voor de schade aan de moeder en het kind. Toch oordeelde de *High Court of Justice* dat de moeder moest vergoed worden voor haar shock en ook voor het prematuur geboren worden van de baby.²⁰³ Hieruit volgt dus het beginsel *the defendants must take their victims as they find them*.

Een ander voorbeeld is het arrest *Robinson v. Post office*. Tijdens zijn werk was de postbode van een ladder gevallen. Door de val had de postbode een beenwonde, deze moest verzorgd worden in het ziekenhuis. In het ziekenhuis kreeg hij een tetanusinjectie. Later bleek dat de postbode een hersenbeschadiging had opgelopen als gevolg van de tetanusinjectie. Hierdoor kreeg hij epilepsie en was de postbode in zijn omgang met mensen compleet veranderd. Het ziekenhuis trof hiervoor geen schuld. Wel werd het postkantoor aansprakelijk gesteld wegens nalatigheid voor zowel de beenwonde als de hersenschade als gevolg van de injectie, op basis van het principe dat een beklagde zijn slachtoffer moet nemen zoals hij hem aantreft. Het Hof concludeerde dat indien een eiser grotere schade lijdt dan redelijkerwijs voorzienbaar was, de verweerder aansprakelijk blijft voor de volledige schade zolang het soort schade voorzienbaar was. Voor de aansprakelijkheid was het volgens het Hof voldoende dat redelijkerwijs te voorzien was dat het slachtoffer medische behandeling nodig zou hebben en dat er complicaties konden optreden (zoals een allergische reactie). Bovendien was het, gezien het soort werk, ook redelijkerwijs te voorzien dat de postbode een tetanusinjectie nodig zou hebben.²⁰⁴ Dit principe werd ook herhaald in andere arresten.²⁰⁵

109. In het begin werd onder het Engelse rechtsstelsel de economische schade buitenbeschouwing gelaten bij het bepalen van de schade als gevolg van een voorbeschiktheid. Aldus werd de economische schade niet vergoed. Dit werd later in het arrest *Lagden v. O'Conner* veranderd, vanaf dit arrest dient de schadeverwekker ook in te staan voor de economische schade, ongeacht deze mede het gevolg is van een voorbeschiktheid. In het arrest *Lagden v. O'Conner* werd *the house of lords* geconfronteerd met volgend probleem. Mr. Lagden's auto werd beschadigd door mevrouw O'Connor's nalatigheid. Mr. Lagden kon het zich niet veroorloven om een vervangwagen te huren zonder kredietverlenging bij een kredietverhuuringsbedrijf, terwijl dat zijn auto werd gerepareerd. *The house of lords* nam in dit arrest aan dat onbeholpenheid een economisch kenmerk is van het slachtoffer dat, net zoals een fysiek kenmerk, in aanmerking moet worden genomen.²⁰⁶ Net zoals in België zal dus het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand in Engeland ook

---

²⁰² D. NOLAN en J. DAVIES, "Torts and Equitable Wrongs" in A. BURROWS (ed.) *Englisch private law*, 2013, Oxford, Oxford university press, Oxford, (927) 951.

²⁰³ High Court 5 juni 1901, *Dulieu/White*, *KB* 1901, 669.

²⁰⁴ Court of Appeal 1974, *Robinson/Post Office*, *WLR* 1974, 1176.

²⁰⁵ High Court 1962, *Smith/Leech Brain & Co Ltd*, *QB* 1962, volume 1, 405; House of Lords 21 februari 1963, *Hughes/Lord Advocate*, *AC* 1963, 837; High Court 1970, *Malcolm/Broadhurst*, *All ER* 1970, 508.

²⁰⁶ D. NOLAN en J. DAVIES, "Torts and Equitable Wrongs" in A. BURROWS (ed.) 2013, Oxford, Oxford university press, Oxford, (927) 951.

betrekking hebben op alle schade.

110. De schadebegroting in verband met de voorafbestaande toestand kan het beste geïllustreerd worden aan de hand van het vonnis *Reaney v. University Hospital of North Staffordshire NHS Trust*. Het vonnis ging over mevrouw Reaney die in 2008 werd opgenomen in het ziekenhuis met een ziekte waardoor ze blijvend verlamd raakte. Door deze ziekte had ze enige zorg nodig, die ze kreeg in het ziekenhuis. In het ziekenhuis kreeg de vrouw verschillende decubituswonden, doorligwonden. Dit kwam door de nalatigheid van het zorgpersoneel in het ziekenhuis. Door de wonden had ze veel grotere toekomstige zorgbehoeften dan dat ze al had. In de rechtbank werd dus de vraag gesteld of het ziekenhuis, de schadeverwekker, moest instaan voor de totale zorgbehoefte of slechts voor de extra zorg die nodig was ten gevolge van de ligwonden. De rechtbank oordeelde dat de schadeverwekker alle toekomstige zorg van mevrouw Reaney zou moeten vergoeden.²⁰⁷ De schadeverwekker moest dus instaan voor meer schade dan was veroorzaakt door de nalatigheid. Er werd geen rekening gehouden met de situatie waarin ze zich zou bevinden moest de nalatigheid niet hebben plaats gevonden.

111. Er werd tegen dit vonnis hoger beroep aangetekend. *The Court of Appeal* had het vonnis hervormd. Het Hof oordeelde dat indien de nalatigheid tot gevolg had dat de schadelijder meer schade ondergaat, dat de schadeverwekker dan enkel moest instaan voor de extra zorg die het gevolg is van de nalatigheid. Dit geldt enkel indien de aanvullende zorg van dezelfde soort is als de zorg die nodig zou zijn geweest zonder de extra verwonding. Indien daarentegen de behoeften verschillend waren van de reeds voorafbestaande toestand, dan wel de schade in het geheel werd veroorzaakt door de nalatigheid. In dat geval moest de schadeverwekker dus instaan voor het vergoeden van de integrale schade.

112. *The Court of Appeal* maakt dus een onderscheid. Indien de schade die ontstaat na de nalatigheid verschilt van deze van de reeds voorafbestaande toestand, dan dient de schadeverwekker in te staan voor de vergoeding van de integrale schade. Indien daarentegen de schade van dezelfde aard is, dan dient enkel de extra schade te worden vergoed. Hierin verschilt de voorafbestaande toestand dus met de voorbeschiktheid, doordat in het geval van de voorbeschiktheid de schadeverwekker instaat voor het vergoeden van de integrale schade.

Conclusie

113. In dit hoofdstuk werd de huidige regeling inzake de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand uiteengezet. Gebleken is dat zowel de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand als de verhaasting geen causaliteitsverbrekend effect heeft. Een uitzondering hierbij is het geval wanneer de schade ook zou zijn ontstaan zonder de onrechtmatige daad. Op het niveau van de schadebegroting dient wel een duidelijk onderscheid te worden gemaakt. In het geval van de

---

²⁰⁷ Court of Appeal 2015, *Reaney/University Hospital of North Staffordshire NHS Trust*, *EWCA Civ* 2015, 1119.

voorbeschiktheid staat de schadeverwekker in voor het vergoeden van de integrale schade. In geval het gaat over een voorafbestaande toestand heerst er nog steeds discussie binnen de rechtspraak en rechtsleer, er wordt gekozen voor of het vergoeden van de integrale schade of slechts voor het vergoeden van de nieuwe schade of de verergering van de reeds bestaande schade. In de rechtsleer wordt gezocht om dit onderscheid te verklaren maar momenteel lijkt er nog geen antwoord geboden te zijn op het leerstuk. Daarnaast is er de verhaasting waarbij de schadeverwekker slechts instaat voor de schade ten gevolge van de versnelling van de schade.

114. Onder het Nederlandse rechtstelsel wordt het leerstuk benoemd met de predispositie en de pre-existentie. De oplossingen zijn daarbij gelijkaardig aan het Belgische rechtstelsel met dat verschil dat in het geval van de voorafbestaande toestand, er gekozen wordt voor het vergoeden van de nieuwe of de verergering van de reeds bestaande schade.

115. Het Engelse rechtstelsel kent het leerstuk van de voorbeschiktheid met de *egg shell skule rule* waarbij de schadeverwekker ook instaat voor het vergoeden van de integrale schade. In het geval van de voorafbestaande toestand wordt er een onderscheid gemaakt, indien de schade die ontstaat na de nalatigheid verschilt van deze van de reeds voorafbestaande toestand, dan dient de schadeverwekker in te staan voor de vergoeding van de integrale schade. Indien daarentegen de schade van dezelfde aard is, dan dient enkel de extra schade te worden vergoed. De *forseeability* heeft geen invloed op de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand doordat het slechts redelijk voorzien moet zijn dat er schade zou ontstaan.²⁰⁸

---

²⁰⁸ *Supra* 18-19, nr. 58.

HOOFDSTUK III: Toekomstige regeling: Wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek

116. Onder dit hoofdstuk zal een antwoord worden gegeven op de vraag: “*Hoe zal het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand er uit komen te zien onder Boek V Burgerlijk Wetboek?*”. De regels inzake aansprakelijkheid bestaan vandaag de dag uit 6 artikelen in het Burgerlijk Wetboek.²⁰⁹ Veel van de regels inzake aansprakelijkheidsrecht zijn dus gegroeid vanuit de rechtspraak. Dit heeft als voordeel dat deze regels mee kunnen evolueren met de maatschappelijke noden maar leiden ook tot onduidelijkheid. Met de hervorming van het Burgerlijk Wetboek, heeft de commissie tot hervorming van het aansprakelijkheidsrecht dan ook een nieuw Boek V in het Burgerlijk Wetboek opgesteld.²¹⁰

117. Anders dan in het oud Burgerlijk Wetboek, zal in Boek V Burgerlijk Wetboek de leer van de voorbeschiktheid, voorafbestaande toestand en de verhaasting worden geregeld. Er wordt een begripsomschrijving gegeven en er wordt uitgewerkt wat de gevolgen zijn in verband met de schadebegroting.²¹¹

Afdeling I. Bijzondere kwetsbaarheid benadeelde

118. In het nieuwe wetsontwerp wordt onder art. 5.177 wetsontwerp Burgerlijk Wetboek het leerstuk van de voorbeschiktheid geregeld. Het nieuwe wetsontwerp beschrijft de voorbeschiktheid als de “bijzondere kwetsbaarheid van de benadeelde”. Het beschrijft dat de voorbeschiktheid een oorzaak is van de schade.²¹² In de memorie van toelichting wordt dezelfde definitie als reeds gekend in de rechtsleer en rechtspraak.²¹³ Aldus dient ook nu de voorbeschiktheid nog niet geleden te hebben tot een vermindering van het vermogen van de schadelijder.²¹⁴

119. Betreffende de schadebegroting, wordt in het wetsontwerp geregeld dat het recht van de schadelijder op schadevergoeding niet verminderd wordt door de voorbeschiktheid.²¹⁵ In de memorie van toelichting wordt verwezen naar de rechtspraak van het Hof van Cassatie die reeds eerder deze

---

²⁰⁹ Art. 1382-1386bis Oud BW.

²¹⁰ H. BOCKEN, “Het ontwerp van de Commissie tot herziening van het aansprakelijkheidsrecht. Een overzicht in context”, *TPR* 2021, nr. 1, (11) 21.

²¹¹ MvT bij het voorontwerp van wet houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/expose_des_motifs_-_memorie_van_toelichting_-_livre_boek_5.pdf.

²¹² Art. 5.177 Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

²¹³ *Supra* 20, nr. 62.

²¹⁴ MvT bij het voorontwerp van wet houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/expose_des_motifs_-_memorie_van_toelichting_-_livre_boek_5.pdf, 194.

²¹⁵ Art. 5.177 Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

regel hanteerde.²¹⁶

120. In de rechtsleer wordt verwezen naar de rechtspraak van het Hof van Cassatie die nog steeds van toepassing zal zijn onder het nieuwe wetsontwerp. Zo zullen de gevolgen die zich hoe dan ook, ook zonder de fout, hebben voorgedaan, nog steeds niet worden aangenomen.²¹⁷

Afdeling II. Voorafbestaande toestand benadeelde

121. Het nieuwe wetsontwerp regelt de voorafbestaande toestand van de schadelijder en de verhaasting van de schade onder hetzelfde artikel, namelijk onder art. 5.178.

122. Het eerste lid regelt de verhaasting van de schade, ook hier wordt de definitie gevolgd zoals deze reeds gekend was onder de rechtspraak.²¹⁸ Wat betreft de schadebegroting wordt ook hier weer de regeling vanuit de rechtspraak gevolgd. Aldus zal enkel die schade vergoed worden die bestaat uit het vervroegd optreden van de schade.²¹⁹

123. Onder het tweede lid van art. 5.178 Wetsontwerp BW wordt de voorafbestaande toestand van de schadelijder geregeld. Momenteel bestaan er nog twee begripsomschrijvingen die de voorafbestaande toestand omschrijven.²²⁰ De wetgever heeft dus gekozen voor "*Indien de benadeelde reeds voorafgaand aan de tot aansprakelijkheid leidende gebeurtenis schade heeft geleden of een beperking vertoonde...*"²²¹ Daarnaast heeft de wetgever de meest recente rechtspraak van het Hof van Cassatie aangenomen voor het bepalen van de schadebegroting. Zo bepaalt de wetgever dat enkel de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade vergoed dient te worden.²²² De wetgever lijkt hiermee de knoop te hebben doorgemaakt tussen de twee wegen die het Hof van Cassatie bewandelde.

124. Indien het wetsontwerp wordt aangenomen, zal dit de rechtszekerheid zeker ten goede komen. In het wetsontwerp wordt voor het eerst geregeld hoe de hoven en rechtbanken zullen moeten omgaan met het leerstuk voor de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand. Er wordt daarbij

---

²¹⁶ MvT bij het voorontwerp van wet houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/expose_des_motifs_-_memorie_van_toelichting_-_livre_boek_5.pdf, 194.

²¹⁷ G. JOCQUE, "Hervorming van het aansprakelijkheidsrecht Schade en gevolgen van aansprakelijkheid", *TPR* 2021, afl. 1, (379) 391.

²¹⁸ Art. 5.178 Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

²¹⁹ Art. 5.178 Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

²²⁰ *Supra* 20-21, nr. 63.

²²¹ Art. 5.178, tweede lid Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

²²² Art. 5.178 Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

een begripsomschrijving gegeven van de begrippen en ook wordt de knoop doorgemaakt voor wat betreft de schadebegroting bij de voorafbestaande toestand.

Conclusie

125. Met Boek V Burgerlijk Wetboek zal het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand dus gecodificeerd worden in het wetboek. Er wordt daarbij een begripsomschrijving gegeven en er wordt uitgewerkt wat de gevolgen zijn in verband met de schadebegroting. Deze codificatie zal dus zeker goed zijn voor de rechtszekerheid. De zaken die niet geregeld worden in de wet, worden aangevuld met de rechtspraak. Dit zal er voor zorgen dat het leerstuk zich kan blijven aanpassen aan de maatschappelijke noden.

HOOFDSTUK IV: Knelpunten

126. In dit hoofdstuk zal er een antwoord worden gegeven op de vraag “*Is het leerstuk van de voorbeschikbaarheid en de voorafbestaande toestand in overeenstemming met het gelijkheidsbeginsel, het rechtszekerheidsbeginsel en het billijkheidsbeginsel?*”

127. In deze masterscriptie werd het leerstuk van de voorbeschikbaarheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade uiteengezet. Gebleken is dat er bepaalde knelpunten bestaan binnen het leerstuk. In dit hoofdstuk zullen deze knelpunten verder uiteengezet worden. Hiervoor zal gebruik gemaakt worden van het rechtszekerheidsbeginsel, het gelijkheidsbeginsel en het billijkheidsbeginsel.

Afdeling I. Begripsomschrijving voorbeschikbaarheid, voorafbestaande toestand en verhaasting

§1 Onderscheid tussen de voorbeschikbaarheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting

128. In de vorige hoofdstukken werden de begrippen voorbeschikbaarheid, voorafbestaande toestand en verhaasting van de schade uiteengezet. Gebleken is dat deze begrippen dicht bij elkaar liggen. Daarnaast zijn de begrippen op dit ogenblik nog niet wettelijk omschreven waardoor ze moeilijk verzoenbaar zijn met juridische concepten.²²³ Dit alles heeft een negatieve impact op het rechtszekerheidsbeginsel doordat er geen duidelijkheid is over de begripsomschrijving, en dus het risico bestaat dat de verschillende begrippen worden verward met elkaar.

129. Het verschil tussen de voorbeschikbaarheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade is klein doordat het steeds gaat over een bepaalde toestand waarin de schadelijder zich bevindt. Door deze toestand zal er als gevolg van de onrechtmatige daad meer schade ontstaan. Aldus hebben al deze schadelijders reeds een aanleg tot het ontstaan van grotere schade. Nuances worden daarbij gemaakt in het al dan niet bestaan van een toestand die statisch of dynamisch is en/of de toestand van de schadelijder reeds is aangetast of er slechts sprake is van een potentiële aanleg.²²⁴ In de Franse rechtspraak wordt zelfs zowel voor de voorbeschikbaarheid, als voor de voorafbestaande toestand verwezen met het begrip *prédispositions pathologiques*.

130. In de praktijk kunnen er verschillende problemen ontstaan als gevolg van dit minieme onderscheid. Hierbij kan gedacht worden aan het minieme verschil tussen het onbeschadigde slachtoffer en het latent beschadigde slachtoffer, bijvoorbeeld in het geval van diabetes. Deze

---

²²³ S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, “Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschikbaarheid tot verwarring?” in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 194.

²²⁴ *Supra* 19-24, nr. 59-68.

toestanden lijken meer aan te sluiten bij de voorbeschiktheid, maar er kan twijfel bestaan in het geval van het latent beschadigde slachtoffer om toch de voorafbestaande toestand aan te nemen.²²⁵

131. Prof. Dr. VANDEWEERDT stelt ook dat de begrippen bijzonder dicht bij elkaar liggen, zo stelt hij dat er ook mengvormen bestaan. Hierbij geeft hij het voorbeeld van een vijftigjarige man met een sterk gevorderde knieartrose. De sterk gevorderde artrose was het gevolg van een letsel die deze man vroeger had opgelopen tijdens een spelletje voetbal. Indien later deze man wordt aangerezen op zijn fiets en hieraan een kneuzing aan diezelfde knie overhoudt, dan kan er zowel sprake zijn van een voorbeschiktheid, namelijk de aanleg tot het krijgen van artrose, als een voorafbestaande toestand, namelijk het letsel als gevolg van het spelletje voetbal. Dit voorbeeld kan zelfs verruimd worden naar de verhaasting van de schade, doordat indien later blijkt dat deze persoon ten gevolge van de val een knie prothese nodig heeft, deze prothese sowieso op een later tijdstip wel nodig zou zijn geweest maar de schade dus versneld is.²²⁶

132. Het is aldus de taak van de hoven en de rechtbanken om de toestand juist te interpreteren als dan wel een voorbeschiktheid, dan wel een voorafbestaande toestand, dan wel een verhaasting van de schade. Het juist interpreteren van de toestand van de schadelijder is een moeilijkheid voor de hoven en rechtbanken doordat er meestal een medische kennis noodzakelijk is. Een deskundige zal daarbij dus een grote hulp kunnen bieden.

133. Naast het feit dat het moeilijk is om de begrippen te onderscheiden, kan ook de vraag gesteld worden of het onderscheid kan gerechtvaardigd worden of dat we hier een schending zien van het gelijkheidsbeginsel. Het bepalen van het onderscheid zal vooral belangrijk zijn bij het bepalen van de schadebegroting.²²⁷

§2 Dubbele begripsomschrijving voorafbestaande toestand

134. De begripsomschrijving van de voorafbestaande toestand is niet eenduidig. In de rechtsleer worden er verschillende definities gegeven aan de voorafbestaande toestand. Enerzijds wordt er verwezen naar de toestand die geestelijk of lichamelijk reeds is aangetast en meer schade lijdt. Anderzijds wordt verwezen naar de persoon die meer schade lijdt dan een "normaal persoon" doordat hij voorafgaandelijk reeds het slachtoffer werd van een ander ongeval. Deze laatste definitie is meer beperkend dan deze hiervoor doordat onder deze definitie enkel de schadelijders vallen die meer schade lijden dan een "normaal persoon" zou lijden.²²⁸ Daarentegen zal in het geval van de eerste definitie, ook een voorafbestaande toestand worden aangenomen wanneer de schadelijder even veel

---

²²⁵ J. MATTHYS, *Evaluatie en vergoeding van lichamelijke schade*, Morsel, Intersentia, 2020, 295; S. VERECKEN en L. VAN VALCKENBORGH, "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in P. LECOCQ en M. DAMBRE (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, (191) 196.

²²⁶ M. VANDEWEERDT, "Voorbeschiktheid tot schade: Over welke schade gaat het?" in KONINKLIJK VERBOND VAN DE VREDE- EN POLITIERECHTERS (ed.), *Indicatieve tabel 2016 / Tableau indicatif 2016*, Brugge, Die Keure, 2016, (79) 82-83.

²²⁷ *Infra* 56-57, nr. 142-144.

²²⁸ L. D'HONDT, "Verergering van de voorafbestaande toestand, datum inwerkingtreding Wet Patiëntrechten en definitieve (?) afwijzing "onvoorbereidheidsschade", *T.Gez.* 2020, afl. 5, (331) 332.

schade lijdt, maar er reeds schade bestaat in hoofde van de schadelijder. Dit kan worden aangetoond met volgend voorbeeld. Indien er sprake is van de eerste definitie, dan zou het kunnen dat het invaliditeitspercentage even hard stijgt als bij een "normaal persoon", zo kan het stijgen met 20%. Het verschil met een "normaal persoon" is dat de schadelijder met de voorafbestaande toestand reeds start bij een invaliditeitspercentage van 40% terwijl de "normale persoon" slechts start bij een percentage van 0%. De schadelijder met een voorafbestaande toestand zal dus een invaliditeitspercentage hebben van 60% terwijl de "normale persoon" een invaliditeitspercentage van 20% zou hebben na de onrechtmatige daad. Indien we dit voorbeeld toepassen op de tweede definitie, dan zal het invaliditeitspercentage van de "normale persoon" nog steeds 40% zijn maar zal het invaliditeitspercentage van de persoon met een voorafbestaande toestand harder stijgen dan 20% en zal deze persoon dus een invaliditeitspercentage hebben van bijvoorbeeld 80%. Dit zie je bijvoorbeeld wanneer de schadelijder slechts één oog had voor de onrechtmatige daad, en ten gevolge van de onrechtmatige daad ook zijn ander oog verliest. In dat geval bestaat de schade niet enkel uit het verlies van één oog maar ook uit de blindheid van de schadelijder.

135. Doordat er momenteel in de rechtspraak nog twee definities gangbaar zijn, kan dit gevolgen hebben voor de rechtszekerheid. Aldus kunnen er situaties bestaan waarin de voorafbestaande toestand niet als een voorafbestaande toestand zal worden gezien doordat er gebruik gemaakt wordt van de beperktere definitie. Indien de schadelijder niet hetzelfde wordt behandeld, kunnen er problemen ontstaan met betrekking tot het gelijkheidsbeginsel. Aldus zal de voorafbestaande toestand niet worden aangenomen en zal dus de schadeverwekker sowieso gehouden zijn tot het vergoeden van de integrale schade. Terwijl in het geval de voorafbestaande toestand wel wordt aangenomen, hier wel rekening mee moet worden gehouden.

Afdeling II. De schadebegroting bij een voorafbestaande toestand

§3 Onenigheid binnen de rechtspraak

136. Het meest vooruitspringende knelpunt binnen het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand heeft betrekking op de schadebegroting wanneer er sprake is van een voorafbestaande toestand. In dit onderzoek werd al duidelijk dat er twee pistes door de hoven en rechtbanken kunnen bewandeld worden. Enerzijds kunnen zij bepalen dat de schadeverwekker gehouden is om de integrale schade te vergoeden en anderzijds kunnen zij bepalen dat de schadeverwekker slechts gehouden is tot het vergoeden van de nieuwe schade of de verergering van de reeds bestaande schade. Het blijkt dus een kwestie van motivering door de hoven en rechtbanken te zijn opdat de beslissing zal worden aangenomen door het Hof van Cassatie. Daarnaast is het Hof van Cassatie zelf ook niet eenduidig. Met het arrest van 2 februari 2011, die het arrest van 6 januari 1993 bevestigde, leek het Hof van Cassatie definitief gekozen te hebben voor de integrale schadevergoeding maar deze stelling moet na 4 maart 2019 aan de kant worden geschoven doordat het Hof van Cassatie sindsdien lijkt uit te gaan van de schade die het gevolg is van de fout van de schadeverwekker. Toch hebben we gezien dat met het arrest van 20 juni 2019 de vergoeding van

de integrale schade niet wordt uitgesloten door het Hof van Cassatie.²²⁹

164. De rechtsleer heeft verscheidene pogingen ondernomen om de rechtspraak van het Hof van Cassatie te verklaren, toch komt dit steeds terug ter discussie. De juiste verklaring lijkt dus nog niet gevonden te zijn. Aldus is volgens SIMAR en DEVOS bepaalde rechtspraak verklaarbaar vanuit het beschikkingsbeginsel. SIMAR en DEVOS halen daarbij aan, net zoals FAGNART, dat er moet gekeken worden of het gaat over een totaal functioneel verlies, dan wel een gedeeltelijk. Hierbij is ook de synergie van belang. FOSSÉPREZ haalt de volgens hem steeds terugkomende rechtspraak van het Hof van Cassatie aan waarin deze oordeelt dat de schadeverwekker enkel moet instaan voor de nieuwe schade of de verergering van de reeds bestaande schade. FAGNART is dan ook van mening dat dit dan ook de strekking is die het Hof zal blijven volgen.²³⁰

137. Doordat er geen overeenstemming bestaat binnen de rechtspraak en rechtsleer, lijkt het dus vooral een kwestie te zijn van de beslissing goed te motiveren, dit wordt ook opgemerkt door SIMOENS. Hierbij worden ook twee pistes onderscheiden. Indien de schadeverwekker niet moet instaan voor de integrale schadevergoeding, dan dient de beslissing van de hoven en rechtbanken gemotiveerd te zijn onder het mom van causaliteitsprobleem. Hierbij wordt dan de uitzondering toegepast dat de schade ook zou zijn ontstaan moest de onrechtmatige daad niet hebben plaatsgevonden. Indien dit het geval is dan dient de schadeverwekker niet in te staan voor die schade. De vraag kan dan gesteld worden of er geen schending is van de equivalentieleer. Indien de schadeverwekker moet instaan voor de integrale schade dan moeten de hoven en rechtbanken hun beslissing motiveren onder het mom van de schadeloosstelling.²³¹ Het beginsel *the wrongdoer must take the victim as he finds him* wordt dan aangenomen om te bepalen dat de integrale schade moet worden vergoed, en dus niet enkel de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade.

138. Doordat er geen eenduidigheid bestaat bij de hoven en rechtbanken kan dit leiden tot een schending van het rechtszekerheidsbeginsel. Dusdanig mag er geen afbreuk worden gedaan aan de rechtmatige verwachtingen van de burger indien deze geen objectieve en redelijke verantwoording hebben.²³² Het is dus belangrijk dat rechtsregels en beginselen van recht steeds consequent worden toegepast zodat burgers weten waaraan ze zich kunnen verwachten. Doordat er onenigheid bestaat binnen de rechtspraak over hoe de schadebegroting dient te gebeuren wanneer er sprake is van een voorafbestaande toestand, weet zowel de schadeverwekker als de schadelijder niet waaraan hij of zij zich zou kunnen verwachten. Er ligt hier dan ook een duidelijke schending voor van het rechtszekerheidsbeginsel.

Deze rechtsonzekerheid wordt nog eens verergerd doordat aangenomen wordt in de rechtsleer dat de beslissing door de hoven en rechtbanken om te kiezen tussen de ene, dan wel de andere weg, is geoorloofd wanneer de beslissing juist gemotiveerd wordt. Waarbij in mijn inziens de motivatie uit

---

²²⁹ *Supra* 32-37, nr. 85-96.

²³⁰ *Supra* 37-39, nr. 97-100.

²³¹ D. SIMOENS, "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, (73) 80.

²³² E. DIRIX, B. TILLEMEN en P. VAN ORSHOVEN, *De Valks Juridisch Woordenboek*, Mortsel, Intersentia, 2011, 345.

puur formalisme bestaat doordat enerzijds de weg van de causaliteit kan bewandeld worden en anderzijds deze van de schadebegroting. Deze pistes kunnen beide worden toegepast op iedere onrechtmatige daad. Er wordt daarbij niet gekeken naar de concrete situatie van de onrechtmatige daad, zoals ook niet gekeken wordt naar de concrete situatie waarin de schadelijder en de schadeverwekker zich bevinden. Het lijkt alsof de rechter hierin autonoom zijn keuze kan maken. Hierdoor kan er dus geen voorspelling gemaakt worden over hoe de hoven en rechtbanken zullen oordelen. Dit lijkt dan ook in schending te zijn met het rechtszekerheidsbeginsel.

§4 Moeilijkheden bij het begroten van de schade

139. Momenteel is er dus geen eenduidigheid binnen de rechtspraak van de hoven en rechtbanken. Zoals reeds in dit onderzoek besproken is, kan op beide wegen kritiek worden gegeven.²³³ Het is dus van belang deze kritiek hier nogmaals kort te herhalen.

140. Indien de schadeverwekker moet instaan voor de integrale vergoeding van de schade, dan staat deze in voor meer schade dan dat hij zelf heeft veroorzaakt. Er moet hierbij dus gewaakt worden over het billijkheidsbeginsel. De vraag kan gesteld worden of het redelijk is dat de schadeverwekker moet instaan voor meer schade dan dat hij veroorzaakt. Daarentegen kan indien de integrale schade niet wordt vergoed, de schadelijder de pech hebben om een zwaardere schade te ondergaan doordat deze reeds verkeerde in een voorafbestaande toestand. Deze voorafbestaande toestand zal de schadelijder ook niet gewild hebben, en deze zal ook niet willen dat deze nog verergerd. Dit kan weer geïllustreerd worden met het voorbeeld van de eenogige die zijn ander oog verliest naar aanleiding van een onrechtmatige daad. Voor de eenogige is het veel erger om een oog te verliezen dan voor iemand die nog beschikt over zijn beide ogen. De eenogige zal na de onrechtmatige daad namelijk blind worden. Vanuit de zijde van de schadelijder, lijkt het dus juist wel rechtvaardig dat de schadeverwekker instaat voor de integrale schade, en niet enkel voor de schade die deze heeft veroorzaakt. Doordat in het geval van de vergoeding van de integrale schade, de schadelijder zal vergoed worden voor zijn blindheid.

Daarbij geldt ook rechtspraak die bij onzekerheid gaat teruggrijpen naar de integrale schadevergoeding. Dit volgt uit het arrest van 27 april 2007 van het Hof van Beroep van Luik. Het slachtoffer zou vervroegd overlijden, toch stond niet vast wanneer dit concreet zou gebeuren. Het Hof oordeelde dan ook dat het onmogelijk was om deze voorafbestaande toestand te beoordelen. Met zekerheid stond enkel vast dat het ongeval de schade verergerd had. De rechtbank oordeelde dan ook dat er geen rekening kon worden gehouden met de voorafbestaande toestand bij het bepalen van de schadevergoeding.²³⁴ Er wordt dus bevestigd door het Hof dat het duidelijker is om uit te gaan van de vergoeding van de integrale schade, doordat in het geval van onzekerheid hiervoor wordt gekozen. Dit bevestigd ook STAQUET die ook zegt dat het moeilijk is om de schade vast te stellen en er dus beter wordt uitgegaan van de integrale vergoeding van de schade.

---

²³³ *Supra* 30-32, nr. 82-84.

²³⁴ Luik (20^e K.) 27 april 2007, *RGAR 2009*, nr. 14501, 1.

141. Indien de schadeverwekker enkel moet instaan voor de nieuwe schade en de verergering van de reeds bestaande schade, kan er ook sprake zijn van een schending van het billijkheidsbeginsel. De schadeverwekker zou in dit geval moeten instaan voor hetgeen hij ook effectief heeft veroorzaakt. Het maakt daarbij niet uit aan wie de schadeverwekker schade berokkent, want de uitkomst zal steeds hetzelfde blijven (onder voorbehoud van enige voorbeschiktheid van het slachtoffer). Daarentegen kan de schadelijder meer schade ondergaan doordat deze zich reeds bevond in een voorafbestaande toestand. Indien we hier terugkijken naar het voorbeeld van de eenogige die zijn andere oog ook verliest, dan zou onder deze regel enkel het oog moeten vergoed worden dat schade lijdt onder de fout van de schadeverwekker. Het is niet rechtvaardig dat hierbij geen rekening zou worden gehouden met de voorafbestaande toestand. Dit is onrechtvaardig doordat de schadelijder, als gevolg van de onrechtmatige daad, blind is geworden en dus meer schade lijdt dan slechts het verliezen van één oog. Dit leidt dus tot een schending van het billijkheidsbeginsel ten opzichte van de schadelijder.

§3 Onrechtvaardig onderscheid

142. Het gelijkheidsbeginsel betekent dat degene die zich in een vergelijkbare situatie bevinden, ook op dezelfde wijze moeten worden behandeld. De grens tussen de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand is bijzonder klein. Beide gaan over het reeds bevinden in een bepaalde toestand waardoor de schade bij een onrechtmatige daad wordt verergerd. Toch kan de uitkomst verschillen. Waar bij de voorbeschiktheid standaard de integrale schade wordt vergoed, zal bij de voorafbestaande toestand ofwel de integrale schade worden vergoed, ofwel de nieuwe schade of verergering van de schade. Hier zal verder worden ingegaan op de situatie waarin de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade zal worden vergoed wanneer er sprake is van een voorafbestaande toestand.

143. De regeling inzake schadebegroting is dus anders indien er sprake is van een voorbeschiktheid dan wanneer er sprake is van een voorafbestaande toestand. Toch bevindt de schadelijder zowel bij de voorafbestaande toestand, als bij de voorbeschiktheid zich reeds een bepaalde toestand waardoor hij meer schade lijdt dan een persoon die zich niet in deze toestand zou bevinden. Kan het dan gerechtvaardigd worden dat er een andere oplossing zou geboden worden bij de voorafbestaande toestand dan geboden wordt bij de voorbeschiktheid? Het voorbeeld van de eenogige, die zijn ander oog verliest kan dit juist illustreren. De eenogige wordt volledig blind ten gevolge van de onrechtmatige daad. In het geval van de voorafbestaande toestand is er de kans dat de schadeverwekker enkel moet instaan voor het ene oog. Vergelijk dit met een voorbeschiktheid waarbij een persoon een pathologische aanleg zou hebben tot het blind worden. Indien deze persoon blind wordt naar aanleiding van de onrechtmatige daad, zal wel de volledige blindheid worden vergoed. Zelf ben ik dus van mening dat dit niet gerechtvaardigd kan worden. In beide situaties wordt de schadelijder blind terwijl, indien er gekozen wordt voor de vergoeding van de nieuwe schade of verergering van de bestaande schade bij de voorafbestaande toestand, de schade toch op een andere manier vergoed zal worden. De schadelijder zal dan ook anders worden behandeld wanneer

deze reeds een voorbeschiktheid heeft, dan wel een voorafbestaande toestand. De schadevergoeding bij de voorbeschiktheid zal groter zijn.

Doordat de schadeverwekker enkel zou moeten instaan voor de nieuwe schade of de verergering van de schade, kan het dat de schadelijder niet volledig wordt teruggeplaatst in de situatie zoals deze bestond voor de onrechtmatige daad. Met het vergoeden van de integrale schade bij de voorbeschiktheid, zal dit wel het geval zijn.

144. In het vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg Brussel van 13 april 2015 wordt verwezen naar het gelijkwaardigheidsbeginsel. Zo moet volgens deze rechtbank, om in overeenstemming te zijn met dit beginsel, de schadeverwekker het slachtoffer te nemen zoals hij is. Het feit dat het slachtoffer reeds een voorafbestaande toestand heeft, mag daar geen afbreuk aan doen. Er dient daarbij geen onderscheid gemaakt te worden tussen decompensatie, triggering, verergering,...²³⁵ Hier wordt dus ook geoordeeld dat indien er een onderscheid wordt gemaakt, dit in schending is met het gelijkheidsbeginsel.

Afdeling III. Welwillende interpretatie van de equivalentieleer

145. Indien de schadeverwekker de schade moet vergoeden bij een voorbeschiktheid of bij een voorafbestaande toestand, geldt de uitzondering dat de schadeverwekker niet die schade zou moeten vergoeden die ook zou zijn ontstaan zonder de onrechtmatige daad. In het arrest van 24 april 1998 uitgesproken door het Hof van Beroep in Gent wordt aangehaald dat deze uitzondering moeilijk te bewijzen is. Zo is het moeilijk om aan de medische gegevens van de schadelijder te geraken, denk maar aan de privacywet en het beroepsgeheim van de artsen. Daarnaast is het, indien men toch aan de medische gegevens zou kunnen geraken, moeilijk om te bewijzen dat de schade niet zou zijn ontstaan zonder de fout. Zo wordt verwezen in de noot bij het arrest dat de nabestaande van de schadelijder het overlijden ook hadden kunnen wijten aan de stress die de schadelijder heeft ondergaan in het ziekenhuis.²³⁶

146. Hiernaast wordt deze uitzondering ook aangenomen om af te wijken van de equivalentieleer. Zie hiervoor bijvoorbeeld het *Poncin*-arrest.²³⁷ In dit arrest oordeelde het Hof van Cassatie dat het hartinfarct ook was ontstaan indien de auto niet was aangereden. Hierdoor dient de schadeverwekker niet in te staan voor het hartinfarct. Het lijkt hier of het Hof van Cassatie een ruimere interpretatie geeft aan de uitzondering, om op deze manier te kunnen afwijken van de equivalentieleer. Op deze manier is de uitspraak van het Hof meer billijk doordat de schadeverwekker niet moet instaan voor de verregaande schade. Wel is er een schending van de equivalentieleer die bepaald dat alle oorzaken die geleden hebben tot de schade, moeten worden aangenomen. De schadelijder zal dan ook niet vergoed worden voor zijn volledige schade.

---

²³⁵ Rb. Brussel (Fr.) 13 april 2015, *RGAR* 2015, afl. 9, nr. 15232.

²³⁶ Gent 24 april 1998, *TAVW* 1999, noot J. MUYLDERMANS, (102), 104.

²³⁷ Cass. 11 oktober 1989, AR 15.791, *Poncin*-arrest, *RGAR* 1992, 12007.

147. De uitzondering wordt dus gezien als een afwijking van de causaliteitsleer. De equivalentieleer wordt hierbij doorbroken doordat het Hof van Cassatie gaat beslissen dat de schade ook zou zijn ontstaan moest het ongeval niet hebben plaatsgevonden. Het Hof heeft daarentegen geen zekerheid dat de man effectief een hartinfarct zou hebben gekregen, doordat hij hier slechts een voorbeschiktheid toe had. Bijgevolg wordt de oorzaak van het overlijden niet aangenomen door het Hof en ligt er dus een schending voor van het equivalentiebeginsel. De uitzondering lijkt in mijn inziens dus een makkelijke weg om ongemerkt een juridische oorzaak aan te nemen. Het autonoom aannemen van een juridische oorzaak gaat in tegen het equivalentiebeginsel en zal dus eerst moeten geregeld worden in de wet. Indien dit niet geregeld wordt in de wet, zal dit leiden tot rechtsonzekerheid doordat de hoven en rechtbanken zullen afwijken van de bestaande rechtsregels.

Conclusie

148. In het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand bestaan er dus een aantal knelpunten. Aldus is het leerstuk niet in de wet geregeld, wat niet ten goede komt aan het rechtszekerheidsbeginsel. Hiernaast zijn de hoven en rechtbanken niet eenduidig bij het bepalen van de schadevergoeding in het geval van een voorafbestaande toestand en wordt er door het Hof van Cassatie afgeweken van de equivalentieleer om zo de verregaande gevolgen van het leerstuk tegen te gaan.

HOOFDSTUK V: De toekomstige regeling inzake 'voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand': Verbeteringen

149. In dit onderzoek zijn reeds de knelpunten in het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand besproken. Onder dit hoofdstuk zal gekeken worden of deze knelpunten vatbaar zijn voor verbetering. Doordat momenteel het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek hangende is, waarin het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand zal worden geregeld, zal dit wetsontwerp gebruikt worden om een antwoord te kunnen vinden op de onderzoeksvraag.

Afdeling I. De drie begrippen gedefinieerd

150. Vooreerst moet er een antwoord geboden worden aan de rechtsonzekerheid die er op dit moment heerst over de begripsomschrijvingen van de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting. In dit onderzoek uiteengezet is dat de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand nog steeds figuren zijn uit de rechtspraak zonder wettelijke verankering. De twee definities die de voorafbestaande toestand beschrijven, tonen daarbij aan dat er geen eenduidigheid bestaat binnen de rechtsleer over de omschrijving van de voorafbestaande toestand.²³⁸

151. Onder Boek V Burgerlijk Wetboek worden de begrippen voorbeschiktheid, voorafbestaande toestand en de verhaasting omschreven, respectievelijk wordt er in de wet verwezen naar "de bijzondere kwetsbaarheid van de benadeelde" en "de vooraf bestaande toestand van de benadeelde". Daarbij wordt er in de memorie van toelichting ook een begripsomschrijving gegeven van de drie begrippen.²³⁹ Dit alles komt de rechtszekerheid ten goede doordat er geen onduidelijkheid meer zal bestaan over de inhoud van de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting. In geval van twijfel kan er dus steeds worden teruggegrepen naar de definitie in de memorie van toelichting.

152. Er zijn momenteel twee definities gangbaar onder de rechtsleer om de voorafbestaande toestand te beschrijven.²⁴⁰ De wetgever heeft uiteindelijk gekozen voor de meest ruime definitie, namelijk: "*Indien de benadeelde reeds voorafgaand aan de tot aansprakelijkheid leidende gebeurtenis schade heeft geleden of een beperking vertoonde...*"²⁴¹. De keuze voor de definitie met een ruimer toepassingsgebied zal de hoven en rechtbanken helpen om sneller tot een besluit te komen. Deze keuze verhelpt ook aan de schending van het gelijkheidsbeginsel doordat alle situaties met een voorafbestaande toestand onder dezelfde regeling zullen vallen.

---

²³⁸ *Supra* 52-53, nr. 134-135.

²³⁹ *Supra* 47-48, nr. 116-123.

²⁴⁰ *Supra* 52-53, nr. 134-135.

²⁴¹ Art. 5.178, tweede lid Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

153. Deze oplossingen binnen het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek zijn in mijn inziens dus goed om een oplossing te bieden aan de knelpunten die bestaan in verband met het rechtszekerheidsbeginsel. Daarnaast is het goed dat de wetgever heeft gekozen voor de ruimere definitie van de voorafbestaande toestand doordat dit een ruimere toepassing geeft aan het leerstuk en er dus zo geen situaties worden uitgesloten. Bijgevolg is er dus ook verholpen aan de schending van het gelijkheidsbeginsel.

Afdeling II. Schadebegroting in de wet verankerd

§3 Schadebegroting geregeld in de wet

154. Naast de begripsomschrijving, wordt ook de schadebegroting geregeld in de rechtspraak. Het Hof van Cassatie is niet eenduidig in zijn uitspraken waardoor dit leidt tot rechtsonzekerheid. Vooral in verband met de voorafbestaande toestand lijkt er geen systematiek te bestaan in de rechtspraak van het Hof, dit is ten nadele van het rechtszekerheidsbeginsel.²⁴² Het is dus belangrijk dat de regeling wordt gecodificeerd in de wet.

155. In het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek wordt de schadebegroting geregeld voor zowel de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand als de verhaasting van de schade.²⁴³ Doordat de schadebegroting door de wetgever wordt geregeld in het nieuwe wetsontwerp, komt dit ten goede aan het rechtszekerheidsbeginsel. Vanuit de rechtsleer werd reeds duidelijk dat een wettelijke verankering nodig is doordat er geen eenduidigheid bestaat in de rechtspraak. Mede door het rechtszekerheidsbeginsel is het dus belangrijk dat de schadebegroting wettelijk zal worden geregeld.

156. Inzake de voorbeschiktheid wordt aangenomen dat er geen rekening mag gehouden worden met de bijzondere kwetsbaarheid van de schadelijder. Bijgevolg is de schadeverwekker dus gehouden tot het vergoeden van de integrale schade. Deze oplossing werd reeds meermaals toegepast door de hoven en rechtbanken. Het is een billijke oplossing doordat het rechtvaardig is dat de schadeverwekker moet instaan voor de schade die hij veroorzaakt. Het feit dat de schade verergerd wordt door een voorbeschiktheid is gerechtvaardigd door het beginsel *the wrongdoer must take the victim as he finds him*. De schade zou zonder de onrechtmatige daad niet ontstaan zijn, het risico wordt dan ook gedragen door de schadeverwekker.

157. Inzake de verhaasting van de schade geldt onder het wetsontwerp dat de schadeverwekker moet instaan voor de gevolgen van de versnelling van het intreden van de schade. Dit is billijk doordat de schade ooit zou zijn ontstaan en de schadelijder deze schade dan ook zou moeten ondergaan. De versnelling van het ontstaan van de schade, zal dan worden vergoed door de schadeverwekker.

---

²⁴² *Supra* 53-55, nr. 136-138.

²⁴³ *Supra* 47-48, nr. 116-123.

§2 Knoop doorgemaakt bij de voorafbestaande toestand

152. Wat betreft de schadebegroting moet er dieper worden ingegaan op de voorafbestaande toestand. In het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek heeft de wetgever gekozen voor het vergoeden van de nieuwe schade of de verergering van de reeds bestaande schade.²⁴⁴ In het onderzoek is reeds aangehaald dat de keuze voor deze manier van schadebegroting onbillijke gevolgen kan hebben voor de schadelijder doordat deze in bepaalde omstandigheden niet volledig vergoed zal worden voor zijn schade.²⁴⁵

De wetgever stelt hierbij in het nieuwe wetsontwerp: "*Het herstel van de patrimoniale schade strekt ertoe de benadeelde te plaatsen in de toestand waarin hij zich bevonden zou hebben indien de tot aansprakelijkheid leidende gebeurtenis zich niet zou hebben voorgedaan.*"²⁴⁶. Het is goed dat de wetgever hier expliciet naar verwijst doordat dit beginsel ook invloed zal hebben op de interpretatie van de schadebegroting die eruit bestaat de nieuwe schade of verergering van de schade te vergoeden. Derhalve zal er in mijn inziens een ruime invulling moeten gegeven worden aan de interpretatie van "de verergering van de schade". Het beginsel "*The wrongdoer must take the victim as he finds him*" wordt daarbij ook gerespecteerd doordat de schadelijder moet geplaatst worden in de situatie waarin deze zich bevond voor de onrechtmatige daad. Dit is de situatie waarin de voorafbestaande toestand reeds bestond.

153. In mijn inziens zou de rechter dus niet uit kunnen gaan van de verergering van de toestand zonder rekening te houden met de voorafbestaande toestand. De schadeverwekker dient daarentegen deze voorafbestaande toestand op zich niet te vergoeden, maar dient wel rekening te houden met de gevolgen die verband houden met de reeds voorafbestaande toestand.

154. Dit kan geïllustreerd worden met het vonnis van 22 maart 2021 van de rechtbank van eerste aanleg van West-Vlaanderen. De schadelijder had een voorafbestaande toestand die eruit bestond dat hij zeer slechtziend was aan zijn linkeroog, ten gevolge van de fout van de schadeverwekker verloor hij daarbij zijn rechteroog. Voor het ongeval had deze schadelijder nog een globaal zicht en kon hij normaal functioneren. Ten gevolge van het ongeval was de schadelijder zo goed als blind. De rechtbank oordeelde dat de schadeverwekker enkel diende in te staan voor de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade. De schadelijder moest dan ook maar instaan voor een blijvende persoonlijke ongeschiktheid van 20%.²⁴⁷

---

²⁴⁴ Art. 5.178 Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

²⁴⁴ Rb. West-Vlaanderen (afd. Kortrijk) (16e k.) 22 maart 2021, *TGR-TWVR* 2021, afl. 1, 18.

²⁴⁵ *Supra* 31, nr. 84.

²⁴⁶ Art. 5.180 Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

²⁴⁷ Rb. West-Vlaanderen (afd. Kortrijk) (16e k.) 22 maart 2021, *TGR-TWVR* 2021, afl. 1, 18.

In de tekst van D'HONDT wordt verwezen dat het verliezen van één oog een invaliditeit van 25% meebrengt, terwijl het blind worden van de schadelijder een invaliditeit van 80% meebrengt. Het feit dat in dit vonnis dus slechts het ene oog vergoed wordt aan 20% terwijl de schadelijder meer schade lijdt doordat hij ten gevolge van het ongeval blind is geworden brengt onbillijke gevolgen met zich mee.²⁴⁸ Daarnaast zou het billijkheidsbeginsel ook geschonden worden indien de schadeverwekker zou moeten instaan voor 80% van de blijvende invaliditeit, in dat geval zou de schadelijder worden teruggeplaatst in de situatie zoals deze bestond voor de voorafbestaande toestand. Dit zou niet rechtvaardig zijn ten opzichte van de schadeverwekker.

De schadeverwekker dient daarentegen de schadelijder terug te plaatsten in de toestand zoals deze bestond indien de onrechtmatige daad niet had plaatsgevonden. Er kan daarbij wel rekening worden gehouden met de voorafbestaande toestand door deze schade af te trekken van, in dit geval, de blijvende invaliditeit die is ontstaan door de onrechtmatige daad. In het geval van het oog dat vergoed wordt, dient de schadeverwekker dus in te staan voor het blind worden van de schadelijder, maar de schade die reeds bestond, de 25% blijvende invaliditeit, moet daarbij eerst worden afgetrokken van de 80% blijvende invaliditeit die dus ontstond door de blindheid. Bijgevolg moet de schadeverwekker dan nog instaan voor een schade van 55% blijvende invaliditeit.

155. Het is dus zeer belangrijk dat de hoven en rechtbanken steeds de concrete schade blijven nagaan en niet uitgaan van de normale schade zoals zou ontstaan bij een normaal persoon. Dit volgt ook uit het beginsel *the wrongdoer must take his victim as he finds him*. Verder wordt ook in de memorie van toelichting verwezen naar de concrete situatie van het slachtoffer. Het gaat dus steeds over een concrete, individuele toestand waarnaar gekeken moet worden.²⁴⁹

156. Deze oplossing lijkt een meer billijke oplossing dan de abrupte keuze tussen integrale schadevergoeding of de vergoeding van de normale schade zoals de hoven en rechtbanken in hun vonnissen en arresten reeds hebben geoordeeld. Enerzijds zal de schadelijder worden teruggeplaatst in de situatie zoals deze bestond voor de onrechtmatige daad en anderzijds zal de schadeverwekker moeten instaan voor de concrete schade die hij veroorzaakt. Het is dus de meest rechtvaardige oplossing.

157. In Engeland wordt er bij het vergoeden van de schade met betrekking tot de voorafbestaande toestand een onderscheid gemaakt. Indien de schade die ontstaat na de nalatigheid verschilt van deze van de reeds voorafbestaande toestand, dan dient de schadeverwekker in te staan voor de vergoeding van de integrale schade. Indien daarentegen de schade van dezelfde aard is, dan dient enkel de extra schade te worden vergoed. Dit lijkt op de regel die nu ook in het wetsontwerp wordt aangenomen doordat de schadeverwekker enkel dient in te staan voor de nieuwe schade of de verergering van de reeds bestaande schade. Indien het in dat geval dus gaat over schade van

---

²⁴⁸ L. D'HONDT, "Verergering van de voorafbestaande toestand, datum inwerkingtreding Wet Patiëntrechten en definitieve (?) afwijzing "onvoorbereidheidsschade"", *T.Gez.* 2020, afl. 5, (331) 333.

²⁴⁹ MvT bij het voorontwerp van wet houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/expose_des_motifs_-_memorie_van_toelichting-_livre_boek_5.pdf, 197.

dezelfde aard, dan zal de schadeverwekker instaan voor de verergering van de reeds bestaande schade en zal deze schade dus beperkt worden door het feit dat enkel de verergering wordt aangenomen. Daartegenover staat de schade die niet van dezelfde aard is, die ook onder het wetsontwerp integraal zal worden vergoed doordat dit betrekking heeft op de "nieuwe schade". Verder wordt ook in Nederland in het geval van de voorafbestaande toestand gekozen voor de vergoeding van de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade. De wetgever volgt hiermee dus de andere rechtsstelsels die reeds in het verleden voor deze regel gekozen hebben.

158. Doordat het wetsontwerp uitgaat van het vergoeden van de schade die ontstaat door de fout, door rekening te houden met de voorafbestaande toestand, zal het moeilijker zijn voor de hoven en rechtbanken om steeds de concrete schade te bepalen. Zij zullen namelijk de hypothetische toestand, die bestond indien de onrechtmatige daad niet zou hebben plaatsgevonden, moeten vergelijken met de toestand van na de onrechtmatige daad. De wetgever had hierbij dan ook beter een onzekerheidsclausule ingeschreven. Waarbij, indien er onzekerheid was over het bepalen van de concrete schade, en dus ook over het bepalen van het deel dat reeds voor het schadegeval bestond, de rechter alsnog de schadeverwekker kon veroordelen tot het vergoeden van de integrale schade. Indien een integrale vergoeding van de schade te ver gaat, zou er ook kunnen geopteerd worden voor een billijkheidsvergoeding, waarbij de schade naar billijkheid zal worden geschat. Mijn voorkeur gaat hierbij wel uit naar de vergoeding van de integrale schade indien er onzekerheid bestaat. Het risico lopen om niet de volledige schade vergoed te zien, lijkt me voor de schadelijder onbillijke gevolgen te hebben. Op deze manier zal de regeling een meer slachtoffervriendelijke invulling krijgen doordat het slachtoffer geen risico draagt om niet vergoed te worden.

§3 Rechtvaardig onderscheid

156. De wetgever maakt in het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek inzake de schadebegroting een onderscheid tussen de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting waarbij hij telkens uitgaat van een andere schadebegroting. Het principe van de schadebegroting blijft daarbij steeds hetzelfde. De schadelijder dient namelijk geplaatst te worden in de toestand zoals deze bestond indien de onrechtmatige daad niet had plaatsgevonden. Daarbij wordt steeds de concrete schade vergoed.²⁵⁰

157. Indien de wetgever zou hebben geopteerd voor de integrale schadevergoeding wanneer er sprake zou zijn van een voorafbestaande toestand, dan zou het slachtoffer terug geplaatst worden in de toestand zoals deze bestond voordat de voorafbestaande toestand was ontstaan. In dat geval zou de schadelijder dus meer schadevergoeding ontvangen dan de schadelijder met een voorbeschiktheid, doordat deze niet wordt teruggebracht in de toestand zoals deze bestond voor de voorbeschiktheid. Het is dus goed dat de wetgever niet heeft geopteerd voor de vergoeding van de integrale schade.

---

²⁵⁰ Art. 5.180 Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

158. Het wetsontwerp gaat uit van het vergoeden van de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade. Hierbij dient de rechter de concrete schade te bepalen, en dus niet de normale schade. Hierdoor zal de schadelijder, net zoals bij de voorbeschiktheid, worden teruggeplaatst in de situatie zoals deze bestond indien de onrechtmatige daad niet had plaatsgevonden. Op dezelfde wijze wordt ook de schadelijder vergoedt wanneer er sprake is van verhaasting van de schade, ook hier zal de schadelijder worden teruggebracht in de situatie zoals deze bestond voor de onrechtmatige daad. Er wordt dus geen onderscheid gemaakt tussen de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade. Bijgevolg wordt er verholpen aan de schending van het gelijkheidsbeginsel.

159. De gelijke behandeling van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand zorgt er ook voor dat het niet erg is dat de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting dicht bij elkaar liggen. Nu de schadelijder steeds in de positie zal worden gebracht zoals voor de onrechtmatige daad, zal een foutieve interpretatie door de hoven en rechtbanken geen grote problemen meer opleveren. De schadelijder zal toch geplaatst worden in de situatie die bestond voor de onrechtmatige daad. Het soms kleine verschil tussen de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand, bijvoorbeeld bij een latent beschadigd slachtoffer, zal dus geen probleem meer opleveren.

160. De wetgever zet ook hier met het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek een grote stap vooruit. Vooreerst wordt duidelijkheid gegeven over het bepalen van de schadebegroting. In het bijzonder in het geval van de voorafbestaande toestand was duidelijkheid nodig om te kunnen voldoen aan het rechtszekerheidsbeginsel. Daarnaast heeft de wetgever in mijn inziens gekozen voor de beste oplossing. Het zal daarbij wel belangrijk zijn dat de hoven en rechtbanken een ruime toepassing zullen toekennen aan de "verergering van de schade" om zo in overeenstemming te zijn met het billijkheidsbeginsel.

De wetgever die bepaalt dat de schadelijder moet worden teruggeplaatst in de situatie waarin hij zich bevond voor de onrechtmatige daad, zorgt ervoor dat zowel de schadelijders steeds gelijk behandeld worden ongeacht er sprake is van een voorbeschiktheid, voorafbestaande toestand of verhaasting. Dit komt dus ten goede aan het gelijkheidsbeginsel.

Afdeling III. Een mildering van de equivalentieleer

161. In België wordt de equivalentieleer aangenomen, hierdoor wordt er geen juridische oorzaak aangenomen. Bijgevolg moeten alle oorzaken voor de schade worden aangenomen. Toch is het Hof van Cassatie niet steeds eenduidig, aldus wijkt het Hof soms af van de equivalentieleer om zo te komen tot een meer billijke uitspraak. Het Hof doet dit door een welwillende interpretatie te geven aan de equivalentieleer, door bijvoorbeeld te bepalen dat de schade ook zou zijn ingetreden zonder de fout.²⁵¹ Het Hof van Cassatie past dit toe wanneer er sprake is van een voorbeschiktheid doordat

---

²⁵¹ Cass. 11 oktober 1989, AR 15.791, Poncin-arrest, *RGAR* 1992, 12007.

in dit geval er een verregaande toepassing kan zijn van de equivalentieleer. Aldus staat het rechtszekerheidsbeginsel onder druk doordat het Hof van Cassatie welwillende interpretaties geeft om op deze manier af te kunnen wijken van de equivalentieleer.²⁵²

162. Wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek neemt een uitzondering aan op de equivalentieleer. Zo bepaalt art. 5.162, lid 2 Wetsontwerp Burgerlijk Wetboek *"Er is evenwel geen aansprakelijkheid indien het verband tussen deze gebeurtenis en de schade dermate verwijderd is dat het kennelijk onredelijk zou zijn de schade toe te rekenen aan de persoon die voor schadevergoeding wordt aangesproken."*²⁵³

163. In de memorie van toelichting wordt verwezen dat de equivalentieleer zeer slachtoffervriendelijk is maar dat deze ook leidt tot onbillijke gevolgen.²⁵⁴ Er zal verholpen worden aan de schending van het billijkheidsbeginsel doordat kennelijk onredelijke gevolgen niet meer moeten worden aangenomen door de hoven en rechtbanken. De schadelijder moet niet meer instaan voor de schade die dermate ver verwijderd is van de fout dat het kennelijk onredelijk zou zijn. Wat betreft het billijkheidsbeginsel is dit dus zeker een stap vooruit doordat dit een rechtvaardige oplossing biedt voor het probleem waarbij de schade te ver verwijderd is van de fout.

164. Anderzijds wordt verholpen aan het rechtzekerheidsbeginsel doordat in de wet wordt geschreven dat de hoven en rechtbanken mogen afwijken van het equivalentiebeginsel. Hierbij wordt in de wet ook een invulling gegeven aan het begrip "kennelijk onredelijk" doordat de wet criteria aanreikt om deze uitzondering vast te stellen. *"het onvoorzienbare karakter van de schade in het licht van de normale gevolgen van de gebeurtenis en met de omstandigheid dat die niet op betekenisvolle wijze het risico op het ontstaan van de schade heeft verhoogd."*²⁵⁵

Het Nederlandse rechtsstelsel neemt voor het bepalen van de juridische oorzaak de leer van de redelijke toerekening aan. Aan de hand van criteria wordt bepaald of de schade een redelijk gevolg is van de fout, en dus of er een oorzakelijk verband bestaat. Het aannemen van deze criteria is goed voor de rechtszekerheid doordat dit zorgt voor een kader van het leerstuk waarbinnen de hoven en rechtbanken dus kunnen oordelen. Anders dan het Belgische rechtsstelsel, wordt er in Nederland wel gekeken naar de grondslag van de aansprakelijkheid en de aard van de schade.²⁵⁶ Hierdoor zal het oorzakelijk verband eerder worden aangenomen wanneer er sprake is van letselschade, dan wanneer er sprake is van vermogensschade. België lijkt slechts een uitzondering aan te nemen op de

---

²⁵² *Supra* 57-58, nr. 146-147.

²⁵³ art. 5.162, tweede lid Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

²⁵⁴ MvT bij het voorontwerp van wet houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/expose_des_motifs_-_memorie_van_toelichting_-_livre_boek_5.pdf, 113.

²⁵⁵ Art. 5.162, tweede lid Wetsontwerp houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

²⁵⁶ MvT bij het voorontwerp van wet houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/expose_des_motifs_-_memorie_van_toelichting_-_livre_boek_5.pdf, 117.

equivalentieeler terwijl Nederland steevast de juridische oorzaak aanneemt. Het lijkt dus geen grote problemen op te leveren dat in België niet in het wetsontwerp bepaald rekening te houden met de grondslag van de aansprakelijkheid en de aard van de schade.

Het wetsontwerp verwijst naar "het onvoorzienbare karakter" dit hebben we ook reeds teruggezien onder het Engelse rechtsstelsel. Aan de bewoordingen van het wetsontwerp lijkt het dat de wetgever minder ver wou gaan dan de *forseeability*. In dit onderzoek hebben we reeds gezien dat de *forseeability* geen invloed zal hebben op de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand doordat het redelijk voorzienbaar moest zijn dat er schade zou ontstaan, de omvang van de schade is daarbij niet van belang.²⁵⁷ In het wetsontwerp wordt ook niet verwezen naar de omvang van de schade maar enkel naar het ontstaan van de schade. Het lijkt dus een gelijke toepassing te hebben als de leer in Engeland, met die uitzondering dat onder het Belgische wetsontwerp het verband "kennelijk onredelijk" moet zijn terwijl onder het Engelse rechtsstelsel de schade redelijk voorzienbaar moet zijn. De uitzondering lijkt dus minder snel toepassing te hebben dan de *forseeability*.

Het Hof van Cassatie zal dus geen welwillende interpretatie meer moeten geven aan de uitzondering dat de schadelijder niet moet instaan voor de schade die ook zonder de onrechtmatige daad zou zijn ontstaan. Het Hof van Cassatie kan zich daarentegen beroepen op de kennelijke onredelijkheid die wel in de wet is omschreven. Het is onzeker of het ook invloed zal hebben op het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand, doordat we reeds onder het Engelse rechtsstelsel zagen dat dit niet het geval is.

165. Het gevolg van het aannemen van een uitzondering op de equivalentieeler zorgt er dus voor dat het aansprakelijkheidsrecht minder slachtoffervriendelijk zal zijn. Toch blijft het zijn vriendelijkheid behouden doordat het "kennelijk onredelijk" gevolg slechts in uitzonderlijke omstandigheden zal worden toegepast. Het is positief voor het billijkheidsbeginsel, doordat de equivalentieeler in het verleden wel eens heeft geleid tot onbillijke situaties doordat steeds alle oorzaken moesten worden aangenomen.

Daarnaast is het ook positief voor het rechtszekerheidsbeginsel doordat in de praktijk niet veel zal veranderen doordat de hoven en de rechtbanken reeds welwillende interpretaties gaven om zo af te kunnen wijken van de strenge equivalentieeler. Met deze uitzondering wordt het dus wettelijk geregeld en kunnen de hoven en rechtbanken dan ook een rechtsgrond aannemen. In mijn inziens wordt de rechtspraak van het Hof van Cassatie dus omgezet in het wetsontwerp wat zorgt voor meer rechtszekerheid, daarnaast is het billijk dat de kennelijk onredelijke verbanden niet meer zullen worden aangenomen.

---

²⁵⁷ *Supra* 19, nr. 58.

Conclusie

166. In dit hoofdstuk is gekeken naar de *lege ferenda* van het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand. Dit is gebeurd aan de hand van het nieuwe aansprakelijkheidsrecht, namelijk wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek. Geconcludeerd kan worden dat het nieuwe wetsontwerp aansluit bij de *lege ferenda*. Het wetsontwerp lijkt alle knelpunten die bestonden binnen het leerstuk te kunnen oplossen. Momenteel is het enkel nog afwachten hoe het nieuwe wetsontwerp zal worden toegepast in de rechtspraak.

BESLUIT

167. Het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand leidt niet steeds tot de juiste resultaten in het huidige aansprakelijkheidsrecht. Uit dit onderzoek zijn verschillende knelpunten gebleken. Het is de taak van de wetgever om deze knelpunten te verhelpen in het nieuwe aansprakelijkheidsrecht.

Vooreerst wordt de begripsomschrijving van de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade niet in de wet geregeld wat tot gevolg heeft dat er onduidelijkheid kan bestaan binnen de rechtspraak en rechtsleer. In de rechtsleer bestaan er zelfs twee begripsomschrijvingen van de voorafbestaande toestand met ieder een ander toepassingsgebied. Het niet aannemen van een uniforme definitie kan niet enkel zorgen voor een schending van het rechtszekerheidsbeginsel, maar kan ook het gelijkheidsbeginsel schenden doordat personen met een voorafbestaande toestand, het risico lopen om verschillend behandeld te worden.

Hiernaast wordt door bepaalde auteurs in de rechtsleer aangenomen dat de voorbeschiktheid een causaliteitsverbrekend effect heeft doordat het Hof van Cassatie in bepaalde arresten afwijkt van de equivalentieleer. Aldus oordeelt het Hof in bepaalde arresten dat er geen oorzakelijk verband bestaat tussen de schade, die werd verergerd door de voorbeschiktheid, en de fout van de schadeverwekker. Door de welwillende interpretatie van het Hof van Cassatie wordt er afgeweken van de vaststaande rechtsregels, namelijk van de equivalentieleer. Doordat het Hof soms afwijkt van bestaande rechtsregels is er een schending van het rechtszekerheidsbeginsel.

Daarnaast wordt de schadebegroting indien er sprake is van een voorafbestaande toestand niet eenduidig geregeld binnen de rechtspraak en rechtsleer. Hierdoor bestaat er onzekerheid of de schadeverwekker de integrale schade dient te vergoeden of slechts de verergering van de schade. Dit heeft een schending van het rechtszekerheidsbeginsel tot gevolg. Daarnaast ontstaat hierdoor ook een onrechtvaardig onderscheid tussen de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand. Ten slotte is er ook een schending van het billijkheidsbeginsel doordat of de schadeverwekker moet instaan voor meer schade dan hij heeft veroorzaakt, of niet alle schade van de schadelijder vergoed zal worden.

168. In het onderzoek werd gezocht naar een manier om deze knelpunten te verhelpen, dit werd gevonden in het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek. Met het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek lijken de knelpunten verholpen te worden. Op een onzekerheidsclausule na indien het onmogelijk is voor de hoven en rechtbanken om de hypothetische toestand vast te stellen, zou het wetsontwerp een volledig antwoord kunnen bieden op de knelpunten binnen het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand.

Vooreerst wordt de beschripsomschrijving van de voorbeschiktheid, de voorafbestaande toestand en de verhaasting van de schade omschreven door de wetgever in de memorie van toelichting. Deze begripsomschrijving zorgt voor een uniforme toepassing van het leerstuk waarbij het onderscheid

dat bestond tussen de twee begripsomschrijvingen van de voorafbestaande toestand wordt weggewerkt.

Daarnaast wordt de schadebegroting duidelijk omschreven in de wet. De manieren van schadebegroting blijven daarbij, terecht, behouden voor de voorbeschiktheid en de verhaasting van de schade. De voorbeschiktheid zal, net zoals de voorafbestaande toestand, dan ook geen causaliteitsverbrekend effect hebben. In het geval van de voorafbestaande toestand wordt daarbij gekozen voor het vergoeden van de nieuwe schade of de verergering van de bestaande schade. Doordat in het wetsontwerp in art. 5.180 wordt geregeld dat de schadelijder moet worden teruggeplaatst in de toestand waarin deze zich bevond voor de onrechtmatige daad, moet er een ruime invulling worden gegeven aan de "verergering van de schade". Deze regeling zal dus zeker ten goede komen aan het billijkheidsbeginsel. Daarnaast zal deze bepaling ervoor zorgen dat personen met een voorbeschiktheid of een voorafbestaande toestand gelijk worden behandeld.

Daarnaast heeft de wetgever een uitzondering aangenomen op de equivalentieleer wanneer de schade kennelijk onredelijk is. Deze uitzondering wordt duidelijk omschreven door de wetgever in het wetsontwerp. Het is momenteel afwachten of deze uitzondering dezelfde impact zal hebben als de *forseeability* onder het Engelse rechtsstelsel. Indien het dezelfde impact zal hebben, dan zal deze uitzondering geen invloed heeft op het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand.

169. Het leerstuk van de voorbeschiktheid en de voorafbestaande toestand is dus in de rechtsleer voldoende gewikt en gewogen de voorbij decennia. Momenteel is het tijd voor meer billijkheid, gelijkheid en rechtszekerheid met het wetsontwerp Boek V Burgerlijk Wetboek. Het evolueren van de inwerkingtreding van dit wetsontwerp, zal voer kunnen zijn voor een nieuwe masterscriptie.

LITERATUURLIJST

Wetgeving

België

Oud Burgerlijk Wetboek, *BS* 21 maart 1804.

Wet 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *BS* 8 december 1989.

Voorontwerp van wet houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/avant-projet_de_loi_-_voorontwerp_van_wet_-_livre_boek_5.pdf.

MvT bij het voorontwerp van wet houdende invoeging van de bepalingen betreffende buitencontractuele aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek, 1 september 2019, https://justitie.belgium.be/sites/default/files/expose_des_motifs_-_memorie_van_toelichting_-_livre_boek_5.pdf.

Nederland

Burgerlijk wetboek (NL), *Staatsblad* 1 januari 1992.

Rechtspraak

België

Cass. 28 maart 1966, *Arr. Cass.* 1966, 976-978.

Cass. 4 maart 1968, *Arr. Cass.* 1968, 884-886.

Cass. 9 maart 1971, *Arr. Cass.* 1971, 657.

Cass. 20 maart 1980, *RW* 1980-1981, 1067.

Cass. 13 oktober 1981, AR 6711, 'Hartlijdersarrest', gepubliceerd in: T. VANSWEEVELT, *Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en (aansprakelijkheids) verzekeringsrecht*, Antwerpen, Maklu, 2013, 397.

Cass. 16 september 1986, *Arr.Cass.* 1986-87, 56.

Cass. 20 september 1988, AR 1235, *RW* 1988-89, 966.

Cass. 11 oktober 1989, AR 15.791, Poncin-arrest, *RGAR* 1992, 12007.

Cass. 28 maart 1990, ECLI:BE:CASS:1990:ARR.19900328.6, www.juportal.be.

Cass. 23 december 1992, AR 23, *RW* 1993-1994, 1455.

Cass. 6 januari 1993, AR 9980, www.juportal.be.

Cass. 21 mei 1993, AR 7896, www.juportal.be.

Cass. 14 december 1993, AR 7100, www.juportal.be.

Cass. 14 juni 1995, AR P.95.251.F, www.juportal.be.

Cass. 19 december 2007, AR P.07.1314.F, www.juportal.be.

Cass. 2 februari 2011, AR P.10.1601.F, www.juportal.be.

Cass. 15 februari 2011, AR P.10.1089.N, www.juportal.be.

Cass. 17 februari 2012, AR. C110451F, www.juportal.be.

Cass. 11 februari 2016, AR C.15.0031.N, www.juportal.be.

Cass. 12 juni 2017, AR C.16.0428.N, www.juportal.be.

Cass. 4 maart 2019, C.15.0035.N, www.juportal.be, concl. Adv. Gen. VANDERLINDEN.

Cass. 20 juni 2019, AR C.18.0377.F/1, www.juportal.be.

Cass. 12 november 2019, AR P.19.0757.N/1, www.juportal.be.

Cass. 25 mei 2021, AR P.21.0213.N/1, www.juportal.be.

Antwerpen 16 juni 1999, *RW* 2000-2001, nr. 3, 97.

Bergen 7 januari 1983, *RGAR* 1986, afl. 2, nr. 11023.

Bergen 24 mei 2004, *RGAR* 2005, afl. 8, nr. 14035.

Brussel 24 februari 1989, *RGAR* 1990, 174.

Brussel 4 mei 1994, *RGAR* 1996, 12671.

Brussel 23 februari 2005, *T. Verz.* 2007, afl. 4, 451.

Brussel (4e k.) 1 juni 2010, *RGAR* 2011, afl. 4.

Gent 24 april 1998, *TAVW* 1999, 102, noot J. MUYLDERMANS.

Gent (12e k.) 6 januari 2010, *T. Verz.* 2011, afl. 1, 89, noot GRAULUS, P.

Gent (1e k.) 10 november 2011, *RGAR* 2012, 14878.

Luik (20^e K.) 27 april 2007, *RGAR* 2009, nr. 14501, 1.

Luik 15 juni 2018, *JLMB* 2020, afl. 23, 1075.

Arbrb. Brussel 4 september 2006, *RABG* 2007, afl. 13, 872.

Pol. Brugge (10e K.) 25 maart 2002, *RW* 2004-2005, nr. 40, 1595.

Pol. Brugge (4e K.) 16 mei 2002, *RW* 2003-2004, nr. 39, 1550.

Pol. Brussel (strafkamer) 16 december 2002, *T. Vred.* 2003, afl. 6, 273.

Pol. Brussel (Fr.) 20 maart 2018, *VAV* 2018, afl. 3, 43.

Pol. Hoei 28 juni 2005, *T. Pol.* 2008, afl. 4, 209.

Pol. Mechelen 10 september 2008, *T. Verz.* 2010, afl. 3, 376.

Pol. Verviers 24 september 2001, *T. Vred.* 2002, afl. 6-7, 345.

Rb. Brussel 21 november 2011, *JLMB* 2012, afl. 37, 1780.

Rb. Brussel (Fr.) 13 april 2015, *RGAR* 2015, afl. 9, nr. 15232.

Rb. Brussel (Fr.) (11e K.) 29 februari 2016, *T. Gez.* 2015-2016, afl. 5, 370.

Rb. Brussel 3 oktober 2016, *Con.M.* 2017, afl. 2, 92, noot FAGNART, J.

Rb. Brussel (Fr.) 8 mei 2017, *RGAR* 2018, afl. 6, nr. 15497.

Rb. Leuven 18 december 2020, AR 10/1465/A, *TBBR* 2021, afl.6, 338.

Rb. Oost-Vlaanderen (afd. Gent) 19 januari 2021, *TGR-TWVR* 2020, afl. 5, 216.

Rb. West-Vlaanderen (afd. Kortrijk) (16e k.) 22 maart 2021, *TGR-TWVR* 2021, afl. 1, 18.

Nederland

Hoge raad (NL) 27 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3397, www.rechtspraak.nl.

Hof 's-Hertogenbosch (NL) 6 mei 2008, *JAR* 2008, 223.

Rechtbank van Amsterdam (NL) 29 juni 2011, ECLI:NL:RBAMS:2011:BR6183, www.rechtspraak.nl.

Engeland

House of Lords 1961, 'The wagon mound', *AC* 1961, 388.

House of Lords 21 februari 1963, Hughes/Lord Advocate, *AC* 1963, 837.

Court of Appeal 1974, Robinson/Post Office, *WLR* 1974, 1176.

Court of Appeal 2015, Reaney/University Hospital of North Staffordshire NHS Trust, *EWCA Civ* 2015, 1119.

High Court 1970, Malcolm/Broadhurst, *All ER* 1970, 508.

High Court 1962, Smith/Leech Brain & Co Ltd, *QB* 1962, volume 1, 405.

High Court 5 juni 1901, Dulieu/White, *KB* 1901, 669.

High Court 1969, Barnett/Chelsea & Kensington Hospital, *QB* 1969, 428.

Hight Court 1971, Vacwell Engineering ltd/BDH Chemicals Ltd, *QB* 1971, 111.

Rechtsleer

België

Boeken

BOCKEN, H., BOONE, I. en KRUIHOF, M., *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht. Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2014, 270 p.

DE GROOTE, B., BRULOOT, D. en De CORTE, R., *Privaatrecht in hoofdlijnen volume 2 (veertiende herziene editie)*, Mortsel, Intersentia, 2020, 446 p.

DIRIX, E., TILLEMANN, B. en VAN ORSHOVEN, P., *De Valks Juridisch Woordenboek*, Mortsel, Intersentia, 2011, 621 p.

FAGNART, J.-L., *la causalité*, Waterloo, Kluwer, 2009, 366 p.

JANSEN, C.H.M., *Onrechtmatige daad: algemene bepalingen (Monografieën BW nr. B45)*, Deventer, Wolters Kluwer, 2009, 101 p.

KESTEMONT, L. en SCHOUKENS, P., *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven, Acco, 2020, 143 p.

KLAASSEN, C.J.M., *Schadevergoeding algemeen 2 (Monografieën BW nr. B35)*, Deventer, Wolters Kluwer, 2017, 152 p.

MATTHYS, J. *Evaluatie en vergoeding van lichamelijke schade*, Mortsel, Intersentia, 2020, 746 p.

RONSE, J. en DE WILDE, L., *Schade en schadeloosstelling*, Gent, Story-Scientia, 1984, 411 p.

STIJNS, S., en SAMOY, I., *Verbintenissenrecht, I/2*, Brugge, die Keure, 2020, 408 p.

ULRICHTS, H., *Schaderegeling in België*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2018, 752 p.

VANSWEEVELT, T., *Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en (aansprakelijkheids) verzekeringsrecht*, Antwerpen, Maklu, 2013, 544 p.

WEYTS, B. en VANSWEEVELT, T., *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 923 p.

WEYTS, B., *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 565 p.

Tijdschriften

AUVRAY, F., "Over de beoordelingsperikelen van het oorzakelijk verband tussen het gebrek van de zaak en de schade", *TBBR* 2016, afl. 3, 149-154.

BOCKEN, H., "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1988, afl. 3, 282-285.

BOCKEN, H., "Het ontwerp van de Commissie tot herziening van het aansprakelijkheidsrecht. Een overzicht in context", *TPR* 2021, afl. 1, 11-29.

D'HONDT, L., "l'aggravation de l'état antérieur. Confirmation des vues initiales ?", *TBBR* 2020, afl. 6, 349-353.

D'HONDT, L., "Verergering van de voorafbestaande toestand, datum inwerkingtreding Wet Patiëntrechten en definitieve (?) afwijzing "onvoorbereidheidsschade"", *T.Gez.* 2020, afl. 5, 331-338.

DE RIDDER, C., "Aansprakelijkheid bij medische triage", *T.Gez.* 2016-17, afl. 1, 6-28.

DE WIT, R., "Het nieuwe Nederlandse Burgerlijk Wetboek – Verleden, heden, toekomst", *RW* 1994-95, 761-792.

FAGNART, J., "État actuel de la jurisprudence concernant l'état antérieur", *Con.M.* 2017, afl. 2, 90-97.

FOSSÉPREZ, B., "L'état antérieur: entre nuages et éclaircies", *RGAR* 2020, nr. 15685, 1-5.

JOCQUE, G., "Schade en gevolgen van aansprakelijkheid", *TPR* 2021, afl. 1, 379-407.

SCHOLLAERT, V., "Is de inbreuk op een recht absoluut of relatief onrechtmatig?", *NJW* 2021, afl. 445, 514-527.

SIMAR, N. en DEVOS, B., "Prédispositions pathologiques et état antérieur: une tempête dans un verre d'eau ?", *RGAR* 2015, afl. 2, nr. 15150, 1-12.

SIMOENS, D., "Begroting van de gemeenrechtelijke schadeloosstelling bij verergering, door de onrechtmatige daad, van voorafbestaande schade", *RW* 2000-2001, afl. 3, 73-83.

STAQUET, P., "État antérieur d'une victime : à prendre ou à laisser ?", *RGAR* 2012, nr. 14850, 1-5.

VAN QUICKENBORNE, M., "De schade werd mee veroorzaakt door de fout van de benadeelde", *TPR* 2010, afl. 1, 330-342.

WEYTS, B., "Het leerstuk van de voorbeschiktheid tot schade als loutere toepassing van de regel van integrale schadeloosstelling" (noot onder Cass. 2 februari 2011), *RW* 2012-13, afl. 8, 301-303.

Verzamelwerken

BOCKEN, H., "De conditio sine qua non en het rechtmatig alternatief" in ORDE VAN VLAAMSE BALIES & ADVOCATS (ed.), *La justice: enjeux et perspectives de demain - Justitie: vraagstukken en perspectieven voor morgen*, Limal, Anthemis, 2013, 109-129.

BOCKEN, H., "Samenloop en causaliteit in het Voorontwerp Buitencontractuele aansprakelijkheid" in VAN SCHOU BROECK, C. en SAMOY, I., (eds.), *Trends en evoluties in het aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2019, 11-42.

BREWAEYS, L., "Tijdelijke ongeschiktheid" in BREWAEYS, L., DE KEYSER, E., DE SOMER, L., HULLEBROECK, G. en SURMONT, J. (eds.), *Handboek Letselschade Gemeen Recht*, Mechelen, Wolters Kluwer, 2017, 11-55.

FAGNART, J.-L., "L'aggravation du dommage corporel" in LUTTE, I. (ed.), *États généraux du droit médical et du dommage corporel*, Limal, Anthemis, 2016, 261-307.

KRUI THOF, M., "Oorzaak of aanleiding? Geen causaal verband zonder causale bijdrage" in VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B. (eds.), *Actuele ontwikkelingen in het aansprakelijkheidsrecht en verzekeringsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2015, 139-208.

SAMOY, I. en VANDENBUSSCHE, W. "Angstschade sleutel voor de toekomst of doos van Pandora" in KRUI THOF, M. (ed.), *Inzichten in actueel aansprakelijkheidsrecht en verzekeringsrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 207-240.

SIMAR, N. en DEVOS, B., "Prédispositions pathologiques et état antérieur : la bouteille à encre ?" in LECOCQ, P. en DAMBRE, M. (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, 157-189.

VANDEWEERDT, M., "Voorbeschiktheid tot schade: Over welke schade gaat het?" in KONINKLIJK VERBOND VAN DE VREDE- EN POLITIERECHTERS (ed.), *Indicatieve tabel 2016 / Tableau indicatif 2016*, Brugge, Die Keure, 2016, 79-99.

VEREecken. S. en VAN VALCKENBORGH, L., "Predispositie en verergering of verhaasting van voorafbestaande toestand: voorbeschiktheid tot verwarring?" in LECOCQ, P. en DAMBRE, M. (eds.), *Rechtskroniek voor vrede- en politierechters 2014*, Brugge, die Keure, 2014, 191-209.

Nederland

Boeken

HARTLIEF, T., KEIRSE, A.L.M., LINDENBERGH, S.D. en VRIESENDORP, R.D., *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2018, 508 p.

NIEUWENHUIS, J.H., *Onrechtmatige daden: Délits, Unerlaubte Handlungen, Torts*, Deventer, Kluwer, 2008, 92 p.

RINKENS, J.G.J., SPOORMANS, H.C.G., STAMHUIS, E.F. en TEUNISSEN, J.M.H.F., *Inleiding tot de studie van het Nederlandse recht*, Deventer, Kluwer, 2009, 445 p.

VAN DER POEL, R.M.A., SCHEENJES, D.A. en VAN DER WAL, T.B.D., *Causaliteit*, Apeldoorn, Maklu, 2010, 184 p.

VAN DUNNÉ, J.M., *Verbintenissenrecht, onrechtmatige daad, overige verbintenissen*, Deventer, Kluwer, 2004, 1001 p.

Tijdschriften

DIJKSHOORN, W., "Leer van de redelijke toerekening: back to the eighties", *AV&S* 2011, https://www.navigator.nl/document/id635b1b386f2d47469cf14c2bb2c1c775/aansprakelijkheid-verzekering-schade-de-leer-van-de-redelijke-toerekening-back-to-the-eighties?ctx=WKNL_CSL_2.

KOLDER, A. "Personenschade: hoe rekbaar is het causaal verband?", *VR* 2020, afl. 145, <https://www.navigator.nl/document/idee92448efc6d4b20ac6a3ef6be268d00/verkeersrecht-anwb-personenschade-hoe-rekbaar-is-het-causaal-verband>.

VAN DEN DUNGEN, D.C.A., "De rechter als waarzegger: de invloed van de predispositie op de begroting van de toekomstige schade", *BB* 2016, Afl. 11, 126-128.

VAN DIJK, C. en OVERES, J., "Predispositie en de omvang van de vergoeding van letselschade. Naar een onzekerheidscorrectie bij onzekerheid rondom predispositie?", *TLP* 2016, afl. 5, 1-12.

Verzamelwerken

BOONEKAMP, R.J.B., "Artikel 98. Causaal verband", in BOLT, A.T., VAN DEN BERG, L.M., BOONEKAMP, R.J.B., LINDENBERGH, S.D. en TIGELAAR, L.B.A. (eds.), *Groene Serie Schadevergoeding*, Deventer, Wolters Kluwer, s.d., https://www.navigators.nl/document/inod28aac08a428987bce20e5995ec853f98?ctx=WKNL_CSL_4 17.

Engeland

Boeken

STEVENS, R., *Torts and rights*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 404 p.

STRONG, S.I. en WILLIAMS, L., *Tort Law: Text, Cases, And Materials*, Oxford, University press, 2008, 504 p.

VAN DAM, C., *European tort law*, Oxford, Oxford University Press, 2013, 654 p.

VAN GERVEN, W., LEVER, J. en LAROUCHE P., *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*, Oxford, Hart publishing, 2000, 969 p.

Verzamelwerken

NOLAN, D. en DAVIES, J., "Torts and Equitable Wrongs" in BURROWS, A. (ed.) *Englisch private law*, 2013, Oxford, Oxford university press, Oxford, 927-1022.